

5:te Ärgången.

UR DAGENS KRÖNIKA

TIDSTAFLOK

UNDER MEDVERKAN AF

AUGUST STRINDBERG, ERNST WALLIN
CLAËS LUNDIN, ALBERT SEBERG
O AF GENJERSTAM. O. LEVERTIN.

M. FL. SVENSKA OCH UTLANDSKA FORFATTARE

UTGIFNA AF

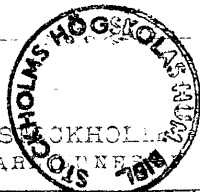
ARVID AHNFELT.

FEMTE ÄRGÅNGEN.

NY SERIE

1885

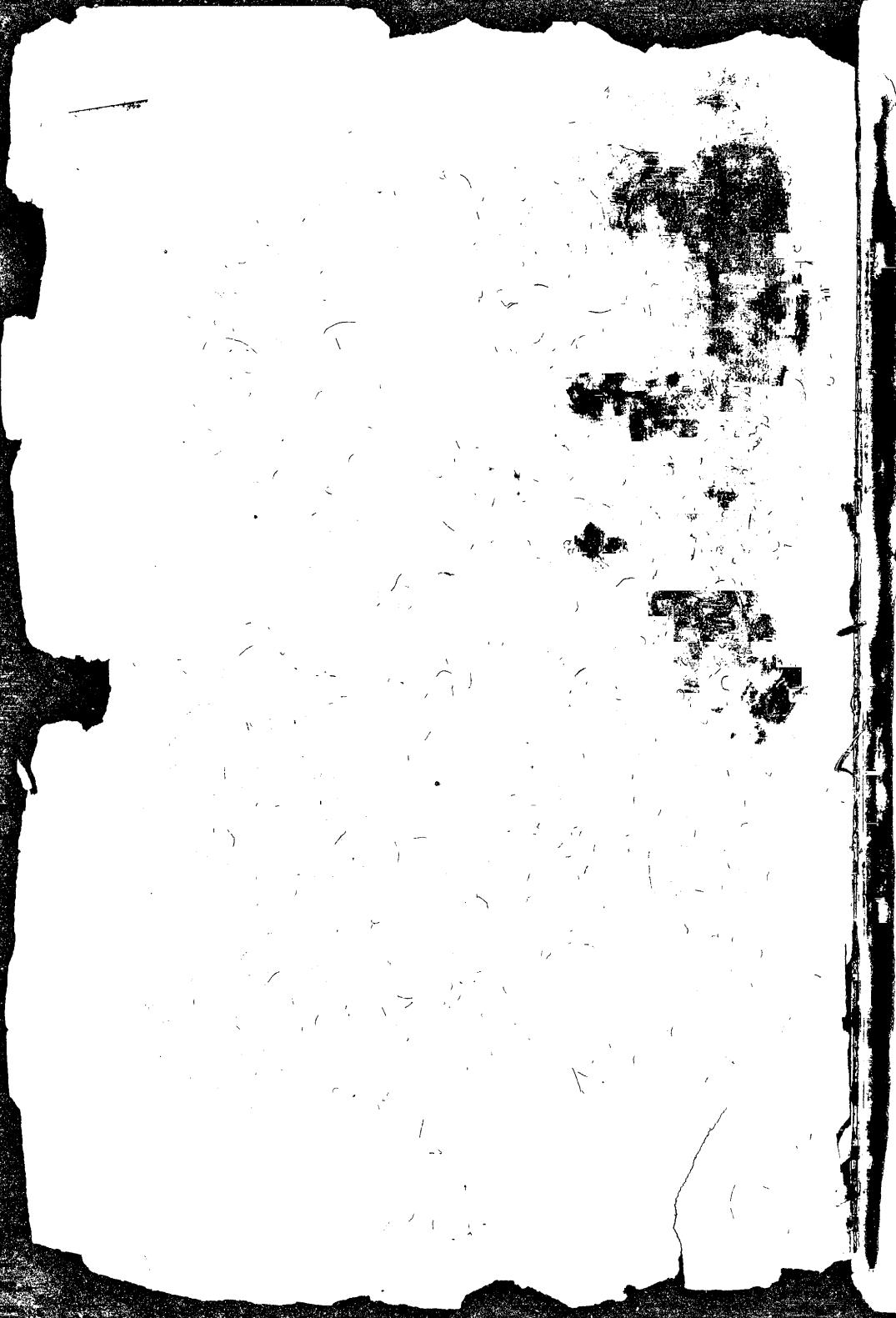
JANUARI.

SÖCKHOLMS
CARL JONER
1885

1885
1885

Pris för lösa häften 1 kr.
Pris för helårsprenumeration (12 häften) 10 kr.

Likställighet och Tyranni.

(Strödda anmärkningar till "Giftas").

Af August Strindberg.

Att kalla qvinnan det svagare könet, har icke några grunder i naturen, men väl i bibeln, der qvinnan uppges vara skapad efter mannen såsom ett supplement.

Qvinnan har som moder haft oss alla, stora och små, under sin vård och aga, och därför har hon alltid en viss art ringaktning för mannen. Som moder känner hon sig vara född att herska, och hersklystnaden är ett ganska framstående drag hos henne. Och det är denna hersklystnad som i den osunda delen af nutidens qvinnorörelse bryter fram som hat mot de föregifna »tyrannerna». Hon mottager därför utan tvekan mannens hyllning, och att ha en »tillbedjare» blygs ingen qvinna för, men väl för motsatsen.

När människan genom utflyttning till länder med för kallt klimat för frukters frambringande hela året om nödgades söka sin bergning genom jagt, är det icke osannolikt, att de hafvande qvinnorna, som icke kunde jaga, stälde sig under mannens beskydd. Deraf hennes »underordnade» ställning, om det är underordnad att

vara herre i huset, under det mannen är herre utom huset, och knapt det! Eller för att begagna nya ord: hon blef slafvinnan inne i huset, därför att hon skulle amma, vagga och laga mat, under det han blef slaf utom hus, der han skulle arbeta i skogen och på åkern, ty det var icke något nöje precis att jaga då, som det sedan blifvit.

När nu samhället eller styrelsen skulle söka hushållen för skatten eller stämma dem för rätten, blef det onödigt, att man och hustru gingo båda: mannen blef målsman. Deri låg icke någon orättvisa, utan endast ett ökadtt ansvar, besvär och obehag, som qvinnan gerna ville undvara. I äldre tider fick mannen äfven gällda vissa af hustruns brott, hvaremot han egde ta repressalier af hustrun. Oaktadt allt detta har qvinnan på grund af dunkelt medvetande af sin större outhärlighet förblifvit herskaren. Att hon icke alltid får tillfredsställa sin hersklystnad har nu börjat oroa henne och nu presenterar hon sig som »slafvinna»; det är hennes favoritnamn som hon ger sig.

Att qvinnan icke alltid hade tid att egna sig åt alla de tvetydiga nöjen, som den firade kulturen erbjuder, såsom att skriva böcker, hålla tal och så vidare, det var godt för henne. När hon därför begär rättigheter som mannen, är det endast rättigheten att få förstöra sig hon begär.

Rättigheten att få bli en klok människa ha ännu endast få qvinnor begärt. Och vi skola icke glömma, att öfverklassens qvinnor äro lika fiendtliga och tyran-

niska mot underklassen som deras män äro det. Lika titelsjuka, ordenshungriga, småaktiga, vinnings- och njutningslystna som männen. Glömmom icke, att det var kvinnor som fjeskade vid de sista kungliga festerna, kvinnor som strödde blommor för kungen, när han kom från Norge, kvinnor som ville hjälpa officerarne att bygga Carlsborg. Det är också kvinnor som gifta sig med alla dessa mer eller mindre orättvist utskämda löjtnanter, hvilkas affärer de skola reparera.

Derpå svarar kvinnan! Det är vår dåliga uppfostrans fel. Derpå svara männen: ni ha inte fått så grundligt dålig uppfostran som vi. Låtom oss därför göra om uppfostran, och, mina goda damer, börjen I, som ha våra barn under Ert nästan allsmäktiga våld. Börjen I, att låta de stackarne slippa ligga i papiljotter om nätterna, att slippa klinka piano, och anse icke det vara under döttrar-nes värdighet att kunna laga mat, ty detta är lika ärofullt som att skrifva rent onyttigheter, sälja jernvägsbiljetter, eller afsända telegram. I ha'n ju sjelfva den viktigaste delen af uppfostran om hand, varen så goda och uppfostra då på det rätta sättet. Det ären I, goda damer, som bjuden ut Era döttrar på badorter och baler, ty pappa är oftast i staden i affärer och får sällan »lägga sig i» de der affärerna!

Nu är det svårt att börja, och utsigten att reformera något ordentligt med enstaka exempel är liten: viljen I då vara med om att reformera samhällets grundvalar? Nej! Ty I tron, att samhället, sådant det nu är, är det bästa. Jag tror, I hellre viljen vara med om att reformera underklassen, så att den blefve lättare att beherska, när I kommen till styret. Det är därför I viljen

muta dem med välgörenhet i stället för att understödja deras anhållan om högre arbetslöner, det är därför I prediken nykterhet i stället för att predika för Era män, att de gifva arbetarne bröd och kött, det är därför I viljen frambringa återhållsamhet i stället för att skaffa barnen föda.

Federationen vill göra äfven mannen brottslig, ehuru väl vägen väl vore att göra kvinnan också obrottslig.

I viljen likställighet! Det vilja vi också! När jag går klockan 6 till en konsert, som börjas klockan 7, för att få sittplats, så kommer en dam klockan half 8 och ber mig stiga upp, ty hon vill sitta. Detta har hänt mig. Hade jag icke stigit upp, skulle jag både förlorat mitt »sociala anseende» och blifvit uppkörd från min plats. Är det likställighet?

Jemför dagliga uppträden i spårvagnarne, teatrarne o. s. v.

I talen nu om de stackars kvinnor, hvilka få sin förmögenhet förstörd af dåliga män. För det första: de flesta kvinnor gifta sig för att bli försörjda, d. v. s. för pengar. Hvem talar om männens af hustrur förstörda förmögenhet? om bodskulderna, räkningarne? För det andra: hur många män få gifta sig till pengar? Ett litet fåtal. För det tredje: Om jag heter Pettersson och gifter mig med en grefvinna, så blir jag icke grefve, men när fröken Pettersson gifter sig med en grefve, blir hon grefvinna. Är det likställighet? Nu svarar man, att det är ingenting att tala om. Jo, förlåt, en titel i vårt samhälle är pengar. Om pianostämman Pettersson accepterar en vaxel, så refuseras han, men grefve Ruter eller Spader går.

Hvarför gifter sig aldrig sergeant Lundström med general X:s dotter? Men hvarför kan general X. gifta sig med sergeant Lundströms dotter? Skulle kvinnorna vara så aristokratiska? Eller är det likställighet?

När nu gift kvinnas eganderätt genomföres, så skall naturligtvis kvinnan också förlora sin giftorätt i mannens egendom. Hon skall också förlora mannens rang och titel eller hur, ty rang och titel äro pengars värde?

Hvarför icke begära att få äktenskapsförord och boskilnad obligatoriska? Jag har aldrig fattat, hvarför icke denna enkla åtgärd föreslagits. Det måtte ligga något derunder!

Skulle meningen kanske vara, att mannen icke skall få giftorätt i kvinnans, men kvinnan fortfara att få giftorätt i mannens egendom?

Skulle meningen vara, att kvinnan skulle få lägga hvad hon förvärfvar på kistbotten, och mannen ensam försörja hushållet, det vill säga henne och den barnsköterska, som skulle göra hennes tjänst, medan hon var ute och förtjenade. Det vore icke likställighet och det kan väl aldrig vara meningen.

De flesta män lemna husets ekonomi åt hustrun, och de finna sig väl dervid. Så gör till och med den store tyrannen Furst Bismarck.

Jag tror sålunda, att hustruns magt inomhus är ganska stor. Männen hafva svagheter, utgifter till onyttigheter,

och behöfva oupphörligt öfverseende af sina hustrur. Detta ger qvinnan ett stort öfvertag.

Mannen har af naturen vördnad för qvinnan. Jag tror icke en ung flicka kan så dyrka en gosse, som en ung gosse kan tillbedja en ung flicka. I mannens känsla för den qvinna, han älskar, ligger något af den vördnad han kände för modren en gång, och därför har qvinnan ett inflytande och en magt öfver mannen, som är underkastad, och en far behandlar sin dotter på ett helt annat sätt, än han behandlar sin son.

Det fins folk, som påstå, att de goda qvinnorna hafva gjort allt godt, som hittills blifvit gjort, genom sina män. Stuart Mill, som är en man för sig i ordets vackraste bemärkelse, erkänner öppet, att hans hustru gifvit honom alla goda tankar. Jernmannen Moltke går än i dag till sin hustrus graf och gråter, och vi må gråta, att icke den qvinnan fick lefva längre. Den goda kejsarinnan af Tyskland sökte afvärja det sista kriget, men när hon ej kunde det, gjorde hon sitt kända upprop och satte sig i spetsen för en understödskomité för de sårade.

Hvad är det då för osunda andar, som lyckats få öfvertaget, så att de förvridda goda mäns hjernor? Ty det ligger något osundt, hersklystet i den moderna qvinnofrigörelsen, sådan vi se den i vårt land! Och hvadan detta hat mot männen! Är det motvilja mot könet? Är det depravation? Nej. Det är en aristokratisk rörelse, en politisk öfverklassrörelse, der qvinnorna begagnas som agitatorer. Ty se noga efter, om icke förfalskad kristendom tillredd af öfverklassen, alltid följer med, se efter, om icke välgörenhet, i form af förödmjukande mutor kastas för det vilda kopplet, se noga efter, om det

icke ligger underkastelse och trældom bakom löftena om frigörelse!

Och hvad skall man säga om de män, som låna sig till detta nya galanteri?

Liksom det fins goda och dåliga män, så fins det goda och dåliga qvinnor. Kunna vi vara vissa på, att alla de qvinnor som träda fram äro goda? Och är det framåtskridande och den frihet de bjuda, är den äkta?

»Qvinnan» har blifvit en abstraktion; och kom ihåg, att när I hållen skålen för qvinnan, inbegripes deri också den prostituerade qvinnan, och alla dåliga qvinnor, både de, som sälja sina döttrar för att komma åt stälning eller pengar, och de, som förstöra sina mäns förvärfvade förmögenheter, och äfven de qvinnor, som af fruktan för samhällets dom bedraga sina män i stället för att skiljas från dem! Om vi derfor skulle lägga bort ordet qvinnan såsom kollektivt, så skulle vi kunna komma derhän i rättvisa, att vi finge tala om qvinnans rättigheter i mindre ortodox anda, utan att behöfva frukta för att få hela qvinnokönet retadt emot oss.

Hvilket blodbad våra slafvinnor för närvarande i litteraturen anställa på männen! Och männen gå med sina fruar på teatern och taga den ena duschen efter den andra, applådera och tycka allerunderdånigast att det är bra, ja de finnas, som måste eller vilja kyssa den vredgade slafvinnans hand. Den stackars Nora skulle, om hon lefvat, fått se på det vidunderliga (om hon funnits

till) och sett alla sina afkomlingar i litteraturen. Och mest lysande är Fru Agrells *Dömd!* Detta är det besynnerligaste jag sett i hela qvinno-frigörelsens litteratur. Fru Agrell skall döma kapten Björnklo, och så går hon i misshugg och dömer fröken Gertrud. Så här: *Thes:* Ett äktenskap utan kärlek är prostitution. *Bevis:* Kapten Björnklo älskade en gång en guvernant och fick barn med henne. (Af detta känner den upplysta och öfver alla fördomar stående qvinnan sig förnedrad.) Kapten B. ändrar tycke; råkar förälska sig i Gertrud. Nu var det för utslitet att låta kaptenen vara ruinerad och Gertrud rik; därför blef det tvärtom. Nå! På förlofningen uppträder fröken Valborg (kaptenens förra älskarinna) och fordrar, att kaptenen skall gifta sig med henne. Hennes fordran är sålunda, att kapten B. skall med henne ingå ett prostitutions-äktenskap (efter som han icke längre älskar henne, blir det ju ett sådant äktenskap). Och Valborg anför icke som motiv, att hon älskar kaptenen, det hade varit för egoistiskt, utan hon säger: »jag begär skydd (understöd) för min gamla blinda mor; och jag begär, nej jag *fordrar*, som min oafvisliga rätt, hans namn för min son.» Det är ju en förfärlig bekännelse af Valborg. Hon ser i äktenskapet endast en källa till utkomst och till socialt anseende. Hon vill ingå ett äktenskap utan kärlek, det vill säga vill göra ett rasonnemangsparti, med ett ord »gifta sig för pengar» — och socialt anseende. I samma andetag som hon så vackert också säger, att hon »begär skydd för det oskyldiga barn (Gertrud oskyldig!), vid hvilket han ämnar sammanknyta sitt fläckade lif.» Men nu vill Valborg sjelf sammanknyta »sitt fläckade lif» vid hans! Hvilken, förlåt uttrycket, »brackaktig» uppfattning af saken!

Om det nu, enligt Fru Agrells mening, funnits rättvisa i världen, så skulle kapten B. ha dömts att ingå ett prostitutionsäktenskap med en qvinna, som han icke

älskade längre. Följden hade blifvit: skilsmessa. Följden af den: Valborg (i fall kapten B. förlupit henne) hade suttit kvar med hans förmögenhet och namn. En fint uttänkt affär! Ty icke skulle väl Valborg ha velat lefva på äktenskaplig fot med, d. v. s. sälja sin kropp åt kapten B.? Det hela rör sig sålunda om en affär! Stuart Mill (= Fru Mill) anser att qvinnorna äro större financierer än männen. Jag är af Fru Agrell öfvertygad om, att Fru Mill har rätt. Men en sak till. Man och qvinna, som äro vigda, ega af lag och förnuft rätt att skiljas, äfven om de ha barn, och dömes mannen dervid att underhålla barnet. När lagen är så mild mot de vigde (och den prisas ju ofta för denna mildhet), hvarför skulle icke två ovigda, som upphört älska hvarandra (ty menniskor kunna ju upphöra att älska hvarandra!) hvarför skulle de icke få skiljas? Och hvarför anses det ohederligt, o så ohederligt, att kapten B. vill lemna underhåll åt sitt barn? Jo därför att Valborg i äktenskapet ser en inrättning, som ger socialt anseende och garanterar underhåll åt blinda svärmödrar, inför komministerdöttrar i societeten, och, hvarför icke, på hofvet. Nu går Valborg miste om allt detta, och därför vill hon »rädda» Gertrud. Men Gertrud, »det oskyldiga barnet», hon håller till godo hon med hvad som bjudes, hon »säljer sin kropp» för rang och pengar, och hon får fru Agrells medlidande och publikens sympati. Men rättvisan: Jo, Valborg kallar sig martyr, det vill säga är ren, men kapten B:s lif är »fläckadt», oaktadt de båda varit med om det der brottet.

Fins det två sedelagar? frågar Fru Agrell helt barnsligt? Det fins ju så många som helst, en för hvar land och en för öfverklassen och många för underklassen! Men det fins två naturlagar: en för mannen (hanen) och en för qvinnan (honan). Den första naturlagen, för mannen, säger så: om du följer din drift, blir du icke

med barn; den andra (för qvinnan) säger så: om du följer din drift, blir du med barn! Men så säger samhället så här: akta Er för att få barn, om Ni inte har bröd! Samhället har sett, att naturlagen medför större risk för qvinnan, därför ålägger den mannen att betala barnuppfostningshjälp, såvida qvinnan icke bevisligen tagit betaldt för sin favör. Ja lagen är så oväntadt artig mot qvinnan, att han tillåter qvinnan, om hon också haft umgänge med flere män, att peka ut hvilken hon vill som far, utan att den utpekade har rätt att fria sig genom att utpeka någon annan, med hvilken qvinnan haft umgänge. Är samhället orättvist mot qvinnan, därför att hon af naturen fått större risk? Fru Agrell är reaktionär i sin sträfvan till frigörelse. I stället för att förkunna frihetens evangelium, naturens, vill hon, i sitt blinda hat, knyta samhällsbanden ännu hårdare. Hvarför gör hon icke ett enda litet angrepp på de trånga samhällslagarne? Nej, ty hon är en praktisk qvinna och vet, att sådant medför förlust af »socialt anseende», och en sådan förlust fordras mod att bära; emedan hon icke kan se frågans stora perspektiv, utan endast tar den som en tvekamp mot mannen!

En fortsättning på *Dömd* skulle ha varit lärorik. Kapten B. olyckligt kär i sin hustru, som vill begagna honom för att »komma i societeten». Kaptenskan B. dragande sin man från landtbruket till Stockholm för att gå på teatrar och baler. Kaptenskan B. ruinerande, förstörande sin mans förmögenhet på bodskulder, klädningar och lyx. Det skulle ha blifvit en värdig pendant till Fru Edgrens Sanna Qvinnör. Jag skulle ha känt frestelse att skrifva en sådan pjes; om icke jag ansåg mera gagnande att skrifva dessa anmärkningar till Fru Agrells pjes, oaktadt det icke ger mig några applåder, och framför allt emedan jag anser, att franska litteraturen gifvit nog af dåliga qvinnor, så att en erinran om, att dylika finnas,

endast skulle skada qvinnosaken, hvilken jag vill befrämja.

Som mina ord, genom den samhällsordning, som ger öfverklassen rätt och förmåga att med lofliga och olofliga medel förläna eller beröfva auktoritet, icke erhållit tillståndsbevis på att vara gällande uttryck för ett annat än mina personliga små intressen, skall jag sluta dessa korta tillägg till mitt företal i Giftas med några anmärkningar hemtade ur två auktoriteter: Stuart Mill och Herbert Spencer.

Stuart Mill, som endast delvis tror på qvinnans slaveri, ty han själf dyrkade sin hustru och gaf henne magt öfver sina tankar till och med, var icke en oräsonlig qvinno-emancipator, som ville, att qvinnans likställighet skulle bli lika med qvinnans tyranni. Han har ännu ögonen obländade för qvinnans fel och menar, att de tvistiga fallen i frågan böra lösas på vänskaplig väg och icke som nu med tvedrägt.

»Jag erkänner», säger Mill, »att hustrun, om hon än icke kan göra något verksamt motstånd, åtminstone kan taga igen skadan; äfven hon å sin sida kan göra mannens lif ytterst obehagligt och kan genom denna magt göra sin vilja gällande i många saker, der hon bör råda, och äfven i många, der hon icke bör råda. Det är ett vapen för retsamma och egensinniga qvinnor, för sådana, som skulle göra det sämsta bruk af magten, om de själfva hade den, och som i allmänhet vända denna magt till ondt.»

M. förutsätter sålunda verkligen fall, der mannen är den förtryckte eller slafven. De mildrande orsakerna till mannens aktningsfulla och hederliga behandling af hustrun finner M. i »den personliga tillgifvenhet, som är en frukt af tiden... deras gemensamma intressen i

förhållande till andra personer... hustruns verkliga vikt för mannens dagliga trefnad och välbefinnande och det värde, hon därför har för honom för hans egen skull, hvilket hos en man, mäktig af känslor för andra, lägger grund till omsorg för henne för hennes egen skull.» — »Genom dessa olika medel utöfvar hustrun ofta äfven en alltför stor magt öfver mannen; hon är i stånd att inverka på hans handlingssätt på sådana områden, der hon icke är skicklig att utöfva något nyttigt inflytande — der hennes inflytande icke endast är oupplyst, utan till och med användes på den moraliskt orätta sidan, och der mannen, lemnad åt sig sjelf, skulle handla bättre.» Detta är ju ett medgifvande, der fransmannen helt positivt säger: *Cherchez la femme!* Och Mill synes ha en aning om qvinnans stora magt, äfven om han icke härleder den af den omständigheten, att det vanligast är mannen som är förälskad, qvinnan sällan.

»Derför», fortfar han, »blifva, såsom sakerna nu stå, de män som behandla sina hustrur bäst lika så ofta sämre som bättre genom hustruns inflytande i fråga om alla sådana intressen, som sträcka sig utom familjen. Hon har nämligen fått lära, att hon icke har att göra med saker, som ligga utom denna sfer, och därför har hon sällan om dem bildat sig någon ärlig och samvetsgrann öfvertygelse, hvadan hon knappast någonsin befattar sig med dem för ett rättmätigt ändamål utan *i allmänhet för något egennyttigt.*»

Detta är ju hårda ord, hvilka jag icke vill underskrifva, då qvinnans magt i det goda kan vara och ofta är lika stor, men det synes som två händer skrivit i Mills bok, och sjefva boken är en intressant belysning af frågan.

Ändå strängare tillägger han: »Hon vet icke eller frågar icke efter, på hvilken sida rättvisan är i politiken, men hon vet hvad som kan inbringa penningar eller

bjudningar, skaffa hennes man en titel, hennes son en plats eller hennes dotter ett godt parti.»

Det vore att göra en pjes af! Men derpå skulle några qvinnor svara: det är vår dåliga uppfostran! Hvarpå en man skulle svara: men det är ju Era mödrar (alltså qvinnor) som uppfostra Er!

Så kommer M. till den kinkiga, hardt när olösliga frågan: »hvem skall afgöra saken, när äkta makar äro af olika tankar?» Härfpå svarar M., försigtigt som höfves en så kinkig fråga: »En person måste afgöra dem! Men deraf följer icke, att detta alltid måste vara samma person. Den naturligaste utvägen är en delning af magten mellan båda, så att hvardera är oinskränkt inom sitt område och hvarje systemförändring fordrar bådads samtycke.» Bådas! Men när icke bådads kunna åstadkommas, utan att den ena ger sig, hvem skall ge sig? Derpå svarar författaren till Qvinnans underordnade ställning: »Det verkliga praktiska afgörandet skall, hvilken än må hafva den lagliga myndigheten, till stor del bero, såsom äfven nu är fallet, på förmågan att afgöra.» Men hvem eger förmågan och rätten att afgöra öfver denna förmåga att afgöra? Jo, säger författaren, »redan den omständigheten, att mannen är äldre, skall i de flesta fall gifva honom öfvervigten, åtminstone till dess båda nått ett lefnadsstadium, der skilnaden i år är af ingen betydighet. Ett större inflytande tillfaller äfven naturligen den, hvilken det än må vara, som skaffar i huset medel till uppehälle.» Här talar författaren sålunda för mannens »tyranni», och i den följande ger han en förklaring som nära på är ett försvar för detsamma. »Den olikhet, som härrör af denna källa (skaffandet af uppehälle) beror icke på äktenskapslagarne, utan på de allmänna vilkoren för det menskliga samhället *sådant det nu är.*» För att fria sig från miss-tankar att ha talat för mannen slutar författaren kapitlet med att uttala den åsigten, det i allmänhet saker

afgöres i godo. Men hvad vill det säga, då båda äro af olika meningar? Jo, det vill säga, att den ena ger sig! Hvem?

Författaren medger att qvinnor finnas som äro hersklystna. »Utan tvifvel finnas qvinnor, för hvilka jemlikhet icke är nog, med hvilka ingen fred är möjlig, så länge någon annan vilja eller önskan får göra sig gällande, än deras egen. På sådana personer finner lagen om skilsmessa sin rätta tillämpning.»

Han erkänner vidare att familjen icke är någon skola för uppfostran till jemlikhet. »Menniskoslägtets sedliga uppfostran har hittills förnämligast utgått från den starkares rätt och passar nästan uteslutande för de förhållanden, som styrkan skapat (= samhället). Den nuvarande sedeläran passar därför hufvudsakligen för ett förhållande mellan befallande och lydande. Men befalla och lyda äro endast olyckliga nödvändigheter.» Hvad få nu barnen först af allt lära? Lyda. Lyda. Lyda. Författaren fortfar alltså: »Familjen är en skola för despotismen... Hon skall alltid för barnen blifva en skola i att lyda, för föräldrarne en skola i att befalla.»

I den stora och värsta af alla frågor om qvinnans, icke rättigheter, utan lämplighet och förmåga att under nuvarande förhållanden försörja sig med sitt arbete, intar författaren till »Qvinnans bibel» en ståndpunkt, som väl svårigen skall anses frisinnad af våra moderna slafvinnor. »När en familjs uppehälle beror icke på förmögenhet, utan på eget förvärf, synes mig det vanliga sättet, att mannen skaffar i huset hvad som behöfves och hustrun drager försorg om användandet deraf, i allmänhet vara den lämpligaste arbetsfördelningen mellan de två... Om hon företager sig något annat derjemte, kan det sällan befria henne från detta värf, utan endast hindra henne från att riktigt utföra det. Den omvårdnad, som hon sjelf icke kan hafva om barnen och hushållet, har ingen

annan i hennes ställe; de af barnen, som blifva vid lif, uppväxa bäst de kunna, och hushållet blifver sannolikt så illa skött, att detta äfven ur ekonomisk synpunkt gör ett betydligt afdrag från hvad hustrun förvärfvar. I ett för öfrigt rättvist sakernas tillstånd är det därför, som jag tror, icke något önskvärdt bruk, att hustrun skall med sitt arbete bidraga till familjens inkomster.»

Nu är emellertid tidens lösen, åtminstone såsom den utgifves af ett halft dussin skrifvande qvinnor, (de millionerna, som icke skriva, hafva intet sätt att afge sin opinion!) qvinnans frigörelse genom rätt att arbeta. Att arbeta har qvinnan alltid haft rätt till, om hon också icke haft smaken! Det finnes malitiösa personer som anse äktenskap och samhälle vara ett slags amazonstat, der qvinnorna sitta i ro som drottningen i bikupan och drifva ut männen att arbeta. Samma personer anse lagen vara orättvis mot de stackars männen, som dömer dem ensamma att försörja barnet och hustrun vid äfventyr af Dillströms inrättning, under det modren icke af lag är ålagd försörja barn, oaktadt hon också varit med om nöjet att skaffa dem till verlden, och dessa illvilliga män anse det icke vara likställighet, att icke qvinnan också är dömd att underhålla sin man och sina barn! Milliarder qvinnor hafva lefvat på sina mäns pengar, men ingen qvinna har ännu utan att knota låtit sin man lefva på hennes. Är det likställighet? Men lagen är orättvis mot männen i den grymmaste af alla punkter. Antag att herr X. friar till fröken Y. Herr X. är som vanligt kär i *henne*; fröken Y. har väntat på en friare. Nu kom han: alltså gifter hon sig med honom. Oenighet uppstår, därför att fru X. är af den klass fruntimmer, som Mill kallar de »försonliga». Herr X. kommer såsom varande den förälskade under toffeln; men *han* vill icke skiljas, icke för något i verlden. Men det vill fru X. Hon tar barnen och reser hem till sina föräldrar samt

ansöker om skilsmessa. Märk nu, att fru X. icke anses ha förlupit eller rymt från sin man, hon har flytt från en tyrann (som stod under toffeln) och hon har anropat sina föräldrars och lagens bistånd mot en dålig man. Efter ett års skilnad i säng och säte dömes herr X. skild från sin maka. Det var nu godt och bra. Men han dömes äfven skild från sina barn, plus: skyldig underhålla sin förra hustru och sina barn. Hvertill dömes nu fru X. Att sitta i ro med barnen och njuta underhåll. Hon dömes icke underhålla sin man! Är det likställighet? Eller är det tyranni? Gifter nu fru X. om sig, då har herr X. det grymmaste af alla öden öfver sig: att se sina barn under en styffar! Hvad återstår honom då? Att gå och hänga sig? Eller gifta om sig med annan qvinna, som han älskar, och som kanske tvingar honom att skriva och predika: om qvinnans underkufvade ställning! Detta är väl ämne till en pjäs om något! Vore icke på tid, innan den osunda strömmen blir för stark, denna hermafrodit-rörelse, som upphäft sig till qvinnans frigörelse, att tala ett ord om lagens partiskhet för qvinnan och orättvisa mot mannen. Mill har vågat det; jag vågar det inte ännu, utan gömmer mig därför så godt jag kan bakom Mills erkända, af qvinnorna (huru underligt!) erkända auktoritet.

»Mången qvinna smickrar sig med (säkerligen nio gånger bland tio utan grund), att ingenting hindrar henne och hennes man från att umgås i de förnämsta kretsar på orten — der andra, som hon väl känner och som befinna sig i samma lefnadsförhållanden, obehindradt hafva tillträde — utom att hennes man olyckligtvis är en dissenter eller känd för att blanda sig i en radikal parti-politik. Det är detta, tänker hon, som hindrar Georg från att få en anställning, Carolina från att göra ett fördelaktigt parti, och som hindrar henne och hennes man från att erhålla inbjudningar och kanske ärebetygelser, till

hvilka, såvidt hon kan förstå, de hafva lika mycken rätt som många andra. Med ett sådant inflytande i hvarje hus, antingen öppet framträdande eller ock så mycket mäktigare, emedan det verkar i tysthet — *är det väl underligt, att männen i allmänhet icke höja sig öfver denna aktningvärda medelmätta, som börjar blifva ett så starkt utprägladt drag hos vår tid?»*

Det är hårda ord det! Det är ett Dömd! uttaladt öfver qvinnan såsom hafvande ett dåligt inflytande icke på den enskilde mannen utan på hela manslägtet, ett Dömd, som jag icke vill underskrifva, ty det fins lika många goda qvinnor, som hafva ett godt inflytandé på sina män, men sådana qvinnor skrifva vanligen inga böcker och uppträda icke heller offentligt, utan de verka i det tysta, föraktade hemmet, på barnen, emedan de ännu icke anse det som något »lågt» att sitta vid vaggan och vårda det viktigaste af allt: det kommande slägtet, ty att förbättra det nuvarande och oss sjelfva lär väl icke ha någon framgång att påräkna med vår gamla uppfostran.

Och slutligen ett ord, efter en annan stortänkare, som icke gjort sig misstänkt för några reaktionära meningar i kvinnofrågan, Herbert Spencer, ett ord om kvinnans nuvarande ståndpunkt och hennes inflytande på det allmänna, om hon i dag får rösträtt.

Spencer har, emot Fru Agrell, funnit två lagar, en för mannen, en för qvinnan; och dessa lagar icke stiftrade af tyranniska män, utan af naturen. Han finner hos qvinnan, på grund af att denna är af naturen begåfvad med organer för fostrets näring, en »specialiserad instinkt, en särskild fallenhet för behandlingen af den späda barndomen». — Vidare har han, från sin naturvetenskapliga ståndpunkt, funnit hos qvinnan andra egen-

skaper, nämligen »förmågan att behaga och en dermed följande kärlek till bifall», »förmågan att dölja sina känslor», »att snabbt uppfatta» och slutligen en »liflig uppfattning af enkla, omedelbara följder», som oftast »står i vägen för tanken på invecklade och medelbara följder». »Vidare hafva vi hos kvinnorna den öfvervägande vördnaden för magt och auktoritet, hvilken beherskar deras tankar och känslor i fråga om alla institutioner och sträfvar till stärkande af såväl politiska som kyrkliga styrelser. Tron på allt, som framträder under ett imponerande yttre, är speciellt stark hos kvinnan. Tvifvel, kritik eller ifrågasättande af saker, som äro fastställda af öfverheten, förekomma sällan bland dem. Deras inflytande på offentliga angelägenheter går därför ut på uppehållandet af styrande anstalter och dessas förökande såsom medel för utlofvade omedelbara fördelar; i det kvinnan med blicken rigtad på det konkreta icke egnar någon tanke åt de aflägsna olyckor, som kunna framkallas genom ökad tvång.»

När den eljes oförskräckte mannen nu skall draga slutledningen ur detta, darrar han, och i väl valda ordalag säger han icke sin mening utan att dock kunna dölja den.

»Qvinnor hafva i alla tider spelat en rol och i nyare tider en *ganska* anmärkningsvärd rol i bestämmandet af samhällsinrättningarna. De verka både direkt och indirekt. Direkt taga de en stor, om icke en öfvervägande del i denna ceremoniella styrelse, som är ett supplement åt både den politiska och kyrkliga styrelsen; och det direkta stöd, de lemna dessa, i synnerhet den kyrkliga, är ingalunda oviktig. Indirekt verka de genom sitt inflytande på människens åsikter och känslor — dels såsom mödrar genom gossarnes uppfostran, dels i det husliga och sociala umgänget med männen, hvarunder dessa medvetet eller omedvetet taga intryck, som inverka på

deras offentliga handlingar. Huruvida det är önskligt, att det inflytande, kvinnorna redan utöfva på samhällsverksamheten, måtte ökas, är en fråga, den vi vilja lemna odiskuterad.»

Men det vill icke jag! Derfor vill jag till diskussions-ämne föreslå: »kvinnans rösträtt *nu*, och dess inflytande på utvecklingen»: Som jag sjelf lagt fram ämnet, yttrar jag mig först, kort och godt: Ett beviljande af rösträtt *nu* åt kvinnan skulle i Sverige fördubbla de reaktionäras röstantal utan att märkbart öka framstegspartiets; följden: läseriet obligatoriskt i alla skolor; prester- nas sjelfskrifvenhet såsom styresmän vid *alla* skolor och universitet; ingen embetsman tillsätts som ej vore läsare; kungamagtens utvidgning; drottningens magt likställig med konungens; prinsessornas apanage åttadubblas för utöfvande af »välgörenhet»; Carlsborgs, ett »starkt försvar» (nämligen mot underklassen); obligatorisk blomsterkastning vid alla grundlagsbrott; Elfsborgs, Kronobergs, uppbyggande och befästande; kronprinsens (och prinses- sans) insättande som vicekonung och drottning med absolut veto i Norge; införandet af uniform för tjänsteflickor och drängar; upplifvande af lagens straffbestämmelser för umgänge mellan ogifta af könen o. s. v.

Jag tror det vore den största otjenst man kunde göra sig och — kvinnorna!

Men när skola kvinnorna få rösträtt? Jo, när vi få allmän rösträtt, kanske icke ens då genast, ty om icke underklassens kvinnor skulle rösta med embetsmännen, så skulle de kanske rösta med presterna. Det vore ganska troligt!

Hvad ha vi då att göra? Jo, vi skola gifva våra barn en annan uppfostran än vi fått. Och der ligger kvinnans stora reformatoriska magt, ty der har hon icke allenast rösträtt, utan nästan absolut veto! Låtom oss begagna hvad vi ega till en början!

Låtom oss icke gräla om styfrarne, ty de skola snart gå sin väg;

Låtom oss icke gräla om bagateller, om hvem som skall sitta eller stiga upp, gå före eller efter;

Låtom oss icke döma någon, hvarken man eller qvinna, för att de lydt naturens bud, när det blef för svårt att trotsa;

Låtom oss tillsammans angripa det vrånga samhället och icke endera könet;

Låtom oss icke reta fäder och mödrar, varande eller blifvande, mot hvarandra;

Låtom oss arbeta för framtiden, och icke för stunden;

Låtom oss, framför allt, vara vänner.

* * *

Frankrike, som mer än något annat land företer den bjerta skilnaden mellan stad och land, har i städerna, särskildt Paris, åstadkommit ett slags qvinnans frigörelse eller likställande med mannen, men till hvilket pris? I handelsklassen gifter sig mannen med en »dugtig» qvinna, som förstår affären. Frun sätter sig vid disken och sköter kassan, mannen tar utgöromålen. Så kommer barnet. Det sändes genast ut på landet att dödas hos en amma. Och det dör vanligen. Lefver det, sättes det i en pension hos en »marchand de soupe» att andligen dödas. Det är sålunda endast genom barnamord som qvinnan kan »frigöra». Medlet är radikalt, men förefaller i hög grad naturvidrigt, men kulturqvinnan är också en naturvidrighet. Framtiden, som vill frigöra qvinnan på ett annat sätt, kan endast göra detta genom att låta samhället ta hand om barnen, men då allas barn, och ta hand om dem, så att de lefva och blomstra. Härvid kommer framtiden troligen att stöta på hinder också. Först på modrens ovilja att lemna sitt barn, ty vi förut-

sätta, att alla framtidsqvinnor vilja gifta sig, eller åtminstone bli mödrar. Om, såsom säkert är, framtidens qvinna vill sjelf vara mor åt sitt barn, så ammar hon sex månader; så vida hon icke vill taga maten från andras barn, eller från djuren. Under dessa sex månader är hon bunden. Men sedan är hon fri, då staten tar hand om barnet? Nej, enligt naturens ordning blir hon amma efter nio nya månader. Och så står hon der igen. Men kulturqvinnans sträfvan, som är en högfärdens, en öfverklasssträfvan, går ut på att slippa bli mor, ty det har under våra bakvända förhållanden blifvit något lågt, ringaktadt, oakadt det är det högsta. Frågan synes endast kunna lösas derigenom, att det upphör vara ärofullt att ha embeten, sysslor o. s. v., eller att dessa brandskattningar upphöra. Då blir Eva, som spinner, likställd med Adam, som gräfver, ty båda delarne bli lika ärofulla.

Huru förhåller det sig nu med det kristliga Harem? I Tyskland går hustrun med sitt handarbete jemte mannen på krogen. I Frankrike likaså. Men i sjelfva Paris ser man arbetarens man bära barnet eller skjuta vagnen, och hans arbete i verkstaden kan icke anses vara bättre eller afundsvärdare än qvinnans i hemmet. Om lördagsqvällen går hustrun utanför verkstaden och väntar, att mannen skall komma med veckolönen. På många ställen lemnas veckolönen direkt åt hustrun. Det är en skön likställighet.

Aktningen för qvinnan inskärpes i Europa hos den manliga ungdomen i hans uppfostran. Gossen skall vara artig mot sina systrar. Systrarne, om de äro födda i ett förmöget hus, (vi tala ju endast om öfverklassens barn) gifves en omsorgsfull uppfostran, bättre än gossarnes. Flickorna lära sig tala minst ett lefvande språk, gossarne intet. Detta kallas numera förringande att »pladdra franska». Hvarför är det nyttigaste så ringaktadt? Derför att det icke leder till *diplom* eller *embete*. Det är der det

kniper. Flickorna äro lottlösa (eller ha varit) i anseende till medel för vinnande af embete och rang. Det är en orättvisa på visst sätt, men det är en vinst, och den sorgen skall snart vara öfver. Det är emellertid icke så, som om gossarne skulle få lära sig nyttigare saker än flickorna, utan det är därför att de icke få lära sig *samma* onyttigheter som gossarne, hvilka derigenom vinna social ställning. Det är sålunda den olyckliga jagten efter socialt anseende som nu plågar kulturqvinnan. Qvinnans förmåga att tillegna sig samma kunskaper som gossen har väl ingen ifrågasatt. Men i den examen, der gossen djerft fuskar sig igenom, der skall flickan ta saken på allvar och med härjade krafter arbeta sig igenom, tills hon lärt sig inse, att examen är ett lotteri eller ett fuskverk. Fruntimmer invända så ofta, att flickorna lika fullt få en sämre uppfostran än gossarne. De säga, att de ej få lära sig något om landets lagar, om helsolära och så vidare. Deremot invänder jag, att gossarne icke heller få lära sig helsolära eller grundlagar, ty man kan vara filosofie doktor utan att ha aflagt examen i grundlagarne eller helsoläran. Och den qvinna, som vill af verkligt intresse ha dessa kunskaper, kan för ett par kronor köpa sig grundlagarne och helsoläran i en boklåda. Det var alltså osant. Men jag påstår, att qvinnan får en bättre uppfostran än gossen, ty hon får lära sig: handarbete. Hon får lära sig att sy; hon kan vanligen sålunda hjälpa sig i detta fall, der gossen står hjälplös och måste vända sig till syster för att få sina kläder lagade. Men nu anses handarbeten vara något lågt, ty de ligga inom handtverket, alltså är qvinnans uppfostran sämre än gossens.

Jag återvänder till det kristliga Harem. Nu äro både man och hustru fattiga, när de gifta sig. Mannen går i sin syssla, om han är embetsman. Der är han underordnad, half dräng, half skolpojke. När han kommer

till embetsrummet, antecknar han sitt namn i en förhållningsbok. Kommer han för sent, går han till chefen och anmäler sin sena ankomst, får en »anmärkning» och kanske skrubbor. Det är ju en afundsvärd *frhet*. Är han nu icke chef, så kan han säkert få något högst ointelligent för sig förelagdt. Här har han ett bord lastadt med inkomna markegångstaxor, tryckta under det förflutna året. Nu skall han räkna dem nummer för nummer, läsa på första sidan, om någon bilaga följer, och se efter, om bilagan är med, se efter om bladet är helt och rent, se efter om något nummer fattas o. s. v. Det är ju tarfligare göra än vara en stackars referent i tidningen, men det ger tyvärr mera socialt anseende. En annan gång får han ett par tusen kungörelser att ordna. Om de nu skola ordnas kronologiskt, så är det att se efter året, då kungörelsen utfärdades, och så lägga dem tillsammans, som äro utfärdade samma år. (Är det mera intelligent än att göra ett nyckelax eller en chiffonier?) Sitter han vid expeditionen, utlemnar han de begärda expeditionerna mot qvitto och bokför det utlemnade, en bokföring så enkel som en kryddkrämares kladd. Detta är afundsvärdt! Detta är att vara ute i verlden och verka för *högre ändamål* o. s. v.

Nu skola vi se, huru hans hustru i Harem har det. Hon har ingen anmärkningsbok, inga klockslag andra än mattimmarnes. Hon är genast chef i huset, hur fattig hon än är. Hon utanordnar göromålen, öfvervakar arbetet hemma, sköter kassan. Hon ser om barnen, ger deras sinnen den första rigtningen, ger dem den första undervisningen. Är hon lyckligt gift, det vill säga sin mans väninna, så får hon del af hans bekymmer, förhoppning, farhågor, och kan såsom både intresserad och utanför stående bistå honom med ett godt råd. Men, i hushållet, om tjenarne, om barnen tål hon icke gerna några inblandningar från mannens sida. I huset är hon en-

väldig af häfd, af vana, af böjelse, af naturen. När den fattige embetsmannen roar sig, går han på teatern med sin hustru. Har han bjudning, är hans hustru värdinnan, mottar gästerna tillsammans med mannen, serverar, obli-gerar, med ett ord uppträder som husets herskarinna. Äro de bortbjudna, är frun alltid bjuden med, (utom på herrtillställningar, der frun lika litet är inbjuden som mannen på fruns kafferep), föres genast in i hedersrummet, salongen eller förmaket, sättes bland andra fruar i hedersplatsen soffan. Mannen mottages också ganska artigt men föres endast till en dörrpanel eller en kakel-ugn, der han får ta ett stöd, kanske för hela aftonen, eller tills en stol blir ledig i salen eller herrns rum. Om han satte sig i förmaket, skulle han få stiga upp hvarje gång ett fruntimmer nalkades hans stol. Jag talade om kafferep; det är ett fult namn på de små tillställningar haremskvinnorna hålla i hemmen om förmiddagarne, alltid när mannen är borta. Der drickes icke bara kaffe, utan äfven vin, ganska starkt vin. Mannen gör nästan aldrig herrbjudningar hemma, utan går då hellre på kaféet, när han vill råka bara herrar, ty han tycker hemmet blir orenadt af sådant. Detta anse fruarne vara en ful ovana, men det hindrar dem icke att gå på konditoriet på förmiddagen. Konditori och kafé är visserligen icke detsamma. — Hur kan man kalla detta harem?

I ett rikt hus har mannen vanligen en syssla, men frun lemnar sina åt hushållerskan och guvernanten. Är mannen officer, så kan han vara tvungen gå till kaser- nen klockan 6, 7, 8 på morgonen. Har han vakt, får han om natten ligga på en ganska illa bäddad soffa i kasernen; kanske gå i stallet och öfverse arbeten af ganska otreflig natur, alltid ha förmannens öga på sig, kanske bli arresterad för en försummelse o. d. Är han grosshandlare, så måste han besöka sitt kontor vinter och sommar, huru rik han än är. Om sommaren sitter

hans familj på landet. Då har han att välja: antingen lefva ungtkarl i stan eller resa till och från sommarnöjet, komma ut på qvällen, resa in på morgonen, och sommardagen i staden kan vara ganska het och arbetsam. Är han statsman, då vet han att han lefver. Är han embetsman, så har han sex veckors ledighet.

Den rika frun gör vanligen ingenting, annat än kläda och roa sig. Ibland kan hon föra ut sina välklädda barn och visa dem på promenaden. Full frihet att gå i ridhus, på sammankomster, basarer, spela sällskapsteater (icke riktig teater likväl), dansa, göra slädpartier o. s. v. På sommarnöjet eller badorten går hon ensam eller i sällskap med hvilken man hon vill. Der har Harem upphört fullständigt.

Är kvinnans ställning så undertryckt? Fråga denna dam af verld, om hon vill ha ett embete och sitta på en trefotad skinnstol framför en pulpet i staden, i stället för att vara på sommarnöje. Fråga henne om hon vill ha rösträtt? Hon skall skratta åt Er! Fråga henne om hon vill ha likställighet, det vill säga att herrarne sätta sig i soffan, när hon står vid dörren, fråga henne om hon vill behålla sitt namn med sin person, när hon gifter sig, hon som förnedrar sig derhän att skriva sig Fru Oskar Silbergroschen, när hon heter Elisabeth, och hon skall skratta åt Er.

Det kristliga Harem är sålunda ganska behagligt, och de flesta kvinnor taga gerna inträde i detsamma, blott de få en man, som kan försörja dem.

Huru förhåller det sig då med det orientaliska Harem, som är så illa beryktadt och hvars stackars fångar äro så undertryckta och beklagade? Om man vågar tro

en engelsk dam, som utgifvit en resa i Turkiet, så lär det förhålla sig på detta sätt.* Den turkiske bonden är monogam, måttlig, tålig, hushållsaktig. Hustrun enkel och älskar icke nöjen, utan har sitt arbete inomhus. Barnen åtnjuta stor frihet. Vi se sålunda, att öfverallt, der naturligt lefnadssätt föres, äfven qvinnans ställning är likställig med mannens och oftast icke så mödosam. Det turkiska kulturäktenskapet åter, det ter sig på annat sätt, och vi återfinna i detsamma qvinnans falska ställning mera än hennes underordnade. »Den turkiske mannen», säger vår dugtiga miss, »är knappast mindre under toffelväldet än hans kristne broder.» Hvad vill detta säga? Skulle mina tankar om ett verkligen befintligt eller i utveckling stående europeiskt Amazon-samhälle ega någon grund? »Hustrun leder honom, alldeles som om hon vore döpt, och gifver honom till och med rapp, i händelse af revolt. Man anför en viss sultan, en af de sista, som fick sig ett par ordentliga örffilar af sin förolämpade maka, och som alls icke lät sy henne i en säck, som man skulle kunna tro. De högre embetsmännens hustrur underlåta icke att blanda sig i mannens affärer, och mer än en disponerar platser och gunster. Också äro dessa salonger fyllda med besökande och supplikanter.»

Det var ju ett okristligt Harem! »Mindre fri än engelskan i vissa fall, är turkinnan det mer i andra; hon är fullständigt herre öfver sin förmögenhet och hennes välde inomhus är absolut!» (Hör!) »Damerna af de bildade klasserna gå mycket ut. Då man ser dem uppstaplade i deras vagnar, talande högt, skrattande, koketterande för de förbigående, måste man öfverge den legend, som påstår, att den gifta qvinnan ser sin make

---

* Ur en Revue Suisse; namnet på författaren har jag tyvärr förgätit och har icke boken till hands.

första gången på bröllopsdagen. Det är allt för osannolikt, att en ung flicka som har så stor lätthet att få se ungherrarne, icke ställer så till att hon får lära känna den som intresserar henne mest.»

Så stod det till med den mest beklagansvärda af alla kvinnor, den österländska slafvinnan eller Haremskvinnan.

Hvarför en gift man anses mera lämplig för en syssla, måtte väl bero på att äktenskapet menas tämja honom, eller att kvinnans inflytande skall verka välgörande på honom, det vill säga göra honom lämplig för samhället!

Vi ha mycket talat om kvinnans *underordnade* ställning. Om vi skulle tala om hennes *falska* ställning något litet! Jag tror, har alltid trott, att kvinnan var världens beherskare. Jag har styrkts i min tro efter de sista dagarnes händelser. Men hvad som är tråkigt, är att kvinnan strider bakom mannens rygg. Observera seqvestern på Giftas! I den boken hade jag i företalet predikat kvinnans fullständiga frigörelse, i texten skildrat en hop gamla äktenskap och i dessa jemte målningen af ett par nya visat omöjligheten af reformer under nuvarande förhållanden. Angrep sålunda de nuvarande förhållandena plus de osunda, naturvidriga reformsträfvan, som öfverklassens hersklystna kvinnor sjelfva och genom män och manliga vänner söka pånarra oss. Nå, i Röda rummet, afslöjningen af samhällets pelare, Svenska Folket, Underklassens historia under öfverklassens förtryck, Sömngångarnätter, angrepp på den falska kulturen och estetiken, alla fingo passera, ty de gingo endast ut på öfverklassens män. Men Giftas, angreppet på öfverklassens kvinnor, den fick icke passera!!!

»Männen utöfva magten, men kvinnorna disponera den», har en fransk författare lagt i munnen på franske

konungen Pompadour. Jag är böjd att underskrifva det. Derför är jag numera, lärhare af senaste erfarenheter, hågad att erkänna som ett misstag, när jag i Giftas hyser farhågor för beviljandet af rösträtt *nu* åt kvinnorna, farhågor bygda på dels vådan att få öfverklassens röster fördubblade, dels på den omständigheten, att jag icke funnit någon af de nya kvinnoreformatörerna vara annat än ärelystna, hersklystna och reaktionära. Bättre då att ha fienden i ansigtet än bakom buskarne. Kanske då, att ett sundt naturens ord skulle få ett uttryck från alla dessa »obetydliga» kvinnor, som i det obemärkta föda och uppfostra det kommande släktet och nu ofrivilligt representeras af dessa hermafroditer i hvitt hår och blåa glasögon, hvilka hellre taga mannens odygder för att utjemna klyftan, än de arbeta på att få mannens odygder borttagna.

Och må de då träda fram dessa aristokratkvinnor, som vilja fördubbla embetena, för att embetena skola räcka åt kvinnorna, och må de predika kräftgång högt och i eget namn (icke i sina mäns), så skola de känna, hur det känns att utmärka sig, hur det svider när man skall vinna äran sjelf, hur lagern är flätad med hagtorn. Då skola de, såsom hittills, pocka på ett artigt skrifsätt, ty de bygga fortfarande på galanteriet, och fordra att bli bättre behandlade, icke lika behandlade, som män behandla män.

Hvad vi nu kunna göra.

Jag är sjelf far till tre barn och kan döma något litet af erfarenhet i denna fråga.

Vi höra så ofta från öfverklassen den vänliga uppmaningen, att vi (d. v. s. underklassen) skola reformera oss sjelfva, innan vi taga ihop med att reformera sam-

hället. På denna uppmaning har jag nyligen uttömmande svarat* och visat, att under nuvarande förhållanden föga eller intet kan göras med oss. Vi äro för gamla, för illa uppfostrade, för fördomsfulla. Emellertid har jag vid närmare begrundande kommit derhän, att jag tror att vi dock kunna göra något — och det är med våra barn. Vi kunna säkerligen äfven i deras uppfostran lägga frön till ett bättre förhållande mellan könen.

Jag tror sålunda, att man kan börja med att hålla barnen lika. Lilla bror skall sålunda icke uppmanas vara artig mot syster, derför att hon är qvinna, utan derför att hon är menniska.

Lilla syster skall icke heller uppmanas eller vänjas att passa upp eller laga kläder åt lilla bror, ty det skall lilla bror lära sig sjelf. Och lilla bror skall icke låta syster städa sitt rum eller bädda sin säng, såsom en tjensteqvinna, ty det skall också bror lära sig göra sjelf.

Häri genom blir qvinnans handarbete hedradt och aktadt, och mannen blir en sjelfständig varelse, i stället för att vara en hjälplös stackare, som skall behöfva skrika på hjälp efter husets qvinnor, när en knapp gått ur byxorna. Kan han icke sy en knapp i sina byxor, då är han icke karl för sina byxor.

Sjelfhjelp är framtidens lösen. Tjenstefolkets berättigade anspråk på högre löner och bättre vilkor göra, att vi helt säkert i framtiden få betjena oss sjelfva. Ve då den hjälplöse. I Amerika vill redan ingen tjena, och der har nöden lärt hvar och en att hjelpa sig sjelf.

Vi kunna också ge våra barn samma uppfostran. Flickorna kunna bli lika dugtiga sportsmän som gossarne, om de få vara ute med dem och leka, i stället för att sitta inne och stoppa herrarnes strumpor. Ut

---

* I Tiden, Juli 1884.

med dem, i friska luften, och vi få starka mödrar åt det kommande släktet.

Vi kunna också skydda våra barn för öfverklassens skolor. Vi skola akta oss att uppfostra våra barn till kapplöpare efter embeten, ty embetena blifva i framtiden färre, och de sökande allt flera. Skicka våra barn, efter att ha sjelfva lärt dem det nödvändiga, i kroppsarbete, så blir kroppsarbetet aktadt, och embetet blir slutligen missaktadt. Då är afunden försvunnen! Men aktom oss för att öfverbefolka industrien. Den är redan öfverbefolkad, och kriser stunda, när arbetarne höja sina fordringar och kulturmenniskan minskar sin lyx. Det yrke, som aldrig kan öfverbefolkas, det är jordbruket, och för den svagare kulturmenniskan trädgårdsskötseln. När alla nu ropa på mat, och snart komma att ropa ännu högre, då är godt att ha dem, som producera näringsmedel, och de skola alltid kunna afsättas.

Vi kunna också gifva våra barn frihet. Glömmom icke, att vi äro för barnens skull och barnen alls icke för oss. Låtom oss därför icke fordra blind lydnad, icke vägra skäl, icke vänja barnen att vara våra tjenare, ty då frambringa vi slafvar i stället för medborgare.

Vi kunna också ha förtroende för våra döttrar. Vänj dem att umgås med gossar, och det skall uppstå vänskap mellan könen, tills mogenheten kommer i stället för passion. I England och Amerika få flickorna »gå lösa», och man har icke hört, att »det händt något». I Frankrike läsas flickorna in och der händer det ledsamheter. Jag har i förliden sommar sett engelska misser af rika familjer om 14, 15 år företaga alpvandringar med unga gossar, sett dem gå arm i arm, söka hvarandra på promenader, stämma möten, alltid med föräldrarnes medgifvande. Det var ett vackert och oskyldigt förhållande. I ett grannland till Sverige har nyligen en 12 års gosse blifvit förvunnen hafva stått i förhållande till en tjänste-

flicka och blifvit barnafader. Flickan fick ansvaret, men de förvända afstängningsförhållandena torde väl mest vara orsaken. Några framtidsmenniskor uppsatte en skola för gossar och flickor, sju klasser. Några klagomål ha ej försports, men föräldrar sända ej barnen dit, emedan de anse det *omoraliskt*.

Förenklning är ett annat, som vi kunna lära våra barn. Ordet och saken härleda sig från Ryssland, som mycket förnuftigt. Den, som uppfödes i lyx, blir ofri. När lyxen icke längre räcker, blir man olycklig. Att utfinna sitt existensminimum och stanna vid det, är godt. Att slita sina plagg, fastän de blifvit omoderna, är godt. Ju mindre lefnadskostnader, dess mindre arbete, och dess mer hvila. Alltså dess mer nöjen och njutningar. Att öka lefnadskostnaderna sker endast genom öfverarbete och förstörd helsa. Lättare att minska dem och öka nöjet.

Vi kunna derigenom också låta våra barn roa sig mer, och icke som nu pina ut dem. Glädjen tyckes hålla på att bli ett brott, men det kan bero på, att vi sökt den på orätt håll! Ty en glädje, som förderfvar helsan, är dum helt enkelt. Att dricka och äta, tills man får magkatarr vid 30 år, är dumt, ty sedan kan man icke mer njuta af den glädjen och tyvärr icke af någon annan heller. Och om vi sålunda skulle försöka börja att lägga bort alkohol, hvars bruk ju, genom att försätta oss i ett partielt vansinne, gör våra beslut opålitliga, våra handlingar slappa, våra tankar sväfvande, så skulle det bli lättare för våra barn att afstå från det oskicket helt och hållet, och svårt blefve väl predika nykterhet för de unga, när vi sjelfva voro onyktra.*

---

* Som häraf synes, har jag, sedan jag skref »Likt och Olikt», ändrat tankar om rusets oskyldighet.

Att nu åvägabringa likställighet genom att äfven föra våra qvinliga vänner på krogen, anser jag vara en dålig utväg, och våra qvinliga vänner skulle med sin stora magt, väl begagnad, i dess ställe kunna föra oss från krogen.

Men huru skola våra enskilda bemödanden lyckas, då våra barn se sig omgifna af föredömen uppifrån, se föräldrarnes bemödanden hånas. Barn hafva ingen böjelse att bli martyrer. Derför skulle de, som ha lagstiftningen om hand, och hvilka hånande uppmana folk att reformera sig, helt enkelt förbjuda en person, som begagnade alkohol, att utöfva domarmagt, prestekall eller andra ännu viktigare embeten, eller också taga ut steget och konsekvent föra alkohol under giftstadgan, dit den hör.

Det sista har man i vissa stater i Amerika på majoritetens begäran infört, och ingen har sört öfver att få vara omgifven af beständigt kloka menniskor.

Huru skola vi kunna förenkla oss i lefnadssätt och klädedrägt, då en person, som klär sig »under sitt stånd», anses som en förfallen menniska och icke kan söka en syssla. Huru skola vi kunna nedsätta våra inkomster, då vi derigenom kanske beröfvas rösträtt? Det fordras kanske generationers arbete för att få ett så starkt slägte, att det vågar trotsa fördomarne. Jag kan icke underlåta att finna den grefvinnan, som uppsatte en stadsbudsbyrå, vara större och mer ära värd än den fru, som blef professor i matematik. Och den förras exempel kan verka gagnande för tider, under det den senares endast i onödan kommer att sporra flickors ärelystnad. Dermed har jag icke förnekat det rättvisa och vackra i att, om af två sökande till en plats en qvinna är den dugligaste, hon äfven får platsen, oaktadt liten säkerhet förefinnes, att icke galanteriet här vid lag äfven kommer att spela sin rol, och att »fruntimren först» äfven i detta afseende kommer att tillämpas, helst öfverflöd på skick-

liga matematici förefinnes förut bland de manliga* af landets egna barn. Att inkalla en rysk dam till professuren i Stockholm var sålunda endast en yttring af det gammaldags galanteriet, och icke ett uttryck af Stockholmares matematiska behof. Och världen har nu mer än någonsin större behof af dugliga mödrar än af matematiska professorer, ty sådana abnormiteter kan man frambringa så många man vill genom att låta personer med matematiska anlag ensidigt utbilda sig till matematiska monstrositeter.

Emellertid, hvad vi öfvergångsmenniskor kunna göra, är mycket litet. Vi skola under beständiga återfall endast inveckla oss i motsägelser mellan lära och lefverne, ty om vi nu först fått syn på det rätta, så ha vi icke på samma gång fått kraften, och hade vi också kraft öfver vår egen genom dålig uppfostran förderfvade natur, skola samhällsförhållandena öfverallt mota oss, mota oss så, att vi slutligen skola vara reducerade till att predika, men ho tror vår predikan? när vi ej kunna lefva efter den, och då hvarje förslag till förändring af samhällsförhållandena, hvilken ändring ensam kan befria oss, straffas som nesligt brott.

---

* Egendomligt är, att af de qvinnor, som i Sverige praktisera som läkare, ingeh slagit sig på kvinnosjukdomar. Hvadan detta?

Nya bidrag till historien om Gambettas "stora ministèr".

Af Ernst Wallis.

Det parlamentariska styrelsesättets historia erbjuder knappast något annat exempel på en ministèr, hvilken efter att hafva föregåtts af så oerhörda förväntningar störtats så hastigt som det kabinett, hvilket Gambetta bildade den 14 november 1881 och som föll redan den 26 januari 1882. Efter att med underbar kraft, klokhet och framgång hafva ledt fälttåget mot det personliga styrelsesättet, efter att i mer än fyra år — allt sedan valen den 14 oktober 1877 — hafva varit den parlamentariska majoritetens i deputeradekammaren erkända ledare, efter att de nya allmänna valen den 21 augusti 1881 ytterligare ökat denna majoritet, öfvertog Gambetta regeringen under de skenbart mest gynsamma omständigheter. Ej heller tillstötte några af dessa oväntade händelser, som stundom rubba äfven de säkraste beräkningar. Frankrikes förhållanden till utlandet förblefvo vänskapliga. Inom landet rådde hela tiden det fullkomligaste lugn. Och trots allt detta störtade ministèren efter att endast hafva varat 73 dagar. I stället för att, såsom man så länge förutsagt, blifva »den stora ministèren», blef det af Gambetta bildade kabinettet blott en dagslände-ministèr.

Hvilka orsakerna voro till denna oväntade utgång, söker den man, hvilken såsom konseljpresidentens sekreterare stod Gambetta närmast under de dagar, hans ministèr varade, att utreda i ett nyligen utkommet historiskt arbete af stort värde och intresse.* Till motto har Joseph Reinach valt de vackra orden ur andra boken af Taciti annaler: »Non hoc præcipuum amicorum munus est, prosequi defunctum ignavo questu, sed quæ voluerit meminisse, quæ mandaverit exsequi.» Vår och lärjunge af den store hädangångne, har författaren icke blott velat skriva historien om Gambettas kortlifvade ministèr, utan äfven lemna en exposé af hans politiska system. Ty i lika hög grad som en Guizot eller en Louis Blanc var Gambetta en doktrinär inom politiken, ehuru han vid tillämpningen af sina teorier och förverkligandet af sina höga ideal ådagalade en smidighet och praktisk duglighet, som saknades hos Ludvig Filips konservative ministèr och de parisiske arbetarnes socialistiske ledare. Vi skola emellertid icke här granska Reinachs framställning af Gambettas doktriner; utan i stället påpeka ett och annat af hvad den i förhållandena så noga invigde författaren har att meddela om ministèren af den 14 november, dess uppkomst, dess öden och dess fall.

* * *

Det var antingen för tidigt eller för sent Gambetta kallades att som konseljpresident ställa sig i spetsen för regeringen. För sent, emedan rätta ögonblicket skulle hafva varit i december 1877, då Gambetta såsom hela det genom den gemensamma faran enade republikanska

---

* Le ministère Gambetta. Histoire et doctrine. (14 Novembre 1881 — 26 Janvier 1882). Par Joseph Reinach. Paris. G. Charpentier et Cie. 1884. (604 s. 8:0).

partiets ledare räddat Frankrike undan en hotande statskupp. I stället gaf presidenten Mac-Mahon den högt ansedde parlamentariske veteranen Dufaure i uppdrag att bilda det kabinett, som efterträdde statskuppministären Rochebouët.

Hade Thiers då ännu lefvat — han afled, som bekant, den 3 september 1877 — skulle han för andra gången hafva blifvit republikens president, ty det var endast frånvaron af en lämplig efterträdare, som förmådde Mac-Mahon att ej afgå redan i december 1877. Thiers var så säker på sin sak, att han redan i augusti, några veckor före sin plötsliga död, gjorde upp en ministerlista. Gambetta skulle blifvit konseljpresident och utrikesminister, Jules Ferry inrikesminister, Léon Say finansminister, general Campenon krigsminister, Waddington undervisningsminister. Dufaure skulle hafva blifvit president för senaten, Jules Simon och Paul de Rémusat ambassadörer. Det slaganfall, som efter några timmar ändade Thiers' lif, korsade dessa klokt uttänkta kombinationer, hvilka afsågo att under den åldrige statsmannens högsta ledning samla alla det republikanska Frankrikes bästa krafter till gemensamt arbete i fosterlandets tjänst.

Thiers hyste under de sista åren af sitt lif den lifligaste vänskap för Gambetta, som han ofta förklarade sig önska »presentera för Europa». Presidenten Mac-Mahon deremot, hvilken aldrig kunde glömma, att han varit en af Napoleon III:s marskalkar, höll sig alltid på afstånd från Gambetta. Då kabinettet Dufaures ställning började blifva osäker, hade en gemersam vän en dag i december 1878 anordnat ett möte mellan Mac-Mahon och Gambetta, men i sista ögonblicket lät marskalken af sin bonapartistiska omgifning förmå sig att sända återbud.

Den 30 januari följande året afgick Mac-Mahon och valdes Jules Grévy till franske republikens president.

Samtidigt inlemnade konseljpresidenten Dufaure sin afskedsansökan.

Presidenten Grévy började sin styrelse med ett fel, som skulle få det skadligaste inflytande på den tredje republikens öden. I stället för att kalla majoritetens erkände ledare till konseljpresident, gaf han Waddington i uppdrag att bilda det nya kabinettet. Det är sant, att detta kabinett inneslöt de utmärktaste förmågor, utom Waddington sjelf sådana män som Léon Say, Jules Ferry, Freycinet, Le Royer. Men genom att utesluta majoritetens ledare från regeringen hade presidenten Grévy från första början gjort det nya kabinettets ställning osäker och vacklande. Han hade brutit mot det parlamentariska styrelsesättets första grundsats, och en rad af svaga, kortlifvade ministèrer blef det straff, hvarmed franska republiken fick umgälla sin presidents politiska misstag.

Och det var icke ovarnad som Grévy begick detta fel. Då han uppmanade den afgående konseljpresidenten Dufaure att stanna, svarade denne erfarne parlamentariske statsman helt öppet, att Gambetta vore den man, till hvilken statens öfverhufvud måste vända sig. Grévy vägrade att följa detta råd, men utan att uppgifva sina skäl. Det kunde icke vara fruktan för afslag. Ty medan nationalförsamlingens sekreterare ännu höllo på med att uppräknat röstsedlarne vid presidentvalet, hade Gambetta förklarad Grévy, att han fullkomligt stode till den nye presidentens förfogande. Grévy svarade, att han önskade, att Gambetta skulle blifva hans efterträdare som deputeradekammarens president.

Såsom skäl för Grévys vägran att göra Gambetta till premierminister har stundom blifvit anfördt, att Gambetta, »denna republikens visserligen icke sista, men dyrbara och stora ressurser, icke borde obetänksamt förslö-

sas*.) Andra hafva antydtt, att personliga skäl skulle hafva medverkat. Det sannolikaste är, att Grévy fruktade, att Gambetta genom allt för radikala och bråd-störtade reformer och genom en djerf och stolt utrikespolitik skulle äfventyra Frankrikes lugn och måhända fred.

Hvilka nu än skälen voro, säkert är, att Grévy bröt mot det parlamentariska styrelsesättets första lag, då han kallade en annan än den parlamentariske ledaren att träda i spetsen för regeringen. Och samma fel förnyades, då kabinettet Freycinet aflöste kabinettet Waddington, och upprepades ännu en gång, då kabinettet Ferry efterträdde kabinettet Freycinet.

En af följderna, som dessa presidenten Grévys misstag förde med sig, var att de tjänade som förevändning för de häftigaste anklagelser mot Gambetta. Orsaken, hvarför Gambetta icke är premierminister, är — förklarade hans anklagare — den, att han icke vill vara det, och orsaken, hvarför kan icke vill vara premierminister, är hans beräknande ärelystnad, som närar de brottsligaste planer. Det var icke mot den verkliga skyldige, mot presidenten Grévy, utan mot Gambetta som Clémenceau och hertigen af Broglie, yttersta venstern och högern riktade sina anfall, derför att det parlamentariska styrelsesättets grundsatser kränktes. Hvarje morgon och hvarje afton ropade intransigenta och rojalistiska tidningar i kapp till Gambetta: Hvarför tar ni icke makten öppet, i stället för att utöfva den i smyg? Och den så anfallne var för stolt eller för ädelmodig att svara: Derför att republikens president icke har erbjudit mig makten, utan föredragit Waddington, Freycinet, Ferry framför mig. Denna Gambettas tystnad uttolkades

---

* Senatorn Edmond Schérens ord i en artikel i *Revue politique et littéraire* (29 jan. 1881).

som ett bevis, att de mot honom riktade anklagelserna vore berättigade. Och likväl var detta icke fallet. Ännu den 21 september 1880, då Freycinet just afgått, begåfvo sig flere inflytelserika deputerade till republikens president för att enträget uppmana honom att tillkalla Gambetta. Jules Grévy svarade, att han föredrog att »reservera» Gambetta för en lämligare tidpunkt.

Det är sant, att Gambetta under fyra på hvarandra följande ministèrer (Dufaures, Waddingtons, Freycinets och Ferrys) styrde deputeradekammarens majoritet nästan med en diktators makt. Men det var en diktator, som icke stödde sig på våldet, utan på öfvertygelsen. Det var en diktatur af samma slag som den Themistokles och Perikles, William Pitt och Canning utöfvat före honom och som Gladstone utöfvar ännu i dag, en diktatur, som aldrig skadade frihetens eller fosterlandets heliga intressen, om den än stundom sårade en ministers fåfänga eller egenkärlek. Ty för ministrarne kunde det visserligen kännas kränkande att dag ut och dag in af den rojalistiska och ultraradikala pressen förlöjligas som marionetter, hvilkas alla rörelser leddes af »diktatorns» osynliga hand.

Det är äfven sant, att många gånger handlade ministrarne tvärt emot Gambettas råd eller åsigter. Men det hindrade icke de reaktionära och intransigenta tidningarna att låta »diktatorn» bära skulden så godt som för allt hvad regeringen gjorde och hvad hon underlät att göra, både för Barthélemy Saint-Hilaires misstag som utrikesminister och Albert Grévys svaghet som generalguvernör öfver Algeriet. Gambetta utöfvar makten utan att bära ansvaret, idislade hans fiender. Verkliga förhållandet var, att han inför allmänna opinionen fick bära ansvaret äfven i de fall, der han icke utöfvade makten.

Sålunda sökte den bonapartistiska, rojalistiska, klerikala och ultraradikala pressen med förenade krafter undergräfvä Gambettas popularitet. Detta skulle likväl måhända ej hafva lyckats i någon nämnvärd grad, derest icke Gambetta sjelf genom sina planer att reformera vallagen och införa *scrutin de liste* stött många republikanska deputerade från sig och gifvit sina fiender det fruktansvärdaste vapen i handen.

Det är uppenbart, att i ett land med parlamentariskt styrelsesätt vallagen är den viktigaste af alla lagar. Ministären, regeringen är beroende af folkrepresentationen, och folkrepresentationens sammansättning beror i väsentlig mån af vallagen.

Ju färre valmännen äro och ju mindre valkretsen är, desto lättare utsätter man folkrepresentanterna för frestelsen att söka främja valmännens och valkretsens egenlyttiga intressen, desto mer underlättar man penningens skamliga inflytande på valen, desto större blir faran, att icke politiska, fosterländska hänsyn, utan kalkborgerliga, lokala intriger bestämma valets utgång. Det var mot sådana frestelser och faror Gambetta ville skydda folkrepresentationen genom att införa *scrutin de liste*.

Enligt den franska vallagen af år 1875 utses deputeradekammarans ledamöter medelst »scrutin individuel» eller såsom det vanligare kallas *scrutin d'arrondissement*. Hvarje arrondissement väljer en deputerad. De arrondissementer, hvilkas befolkning öfverstiger 100,000 invånare, välja ytterligare en deputerad; de arrondissementer, hvilkas befolkning öfverstiger 200,000 invånare, välja tre deputerade o. s. v. Men i så fall skola arrondissementerna delas i lika många valkretsar som antalet deputerade, hvilka skola väljas.

Det var en af det republikanska partiets ädlaste karakterer, Bardoux, hvilken i juli 1880 framlade ett lagförslag om ändrande af vallagen och införande af *scrutin*

de liste. Enligt detta förslag skulle hvarje *departement* utgöra en valkrets, så att valmannen på sin röstsedel skref så många namn som departementet skulle utse deputerade. Antalet deputerade skulle vara en för hvarje 70,000-tal invånare.

Scrutin de liste var icke någon nyhet för Frankrike. Detta valsätt hade flera gånger tillämpats. Äfven 1871 års nationalförsamling, hvilken 1875 gaf den tredje franska republiken dess författning, hade blifvit utsedd medelst *scrutin de liste*. Och redan långt före den tredje republikens tid hade sådana hofsamma och patriotiska män som Lainé, Royer-Collard, Cuvier och Berryer kämpat för *scrutin de liste* såsom det bästa medlet att befria representationen från de lokala och klass-intressenas förderfliga tryck. Frågan var naturligtvis äfven före, då man 1875 stiftade de nya grundlagarne. Gambetta hade då föreslagit ett amendement om införande af *scrutin de liste*, och hela det af Thiers ledda republikanska partiet, deribland äfven Jules Grévy, Albert Grévy och Jules Ferry, hade då röstat för detta amendement, som endast till följd af högerns kompakta motstånd förkastades.

Och ännu i juli 1880, då Bardoux framlade sitt förslag om *scrutin de liste*, hade Jules Grévy, nu mera republikens president, uppmuntrat honom dertill. Grévy ändrade emellertid sedermera åsigt, och då förslaget våren 1881 kom till behandling i kamrarne, var det icke någon hemlighet, att republikens president motarbetade det med alla honom till buds stående medel. Det republikanska partiet delade sig i två stora läger. På ena hållet anhängarne af *scrutin de liste* med Gambetta i spetsen och vid hans sida republikaner af så olika slag som Ribot och Louis Blanc, Casimir Périer och Paul Bert, Brisson och Madier de Montjau, Léon Renault och Lockroy. På andra sidan motståndarne till *scrutin de liste*, hvilka öppet åberopade republikens presidents

förändrade åsigt såsom ett bevis, att ett bifall till det af Bardoux väckta och af Gambetta understödda förslaget skulle kunna medföra faror för friheten. Samma söndring inom pressen. För *scrutin de liste* ifrade det republikanska partiets förnämsta organ, såsom Journal des Débats, Temps, XIX Siècle, République Française, Voltaire, Siècle, Rappel, Justice; mot förslaget kämpade Jules Grévys organ Paix, Freycinets språkrör Télégraphe, Henri Rocheforts tidning Intransigeant, den då! ultraradikala France och nästan hela den reaktionära pressen.

Stäld i valet mellan republikens president och Gambetta fattade ministären, i spetsen för hvilken Jules Ferry då stod, det försigtiga beslutet att förblifva neutral i denna stora konstitutionella fråga. Detta beslut hindrade emellertid ej utrikesministern, senatorn Barthélemy Saint Hilaire, och understatssekreteraren i finansministeriet, deputeraden Wilson att lifligt uttala sig mot Bardoux' förslag. Den antigambettistiska pressen sprutade eld och lågor. *Scrutin de liste* — ropade man med verklig eller låtsad förfäran — betyder Gambettas diktatur, och denna diktatur betyder krig, krig med Tyskland, krig med Turkiet, krig med hela världen!

Trots allt motstånd och alla intriger lyckades Gambetta den 19 maj 1881 genomdrifva *scrutin-de-liste*-förslaget i deputeradekammaren, om än med ringa majoritet. Man trodde nu allmänt, att slaget var vunnit, och att senaten icke skulle vägra att bekräfta deputeradekammarens beslut, hvilket ju uteslutande angick val sättet till deputeradekammaren.

Gambetta begick nu det stora politiska felet att dela denna tillförsigt och deraf låta insöfva sig i säkerhet. Han lemnade Paris för att i sin födelsestad Cahors inviga ett monument, som blifvit rest öfver de soldater i departementet Lot, hvilka stupat under försvaret mot tyskarne 1870. Han följdes på resan till Cahors af en

skock referenter för reaktionära och intransigenta tidningar. Dessa sanningsvitnen skildrade i sina telegram och bref Gambettas resa såsom en »diktators» triumftåg. De försäkrade, att han mottogs med salut och klockringning, att oräkneliga skaror samlades vid hvarje jernvägsstation för att hylla den mäktige, att besöket i Cahors var en oafbruten rad af »cäsariska» demonstrationer.

Huru öfverdrifna och falska dessa skildringar än voro, gjorde de likväl åsyftad verkan. Legenden om triumftåget till Cahors fördubblade misstroendet mot Gambetta och ingaf fienderna till scrutin de liste nytt mod. Till allmän öfverraskning förkastade senaten den 9 juni scrutin-de-liste-förslaget. Det var hatet, fruktan eller misstroendet, som dikterat detta beslut. »Om Gambetta hade dött denna morgon, skulle jag hafva röstat för Bardoux' förslag», yttrade en senator af venstra centern strax efter omröstningen. Senatorerna Oudet och Cherpain anförde öppet presidenten Grévys åsigt såsom skäl för sitt afslag. Waddington förklarade: »Huru viljen I, att republikens president gent emot en i ett stort antal departement vald personlighet skall kunna fritt välja sina ministrar?» Då Broglies och Jules Simons vänner röstade mot scrutin-de-liste-förslaget, skedde det icke af någon fördom mot detta valsätt, utan emedan de ville bereda Gambetta ett nederlag och derigenom försvaga hans makt. Detta lyckades dem också förträffligt.

* * *

Det var fem månader senare, den 10 november, som Jules Ferry till republikens president öfverlemnade ministèrens afskedsansökan. Presidenten Grévy lät genast kalla Gambetta till Elysée-palatset och gaf honom uppdraget att bilda det nya kabinettet.

Detta kabinett hade redan långt på förhand fått det anspråksfulla och farliga tillnamnet «den stora ministèren». Det var den reaktionära boulevardtidningen *Le Figaro* som i januari 1881 hade döpt Gambettas blifvande ministèr till »le grand ministère». Uttrycket hade blifvit accepterad icke blott af den rojalistiska och bonapartistiska utan äfven af den ultraradikala pressen. Man försäkrade, att Freycinet och Jules Ferry, hvilka båda varit konseljpresidenter, och Léon Say, hvilken var senatens president, skulle samtycka till att som ministrar tjena under Gambetta som konseljpresident. Kanstöparne delade långt på förhand ut ministerportföljerna. Freycinet skulle blifva krigsminister, Léon Say finansminister, Jules Ferry minister för allmänna undervisningen, Brisson justitieminister, en annan af det republikanska partiets storheter, Challemeil Lacour, utrikesminister.

Gambetta gjorde verkligen ett allvarsamt försök att vinna åtminstone några af dessa män för sin ministèr. Han erbjöd Léon Say finansportföljen och Freycinet icke krigs-, men utrikes-portföljen.

Léon Say och Gambetta voro vänner allt sedan kejsardömet's tid, då de tillsammans kämpat mot Napoleon III. Som finansminister i flera kabinett hade Say alltid åtnjutit finansverldens och bankernas förtroende. Hans öfvertagande af finansportföljen hade hvarje gång helsats med en hausse af 2 eller 3 francs. Det var därför naturligt, att Gambetta gerna skulle vilja för sitt kabinett vinna en statsman med så lysande antecedentia och så erkänd och pröfvad förmåga. Léon Say å sin sida hade sedan flere månader visat sig benägen att lemna sin höga och bekväma värdighet som senatens president för att blifva finansminister i ett kabinett Gambetta. Å ömse sidor önskade man därför komma öfver ens. Gambetta och Say hade den 11 november ett långt samtal om saken. »Jag märkte mycket snart» — hade

Say vid ett senare tillfälle yttrat om detta samtal — »att rörande de politiska frågorna kunde våra åsikter med lätthet sammanjemkas.» Rörande domarkårens reformerande, den militära tjänstetidens nedsättande till tre år, frihandeln, den obligatoriska folkundervisningen, återställandet af scrutin de liste o. s. v. hyste i sjelfva verket de båda statsmännen samma åsikter. Men Léon Say var bestämd motståndare till Gambettas plan att genom hotelser om jernvägarnes inköpande tvinga de stora jernvägsbolagen till att ingå nya, för staten fördelaktigare konventioner. Ingendera ville gifva efter i denna stora fråga, och följden blef, att Léon Say afslog anbudet att blifva finansminister.

Gambetta besökte derefter Freycinet, hvilken för tillfället var allmänna opinionens förklarade gunstling, så att han vid senatorsvalet två månader derefter valdes af fyra departement. Gambetta erbjöd Freycinet att välja mellan att blifva minister för allmänna arbeten, finansminister eller utrikesminister. Freycinet samtyckte att blifva medlem af kabinettet och valde utrikesministerportföljen.

Men morgonen derpå, lördagen den 12 november, fick Gambetta ett bref från Freycinet, hvori denne under rättade, att han »efter en natts närmare öfvervägande icke kände sig i stånd att riktigt fylla den rol, som den blifvande konseljpresidenten ämnade honom, och att han därför bad om tillåtelse att stanna på sin senatorsbänk, der han alltid skulle förblifva en pålitlig och tillgifven vän.»

Det berättades allmänt, att Freycinet på fredags aftonen, efter Gambettas besök, begifvit sig till Elysée-palatset och haft ett samtal med republikens president.

* * *

Försöket att bilda en »stor ministèr» hade sålunda misslyckats. Och äfven om Freycinet, Léon Say och de öfriga republikanska storheterna skulle hafva samtyckt att blifva medlemmar af kabinettet Gambetta, var den tid förbi, då ett sådant kabinett skulle hafva kunnat räkna på en stark och fullt pålitlig majoritet. De band af gemensamma faror och gemensam hänförelse, hvilka i början förenat alla den 14 oktober 1877 valda republikanska deputerade kring Gambetta, såsom deras erkände ledare, hade nu länge sedan lossnat. I den nya deputeradekammaren, som valts den 21 augusti 1881, var visserligen den republikanska majoriteten ännu större än i den förra. Men denna majoritet var söndrad i flere fraktioner, af hvilka endast en, Union républicaine, erkände Gambetta som sin ledare. Och dertill kom, att många af dessa deputerade, som endast hade lokalt inflytande att tacka för att de lyckats blifva valda, voro svurna motståndare mot Gambettas oryggligt fasthållna plan att införa *scrutin de liste*, som ju skulle beröfva dem utsigten att blifva återvalda.

Hade Gambetta endast tänkt på sitt eget personliga intresse, sin egen prestige, skulle han hafva atböjt uppdraget att nu, i november 1881, bilda en ministèr, och han skulle hafva haft rättighet att såsom skäl för sin vägran anföra, att presidenten Grévy lemnat honom detta uppdrag antingen för sent — ty den fasta republikanska majoritet, hvares ledare Gambetta varit i januari 1879, var nu splittrad — eller för tidigt, ty någon ny fast majoritet hade ännu icke hunnit uppstå.

I stället bildade Gambetta inom 48 timmar ministèren af den 14 november, en ministèr uteslutande sammansatt af medlemmar af Union républicaine. Gambettas afsigt härmed var — förklarar Reinach — »att på ett bestämdt och tydligt sätt för hela landet framlägga de regeringsgrundsatser, som voro hans och som

man envisades att, trots hans många tal, låtsas vara okunnig om. Hvad det än skulle kunna kosta honom, skulle man hädanefter noga veta, hvad han var och hvad han ville. Man skulle vara underrättad för framtiden. Det ansvar, som man hade anklagat honom att undfly, emedan man icke hade velat anförtro honom det i rätta ögonblicket, det ansvaret skulle han denna gång åtaga sig i hela dess omfång. Ett dylikt ändamål var väl värdt en förlorad batalj och en öfvergående impopularitet. Och för öfrigt, eftersom man hade rättvisan på sin sida, var det icke afgjort, att man skulle blifva besegrad.»

Måndagen den 14 november undertecknade republikens president de dekret, som utnämnde det nya kabinettet. Konseljpresidenten Gambetta öfvertog utrikesministerportföljen med Spuller som understatssekreterare. General Campenon blef krigsminister. Gougeard, en sjöofficer, som med stor utmärkelse deltagit i Loire-fälttåget 1870—71, blef sjöminister. Inrikesministerportföljen gafs åt en ung deputerad, Waldeck-Rousseau, på hvars karakter och talent Gambetta, såsom det sedermera visat sig, med skäl satte högt värde. Den berömde fysiologen Paul Bert, hvilken inlagt stora förtjenster om folkskoleväsendets höjande och med glänsande framgång bekämpat jesuiterna, blef minister för allmänna undervisningen och kultusminister. Allain-Targé blef finansminister, Raynal minister för allmänna arbetena, Rouvier minister för handel och kolonier, Dévès åkerbruksminister och Antonin Proust minister för de sköna konsterna. Två af det föregående kabinettets ledamöter, justitieministern Cazot och ministern för post- och telegrafväsendet Cochery, stannade kvar.

De flesta af de nya ministrarne voro unga män, från 30 till 45 år gamla, och hade på de senaste tio åren icke haft annan sysselsättning än politiken. »De voro alla», anmärker Reinach, »intelligenta, arbetsamma,

djerfva, några redan berömda sedan striderna mot kejsardömet, andra upptäckta af Gambetta, som insett, att de i en snar framtid skulle vara republikens ära och styrka.» Icke mindre än fyra af dessa män, som Gambetta sålunda drog fram, Waldeck-Rousseau och general Campenon, Raynal och Rouvier äro nu högt ansedda medlemmar af Jules Ferrys ministèr. Vid bildandet af sin ministèr visade sålunda Gambetta samma skarpblick, som han förut ådagalagt, då han drog fram Freycinet, Chanzy och Faidherbe.

Det var en solidarisk, strängt parlamentarisk ministèr, med fast sammanhållning. Af Gambettas fiender döptes den emellertid genast till »Ministère des commis». »Bokhållare-ministèren» var under några dagar på boulevarderna och kaféerna föremål för ändlösa mer eller mindre qvicka epigram och för en mer eller mindre uppriktig förbittring. Det haglade sarkasmer och invektiv. »Socken-politikens store män», yttrar Reinach, »hvilka blifvit förbigångna af Gambetta, tröttnade ej att jemra sig öfver de nya ministrarnes medelmåttighet och servilism. När hr Gatineau förklarade, att Paul Bert och general Campenon saknade prestige, applåderade man hr Gatineau, som sålunda blef en af kammarens mest hörda orakler. Redaktörerna för Elysée-palatsets (Jules Grévys) tidningar klagade öfver att de tre presidenternas* kabinett strandat, liksom om detta partis egna vänner alls icke haft någon skuld dertill. En f. d. kommandörkapten sjöminister! ropade med fasa två eller tre misskända deputerade, som sedan tio år drömt om att blifva understatssekreterare i krigsministeriet, och de funno eko. Om Say och Freycinet dragit sig undan till det Heliga berget — sade med en mun reaktionens och ultraradikalismens chefer — så är det därför att Gambetta hyser vanvettiga och brottsliga planer, dikta-

* Gambetta, Léon Say och Freycinet.

tur inom landet och krig mot utlandet. Och dessa ännu mer enfaldiga än förhatliga anklagelser predikades icke för döfva öron.»

Den 15 november uppläste Gambetta för deputeradekammaren, och justitieministern Cazot för senaten en »förklaring», innehållande det nya kabinettets program, dess löfte att föreslå en serie af stora reformer samt att »med fasthet upprätthålla ordningen inom landet och med värdighet freden utom landet.»

Deputeradekammaren och senaten mottogo denna förklaring med isande köld. Också yttrade redan samma afton en gammal republikan till Gambetta: »Gör er icke några illusioner. Ni är redan dömd af denna kammare, som i dag icke mer skänker er en enda applåd. Med Elysée-palatset till er hemliga och sockenpolitiken till er öppna motståndare, är bataljen redan förlorad. På den tystnad, som möttagit er förklarings uppläsande, borde ni hafva svarat med att åter stiga upp på talarestolen för att uppriktigt säga, att det tydligen rådt ett missförstånd mellan kammaren och er, att det därför var ändamålslost att, utan något gagn för landet, längre fortsätta ett för tidigt företaget experiment, att ni med ens ämnade till republikens president öfverlemna er afskedsansökan.»

»Det är sant», svarade Gambetta, »men jag är icke ensam, jag har mina embetsbröder. Och dessutom är det ännu icke omöjligt att vinna den första träffningen, hvaraf allt det öfriga kommer att bero. Det här kommer att räcka tre månader eller tre år.»

* * *

Den förbittring, som Gambetta väckt genom att bilda sin ministär af medlemmar ur ett enda parti, Union républicaine, stegrades nästan till raseri, då den djerfve

konseljpresidenten vågade till några af statens förnämsta embeten utnämna personer, hvilka för icke länge sedan varit republikens fiender.

Man styr med ett parti, man administrerar med kapaciteter, var en af Gambettas politiska grundsatser, hvilken han nu praktiskt tillämpade, då han till ministrar endast tog anhängare af samma parti, men vid embetens tillsättande i främsta rummet fäste afseende vid duglighet. Han hade alltid hoppats att genom »partiernas Nantesiska edikt» kunna försona rojalister, bonapartister och republikaner med hvarandra, liksom Henrik IV försonat hugenotterna med katolikerna. Redan 1874, i ett tal han höll vid Alton Shees graf, hade han yttrat: »Låtom oss för dem, som förtala och smäda oss, bevisa, att vi icke äro intoleranta republikaner; låtom oss visa, att republiken öppnar sina armar för dem, som ärligt ansluta sig till henne, och framför allt för dessa aristokratiens upplysta söner, som uppriktigt omfatta vår sak. Så vida omvändelserna äro uppriktiga och oegennyttiga, bör man mottaga dem. I ett stort samhälle som vårt, hvilket har en ärofull forntid att fortsätta, fins det plats för alla, i synnerhet för dem, hvilka mer än andra synas representera det förflutna, dess traditioner af utsökt bildning och värdighet. Den gamla aristokratien tillhör Frankrike och kan ännu tjena det. Om den har det förståndet att ansluta sig till det nya Frankrike, arbetets och vetenskapens Frankrike, skall den genom sin stora fosterlandskärlek och sin ädla finkänslighet bidra att gifva det ett behag och en värdighet, som skola göra den franska republiken i nya tiden till hvad atheniensiska republiken var i forntiden.»

Det var i öfverensstämmelse med dessa ofta uttalade grundsatser som Gambetta utnämnde general de Miribel till generalstabschef, marskalk Canrobert och general de Galliffet till ledamöter af högsta krigsrådet

(le conseil supérieur de la guerre), grefve de Chaudordy till ambassadör i S:t Petersburg, baron de Courcel till ambassadör i Paris och Weiss till direktör för den politiska afdelningen i utrikesdepartementet.

»Enligt sina kamraters enhälliga mening», skriver Reinach, »är general de Miribel den utmärktaste bland arméns unga generalstabsofficerare. Ingen eger en djupare kännedom om utlandets militära institutioner. Under det tyska kriget, från Weissenburg till Montretout, har han visat beundransvärd tapperhet och skicklighet. Sedan tio år tillbaka har han helt och hållet egnat sig åt studiet af frågorna om arméns mobilisation. Det är en kraftfull natur, en outtröttlig arbetare.» Olyckligtvis har han varit generalstabschef under de veckor, 26 november till den 12 december 1877, då general de Rochebouët var konseljpresident och regeringen troddes umgås med statskupsplaner.

Marskalk Canrobert och general de Galliffet höra till den franska arméns mest lysande namn. Det skulle hafva varit en orättvisa att utesluta dem ur högsta krigsrådet, därför att den ene af dem trettio år förut deltagit i den brottsliga statskuppen den 2 december, och den andre vid kommunupprorets kufvande 1871 visat en stränghet, som hans fiender stämplat som grymhet.

Grefve de Chaudordy hade från 1850 till 1878 tillhört den franska diplomaten. Han hade stått vid Gambettas sida under fransk-tyska kriget, och hans cirkulär mot Bismarcks våldspolitik hade väckt beundran långt utom Frankrikes gränser. Sedermera hade han som ledamot af nationalförsamlingen anslutit sig till den koalition, hvilken störtade Thiers 1873, och han hade af den segrande reaktionen blifvit utnämnd till sändebud i Madrid. I december 1878, kort före marskalk Mac Mahons afgang, försattes Chaudordy i disponibilitet, men dessförinnan hade han vid konferensen i Konstantinopel

förstått att vinna Rysslands sympatier genom den väl-talighet, hvarmed han tog parti för Balkanhalföns förtryckta kristna befolkning. Gambetta, som 1870 lärt känna, hvad Chaudordy dugde till, såg i honom rätt mannen att efterträda general Chanzy som ambassadör vid ryska hofvet.

Medan Chaudordy gjort sig känd för ryssvänlighet och tyskhat, hade baron de Courcel alltid iakttagit en försigtig och reserverad hållning. Att Courcels utnämning till ambassadör i Berlin var ett lyckligt grepp af Gambetta, bevisas bäst deraf, att han trots alla ministèrförändringar och alla politikens vexlingar ännu i dag fortfar att behålla den svåra och ansvarsfulla plats, som han har Gambetta att tacka för.

Det gälde nu att finna en efterträdare åt Courcel som direktör för den politiska afdelningen i utrikesdepartementet. Gambetta vände sig genast till en af Frankrikes förnämsta publicister, Jean Jacques Weiss. Men denne vägrade och svarade, att han gjorde ministèren större nytta genom att i pressen kämpa för dess politik och grundsatser. Gambetta erbjöd då den maktpåliggande platsen åt Albert Sorel och derefter åt Rothan, hvilka båda gjort sig ett berömdt namn genom skrifter rörande samtidens historia. Men Sorel vägrade af politiska skäl och Rothan af annan anledning. I sista stunden lät då Weiss öfvertala sig att blifva Courcels efterträdare.

Alla dessa utnämningar, men framför allt Miribels och Weiss', väckte en storm af förbittring. »General de Miribel har alltid drömt om att strypa republiken», ropade Clovis Hugues vid deputeradekammarens sammankomst den 13 december, »det är försåtets man.»

Weiss hade i juni 1877, då konflikten mellan den reaktionära ministèren Broglie och deputeradekammaren pågick, skrivit fyra artiklar i Paris Journal, der han tagit

parti för Broglie och mot kammaren. Han hade sedermera anslutit sig till republiken. Men icke dess mindre ansåg en så ansedd republikansk tidning som *Siècle* sig nu, den 3 januari 1882, hafva rätt att skriva: »Herr Weiss har uppmanat marskalk de Mac Mahon till brottet. Han har varit herr de Broglies och herr de Fourtous dräng inom pressen.»

Af alla Paris' tidningar vågade endast tre, *Journal des Débats*, *République française* och *Paris*, taga Weiss' utnämning i försvar.

Förgäfves tog krigsministern de militära utnämningarna i försvar, förgäfves framhöll han Canroberts, Miribels, Galliffets förtjenster. Då Campenon vid deputeradekammarens sammanträde den 13 december 1881 utropade: »Jag eger icke rätt att misstänka en fransk generals lojalitet och uppriktighet», svarade Henry Maret hånfullt: »Tag då Bazaine!» Och vid samma tillfälle yttrade Hugues till ministrarne: »I anförtron republiken åt dem, hvilka alltid försökt att mörda republiken.»

»Miribel», skref samtidigt Clémenceaus tidning *Justice*, »är en förolämpning och en hotelse.»

Att Rochefort i sin tidning *Intransigeant* försäkrade, att Gambetta »gör allt hvad han förmår för att skaffa sig en plats bland de stora brottslingarne», hade måhända icke så särdeles mycket att betyda. Men det var ett olycksbådande tidens tecken, att samma dag, den 2 januari 1882, som Rochefort utslungade dessa smädelser, skref presidenten Grévys vän, den spirituelle och skeptiske Edmond About i *XIX Siècle*: »Herr Gambetta tager 1882 års Frankrike för en af dessa gamla satrapier, der herskaren vallade sitt folk som en boskapshjord... Är det till följd af ett vad hr Gambetta med ostentation belönar republikens fiender?»

Henry Maret, hvilken förenade de båda egenskaperna att vara sonson till en af Napoleon I:s utrikes-

ministrar* och att hafva deltagit i kommun-upproret, var outtröttlig i sina ursinniga anfall mot Gambettas »skändliga diktatur». Uppträdet i deputeradekammaren den 13 december är bekant. Då Gambetta bad general Campenon afstå från att för andra gången taga till ordet rörande en af oppositionen framställd fråga, ropade Maret till Campenon: »Tala icke, Cæsar förbjuder det!» »Tala åtminstone franska», inföll Gambetta. »Gerna», svarade Maret, »jag skall icke säga Cæsar, jag skall säga Vitellius!»

Knappast mindre häftig var en annan af yttersta vensterns heroer, Clovis Hugues, hvilken i deputeradekammaren yttrade: »Jag får göra hr Gambetta uppmärksam på att, om generalerna de Miribel och de Galliffet hade funnit honom i ett gathörn efter kommunen, skulle de hafva låtit skjuta honom.» På denna älskvärda tirad svarade Gambetta endast: »Det kan ni icke veta, och för öfrigt är det en sak, som jag icke fäster någon vikt vid.»

Den stora allmänheten är äfven under lugna tider lättrogen och lyssnar gerna till anklagelser, som framkastas med fräck säkerhet, i synnerhet om de äro egnade att fördunkla ett glänsande rykte. Detta gäller naturligtvis ännu mer under oroliga och af partihat upprörda tider. Ju mer man förut beundrat och förhärligat den vältalige folktribunen, desto mer var man nu böjd att misstänka honom med en upprörande orättvisa.

Äfven fullkomligt oppriktiga republikaner, hvilka ej leddes af någon afund eller förutfattad ovilja mot Gambetta, kände oro och förtrytelse öfver Miribels och Weiss' utnämningar. Ty Gambetta var för mycket före sitt parti. Den högsinnade idén om »partiernas Nantesiska edikt» väckte ingen anklång hos massan af det republikanska partiet.

---

* Hugues Bernard Maret, hertig af Bassano.

»Till och med många af Gambettas mest hängifna vänner», anmärker Reinach, »dolde icke sitt missnöje med denna idé, ja, äfven flere af hans ministrar beklagade sig lifligt deröfver.»

Den reaktionära pressen mottog visserligen utnämningarna med bifall, men det var ett bifall, som skadade Gambetta mer än intransigenternas värsta smädelser. Rojalistiska och bonapartistiska tidningar uttalade sin glädje öfver, att »den ende statsman, som republikanerne ega, erkänner, att han blott hos de besegrade partierna kan finna dugliga embetsmän.» Till stor glädje för alla Gambettas fiender skref Paul de Cassagnac i Pays: »Det är nu femton år som jag hållit på att ge republiken risbadstu så mycket jag förmått. Jag tycker, att det väl förtjenar ett litet embete.»

»Miribel och Weiss!» blef det stridsrop, hvarigenom Gambettas fiender lyckades rycka den allmänna opinionen med sig.

Agitationen blef så häftig, att Weiss ansåg sig böra vika för stormen och den 7 januari inlemnade sin afskedsansökan. »Jag trodde», svarade Gambetta honom, »att ni kände mig bättre.»

Tjugu dagar derefter var kabinettet störtadt, och republikens president hade ett samtal med Gambetta, innan ännu den nya ministären blifvit bildad. »Jag har blott en begäran att framställa till er», yttrade då Gambetta till Grévy, »bibehåll general de Miribel. Jag har burit alla obehag, som denna utnämning fört med sig; behåll alla de fördelar, som den skall bereda armén och Frankrike.» Denna bön tjänade emellertid till intet. Liksom Weiss och Chaudordy måste äfven Miribel afgå.

* * *

Napoleon den tredjes vålnad manades fram, minnet af statskuppens och det andra kejsardömets brott

återupplifvades för att hos den lättrogna massan injaga förskräckelse och inge misstankar, att Gambetta hyste de afskyvärdaste planer, att general de Miribel skulle blifva hans Saint Arnaud. Och icke nog härmed. Den intransigenta pressen försäkrade äfven, att den vanryktade expeditionen till Mexico funnit ett värdigt motstycke i expeditionen till Tunis. Redan den 26 september hade Henri de Rochefort i en ledande artikel i »Intransigeant» sökt afslöja »den tunisiska affärens hemlighet». Expeditionen till Tunis, upplyste Rochefort, vore ingenting annat än »en med mord förenad stöld, hvars upphofsmän borde dragas inför brottmålsdomstolen». Såsom de förnämsta tjufvarne namngaf artikeln Roustan, minister i Tunis, Challemel-Lacour, ambassadör i London, och Gambetta, den republikanska majoritetens i deputeradekammaren ledare. De hade på denna affär, som kostat 50,000 soldater lifvet, förtjenat 100 millioner. För att sätta »affären» i gång hade de begagnat sig af Gambettas tidning République Française. Såsom den fullt pålitliga källan för dessa intressanta »afslöjanden» anförde Rochefort en icke namngifven person, som »länge tillhört den diplomatiska kåren».

Få personer hafva blifvit så våldsamt angrifna och förtalade af pressen som Gambetta, och ännu färre hafva uthärdat dessa anprepp med så mycken kallblodighet och så godt humör som han. Det var icke heller Gambetta, utan dåvarande utrikesministern Barthélemy Saint-Hilaire, som yrkade på, att åtal måtte anställas mot Rochefort för den lögnaktiga och smädliga artikeln. Roustan fick af sin chef formelig befallning att väcka åtal. Liksom de flesta andra tryckfrihetsåtal var äfven detta ett politiskt fel. Då Gambetta den 14 november öfvertog utrikesministeriet, var emellertid felet redan begånget, och det fans nu ingen annan utväg än att fullfölja åtalet.

Rättegångsförhandlingarna togo sin början den 13 december inför Seine-departementets brottmålsdomstol. De anklagade, Henri de Rochefort och tidningen Intransigeants gérant Delpierre, hade inkallat åtskilliga vittnen för att bestyrka sanningen af den åtalade artikelns uppgifter.

F. d. legationssekreteraren de Billing vittnade, att den tunisiska statsskulden varit föremål för många spekulationer, men att han icke hade sig bekant, att Roustan tagit någon del i dessa spekulationer.

F. d. finansinspektören Villet och f. d. ministrarne grefve d'Arlot och Imbert de Saint-Amand hade inga upplysningar om saken att meddela.

Gay, en i Tunis bosatt fransman, vittnade, att Roustan underhållit förbindelse med tunisiske understatssekreteraren general Elias och dennes fru.

Deputeraden Camille Pelletan, som företagit en resa till Tunis, vittnade, att han der erfarit, att Roustan gifvit nyssnämde general Elias och dennes fru dyrbara skänker.

Dessa voro de vittnen, som Henri de Rochefort, kunde framföra för att bestyrka, att expeditionen till Tunis varit »en med mord förenad stöld».

Den förste af dem, som Roustan inkallat som vittnen f. d. utrikesministern Barthélemy Saint-Hilaire yttrade: »Jag förklarar, att herr Roustan icke haft något slags personligt inflytande på det beslut, som regeringen tagit, och att det tunisiska krigets orsaker gå längre till baka än hr Roustans vistelse i Tunis. Hr Roustan är genom sin ifver, sin intelligens, sin energi och sin samvetsgranna redbarhet en diplomatisk agent af första rangen. Under 23 års tjenstetid har hr Roustan aldrig gifvit anledning till den minsta anmärkning, hans redlighet har alltid förblifvit orubblig och det är sin outtröttliga energi i de franska intressenas tjänst som han har att tacka för de motståndare och fiender, som förtala honom i Tunis.»

En annan f. d. utrikesminister, Waddington, afgaf ett ännu mer smickrande vittnesbörd till Roustans fördel.

Den tredje af Roustans inkallade vittnen, Suez-kanalens skapare Ferdinand de Lesseps yttrade: »Jag känner personligen hr Roustan sedan trettio år; jag hyser för honom den högsta aktning, och långt ifrån att tro honom i stånd till en oärlighet eller en brottslig handling af hvad slag det vara må, betraktar jag honom som en af de intelligentaste, verksammaste, skickligaste och omutligaste diplomatiska agenter.»

Af ännu större betydelse var hvad Roustans fjerde vittne, de Sancy, en fransman, som intog en betydande ställning i Tunis, hade att anföra: »De af hr Camille Pelletan meddelade fakta kunna göra intryck på allmänheten i Paris, som icke är förtrogen med de orientaliska vanorna och sederna; men de hafva intet värde och ingen betydelse för de personer, som hafva bott i Tunis och som veta, hvilken förbittring, hvilket hat man påträffar hos denna af många olikartade beståndsdelar sammansatta befolkning.»

Man skulle hafva trott, att efter sådana vittnesmål juryn icke skulle kunna frikänna smädeskrifvaren. Det enda, som kunde läggas Roustan till last, var att han gifvit dyrbara skänker åt den turisiske understatssekreteraren och dennes fru. Men i ett muhammedanskt land, der allting är falt, måste en diplomatisk agent gifva mutor, om han skall kunna uträtta något i sin regerings intresse. Och om också Roustan köpt andra, hade han sjelf förblifvit fattig.

Inseende, att deras klienters sak var svag och dålig, uppträdde Rocheforts och Delpierres advokater, Gatineau och Delattre, mycket hofsamt, ja nästan ödmjukt och inskränkte sig till att framhålla hvad de ansågo vara förmildrande omständigheter. »Det gäller att bestämma», yttrade Gatineau, »huruvida hr Rochefort handlat

på god tro, då han publicerade den åtalade artikeln, och huruvida han genom att anfalla hr Roustan minskat Frankrikes prestige i utlandet.» Antingen dessa skäl öfvertygade jurymännen om, att »förmildrande omständigheter» verkligen funnos, eller fruktan för Rochefort och den intransigenta pressen inverkade på deras beslut, blef resultatet, att juryn den 15 december med nej besvarade alla de framställda frågorna.

Rocheforts frikännande framställdes naturligtvis genast af »Intransigeant» såsom liktydigt med att juryn förklarar Roustan och Gambetta skyldiga. »Hvad som blifvit bevisadt genom denna process», skref en annan ultraradikal tidning, La Lanterne, »det är den samvetslöshet och lättsinne, hvarmed regeringen låtit en hop spelare och en skara banditer handskas med Frankrikes intressen, den franska fanans ära, frågan om fred eller krig.» Camille Pelletan, Henry Maret, Lanessan, Paul de Cassagnac och andra uttalade sig i samma anda, och åtskilliga af den utländska pressens organ kunde ej heller dölja sin skadeglädje öfver de svårigheter, som juryns frikännande utslag beredde Gambetta och franska regeringen.

Många rådde att afskeda eller åtminstone förflytta Roustan. Gambetta lät likväl icke skrämman sig, utan bibehöll Roustan som minister i Tunis. Detta var visserligen lika högsinnadt som oförskräckt handladt, men kunde icke undgå att tolkas som ett öfvermodigt trots mot den allmänna opinionen och att sålunda ytterligare öka den stora impopularitet, som Gambetta ådragit sig genom Miribels utnämning.

* * *

Gambetta gjorde sig nu mer icke några illusioner om utgången af sitt försök att bilda en ministèr. Utan hopp om att kunna bibehålla makten, fortfor, han likväl att utöfva den med kraft och i enlighet med de politiska grundsatser, han sedan åratals förkunnat och förfäktat.

Som utrikesminister hade Gambetta många svårigheter att kämpa med. Hade han icke varit den, som 1870 förstått att kalla hela Frankrike till vapen mot den tyska invasionen, som ännu i februari 1871 hade ifrat för ett fortsättande af kriget till det yttersta? Hans namn ansågs af många i Frankrike och ännu flere i Tyskland liktydigt med hotelsen om ett revanche-krig. På samma gång Gambetta måste undvika hvarje steg, som kunde få utseendet af en utmaning mot Tyskland, hade han att med kraft bevaka Frankrikes intressen i afseende på det nyss af franska trupper ockuperade Tunis och det ännu under fransk-engelsk kontroll stående, men af en militärrevolt hotade Egypten.

För befästandet af det franska protektoratet i Tunis lät Gambetta utarbета en fullständig plan till reorganisation af landets administration, domstolsväsen, armé och finanser. Huru han, trots allt förtal, bibehöll den energiske Roustan på sin plats som fransk minister i Tunis, ha vi förut omnämnt.

I Egypten, der Arabi bey och andra öfverstar nyss företagit sitt första försök till en militär-revolt, gjorde Gambetta allt för att upprätthålla den fransk-engelska kontrollen. Han började underhandlingar med engelska kabinettet, hvilka ledde till den kollektiva noten af den 7 januari 1882 och skulle hafva ledt till en ännu närmare sammanslutning mellan Frankrike och England i afseende på den egyptiska frågan, derest icke Gambettas fall hade medfört en systemförändring inom den franska utrikespolitiken.

Af en ministèr, som varadé föga öfver två månader, kunde man icke hafva rätt att fordra genomförandet af många stora reformer inom inrikespolitiken. Den vigtigaste var inrikesministern Waldeck—Rousseaus cirkulär rörande prefekternas rättigheter och pligter, hvilket med bestämdhet uppträdde mot de deputerades och senatorernas inblandning i administrationen och hvilket äfven med mycken kraft och konsekvens tillämpades. Att detta cirkulär var till största bättnad för administrationen, är lika obestridligt, som att det bidrog att öka antalet af ministèrens fiender inom kamrarne.

Men om antalet af genomförda reformer icke var stort, så berodde det endast af brist på tid. Gambettas kabinett förtjenar med skäl namnet »le gouvernement réformateur.» Inom de olika ministerierna utarbetades eller förbereddes en hel rad af omfattande och genomgripande reformförslag, hvilka likväl till större delen icke hunno blifva färdiga och framläggas för kamrarne före Gambettas fall. Det var förslag till upphjelpande af åkerbruket och vinodlingen, om inrättande af en »crédit mobilier agricole», om konst-industriens höjande, om förlänande af större frihet och sjelfständighet åt kolonierna, om lättnader för handeln. Gambetta och hans handelsminister Rouvier voro pålitliga frihandlare och sökte, trots protektionisternas motstånd, med fart pådrifva underhandlingarna med Holland, Portugal, Spanien, Sverige-Norge, Schweiz och England om förnyande af handels-traktaterna.

Vidare utarbetades eller förbereddes förslag om kust-försvarets ordnande, om en revision af fördragen med de stora jernvägsbolagen, om en räntekonvertering, om försäkringsväsendet, om dem som återfallit i brott (les récidivistes), om en reform af rättegångsväsendet, om arméns rekrytering och införandet af treårig tjenstetid o. s. v.

Men främst af alla reformer stälde Gambetta införandet af *scrutin de liste*. Den 14 januari 1882 framlade han för deputeradekammaren sitt förslag om författningens revision, der *scrutin de liste* utgjorde sjelfva kärnpunkten. Det länge närda missnöjet i deputeradekammaren mot Gambetta och hans ministèr bröt nu ut i full låga. En koalition bildades af högern och yttersta venter i förening med åtskilliga af det moderat-republikanska partiets ledamöter. Presidenten Grévys måg Wilson, hvilken allt sedan 1870 varit en oförsonlig fiende till Gambetta, blef själen i denna koalition, som vågade gå anfallsvis till väga, sedan den öfvertygat sig, att Freycinet var villig att blifva Gambettas efterträdare.

Så skickligt leddes koalitionen, att då deputeradekammaren den 19 januari valde det trettiofire-manna-utskott, som skulle behandla revisionsförslaget, så valdes 32 motståndare och endast *en* anhängare af Gambettas förslag. Förslagets och dermed ministèrens öde var nu afgjort.

Med okuffig energi och underbar vältalighet kämpade Gambetta för sitt förslag, sina grundsatser och framför allt *scrutin de liste*. Då han slutat sitt stora tal den 26 januari, utropade en af hans häftigaste motståndare, Clovis Hugues: »Endast Danton skulle kunna svara på detta tal.»

Ett par timmar derefter hade Gambetta förlorat voteringen och lemnat deputeradekammaren för att till presidenten Grévy öfverlemna sin afskedsansökan.

Med jubel helsade rojalister, bonapartister och klerikaler Gambettas fall såsom ett nederlag för republiken. Intransigenterna och socialisterne helsade det såsom ett nederlag för den lagliga ordningen.

»Men det var i Berlin» — så lyda Reinachs slutord — »som belåtenheten var liffigast. Deputeradekammarens

votering 'helsades der af alla de officiösa tidningarna, på diplomatiskt språk, som en ny garanti för freden, — på god tyska, som en ny seger för Preussen. År 1882 började väl för furst Bismarck. Dess sista timme skall se Gambetta dö, i grafven föregången af general Skobelev och några dagar senare följd af general Chanzy.«

Holberg om qvinnan och tryckfriheten.

Några anteckningar med anledning af Holbergsjubiléet af

Gustaf af Geijerstam.

Det vare långt ifrån mig att vilja skriva, hvad man egentligen kallar en jubelskrift eller ett äreminne öfver en författare, som nog skall både minnas och läsas min hjälp förutan. Dels skulle jag icke kunna lemna några egentliga bidrag till »nya synpunkter» i fråga om den rätta uppfattningen af Holberg, och dels skulle jag icke vilja. Ty Skandinavien blir ändå i dessa dagar till den grad öfverhopadt med Holbergsspekulationer, att den gamle humoristen säkert skulle kunna skriva en ny komedi öfver afgudadyrkan, om det bara stode till att för en kortare tid få upp honom ur grafven, så att han finge se statyerna, äreminnena och festspektaklen.

Men ändå! Hvem har inte en gammal kärlek för Holberg? Jag tänker på skoltiden, när den näring vi fingo oftast var så ytterst tvifvelaktig, när vår fantasi uppfostrades med dåliga jagtböcker, Maine Read, Cooper, romantiska berättelser ur svenska historien, Cornelius Nepos, katekesen och antologier i poesi. Då var det en bok, som en far eller någon annan äldre vän satte i händerna på någon af oss. Och den boken var Ludvig Holberg. Det är möjligt, att vi icke profiterade så särdeles starkt af hans lefnadsvisdom, att vi till och med alldeles hoppade öfver de moraliska slutverserna och med synnerlig förkärlek dröjde vid de glada cynismerna i »Ulysses von Ithacia» eller vid Henriksfiguren. Det berättas ju om Holberg sjelf, att han en gång sett en flicka på en fjorton år sitta och läsa i hans komedier. Han frågade henne då, hvem af hans figurer hon tyckte bäst om, hvarpå flickan utan betänkande svarade: Henrik. Holberg lär då hafva svarat: »Ja, det var ogsaa en fandens skjælm.»

Och Holberg hade rätt. Henrik är »en fandens skjælm». Men det är man sjelf också vid den åldern — och kanske sedan också för resten — och därför har man rätt att tycka om honom. Ty tycket är så friskt, så barnsligt och så äkta naturligt.

Ja, vi läste *Erasmus Montanus*, och vi gladdede oss åt de kostliga latinska tvekamperna. Vi läste *Jeppe på Bergget*, och vi tyckte, att det var oändligt roligt, när han var full och grälade med sina obstinata ben, som nödvändigt ville gå tillbaka till krogen igen. Och jag glömmet aldrig, hur en liten andäktig krets af skolkamrater vid en tretton, fjorton år brukade helsa på hemma hos undertecknad, hvarvid vi turvis läste Holberg högt och njöto af hans naturliga lifsvärma skildringar.

Och därför älskar jag den gamle skalden högt, så högt, att jag ogera vill skriva något till hans berömmelse. Det skulle endast bli de gamla vanliga fraserna. Och de komma nog ändå. Men han har meddelat ett och annat om sig sjelf, och ur dessa meddelanden torde stycken vara att anföra, som kunde vara af intresse för de svenska läsare, hvilka läst mycket af Holberg, men föga om honom.

Holberg har nämligen utgifvit »*Trende epistlar till ****, hvorudi befattes det fornemste af hans Lif og Levnet». Dessa bref innehålla i enkla och manliga drag konturerna af hans lif, skildringen af hans resor, af hans arbeten, af hans selsättning och karaktär, hvarjemte han äfven deri ganska oförblommeradt yttrar sina åsikter om frågor, som än i dag höra till de s. k. brännande. Det är några utdrag ur denna märkliga bok, som denna uppsats åsyftar att meddela, hvarför efterföljande närmast torde få betraktas som ett anspråkslöst referat af, hvad Holberg meddelat om sig sjelf.

Holberg säger på ett ställe i dessa bref: »De, som hålla medelvägen, handla bäst; man bör äta för att lefva, icke lefva för att äta: den är lika tadelvärd, hvilken icke äter något af det, han har smak för, som den, hvilken äter allt, hvad han har smak för. Ty båda kunna aktas som de der hata sin egen kropp.»

Jag har med särskild afsigt börjat med detta citat, emedan det kan tjenstgöra som symbol på Holbergs hela världsåskådning i allt som gäller moralen. Och det var ju som moralist, han helst ville bli bedömd och skattad, emedan det för honom ej fans något annat sätt att rättfärdiga en

verksamhet som skönliterär författare. Det är måttan, som hr Leonard predikar, när han i *Hexerie eller Blind Allarm* varnar både mot öfvertro och otro. Det är alltid mot en öfverdrift, han varnar, vare sig han angriper storprataren, lärdomshög-färden, kannstöperiet eller resegalenskapen. Måttan är hans ideal af mensklig fullkomlighet. Det kan synas oss något nyktert och kanske också något magert. Men Holberg var framför allt nykter, och det var endast genom att hans dik-tarnaturel var starkare än hans teori, som han kunde åstad-komma figurer som Jeppe, Oldfux, Henrik, Arv, Pernille eller Kilian.

Med denna egenskap sammanhånga på det varmaste, hvad han vidare säger: »Från min tidigaste ungdom har jag städe märkt, att ingenting är så skadligt för min helsa som vällust. Fördenskull har jag städe lefvat mycket återhållsamt och sparsamt, så att, ehuru jag till åldern icke var mera än ett barn, så tyckte dock mina öfriga kamrater, att jag lefde som en gammal man. Derför fanns det också sådana, som ofta tadelade mig, emedan de ansågo det stridande mot min ålder att lefva ett så återhållsamt och strängt lif, hvilket jag på den tiden hade så mycket svårare att finna mig i, som jag var hetsig och böjd för vrede. Icke desto mindre stannade jag dock vid mitt gamla lefnadssätt utan att förändra det. Allt eftersom åren gingo, tilltog också min återhållsamhet; ty under det att jag i min barndom i alla fall drack vin, när det var blandadt med vatten, så afskyr jag det nu värre än gift.» Han berättar vidare huru hans asketism en tid gick så långt, att han lät väga åt sig allting, både i mat och dryck. Han fortsätter vidare:

»De affekter, som vixelvis regera mig, äro: glädje, sorg, fruktan, mod, trötthet, hurtighet, upphetsning, kallsinnighet, allt eftersom de dåliga vätskorna sätta sig än i en, än i en annan del af kroppen. Så att när de sätta sig i närheten af hjertat, får jag lust att reformera och sätta mig upp emot hela verlden. Strax derefter när dessa dåliga vätskor förflytta sig till någon annan del, så kan ingen vara mera mild och foglig, än hvad jag är.» Man finner häraf, att Holberg ej tillägger sig några särdeles ovanliga egenskaper, och att han ej heller aktar för rof att skämta smått med den bö-jelse att reformera, som måste vara stark hos en person, hvilken i så många arbeten uppträdt som moralist. Men hos Holberg är detta ej ett bevis på indifferentism. Det är

snarare en sund naturs förmåga, att se på allt, icke blott oförfäradt, utan äfven gladt. »Mitt humör är sådant», säger han på ett annat ställe, »att jag lusteligen alltid säger sanningen.»

I dessa bref yttrar sig Holberg emellertid temligen obe-sväradt om åtskilliga frågor, der det väl kan löna sig att höra hans mening, icke blott af intresse att veta, hvad Hol-berg tänkte om dessa saker, utan lika mycket emedan det ger ett egendomligt ljus öfver alla tankar i menskligheten, när man finner, hur ofta de kommit fram i den mest olika form, innan de varit färdiga att accepteras och göras till dogmer. Det är en underlig sak detta. Det händer under-stundom, när man vill träffa en människa, att man får knacka på hans dörr flera gånger, innan han öppnar. Går man då sin väg, är man ej tillräckligt enträgen, ja, låt oss gerna säga påträngande, så måste man komma tillbaka flera gånger och knacka, innan man slipper in och får honom i tal. Han kan vara utgången, han kan hafva stängt sig inne, han har ej lust, han har ej tid. Och dock kan det hända, att det man har att säga, är af den vigt för honom sjelf, att man måste skjuta alla granlagenhetsskäl åt sidan och till sist rent af tränga sig in, för att det man vill säga, skall blifva sagdt. Så är det också med de reformerande tankarna. De komma fram tid efter annan. De knacka på samvetena och fordra att blifva hörda. Men man hör dem icke, man har annat att tänka på, man vill roa sig, man vill vara i fred. Man är till äfventyrs så upptagen af andra knackningar, att man lemnar *denna* utan afseende. Och därför komma tankarna igen, komma oupphörligt, och upprepa sin fordran starkare och starkare, till dess det ej hjälper längre att slå döförat till, till dess man måste höra och tro och lyda.

Holberg säger t. ex. om *Qvinnofrågan*: »Jag har alltid varit en stark hatare af hyckleri, och jag är nästan aldeles för öppenhjertig. De finnas, som mena, att jag i mina skrifter flatterar fruntimmerna, men när allt det, jag skrivit till deras förmån, blir undersökt, är det tillräckligt tydligt, att jag icke har hycklat för dem, utan rättvist tagit deras parti. Jag har visat, att de flesta laster, som påbördas detta kön, komma icke af naturen, utan af uppfostran, och att naturen ofta af uppfostran ledes på villospår. Jag har visat, att männens dygder skulle komma fram hos qvinnorna, om de fingo män-nens uppfostran. Jag har visat, att de flesta rättigheter, som

männen tillegna sig, få de mera till följd af anordningen än till följd af naturlig rätt. Jag har visat, att man mera bör fästa sig vid dygder än vid namn, och att qvinnor icke böra enbart på grund af uppfostran uteslutas från alla de sysslor, som förutsätta hjerna, eftersom vi af exempel kunna se, att det bland dem finnes så goda hufvuden, att dem icke fattas förmåga att sköta vare sig publika eller privata förrättningar. Derför flatterar jag icke fruntimmerna men jag anser båda, utan att göra åtskilnad på kön, för att vara lika goda.» Eller — som han skrifver på ett annat ställe, der han å andra sidan opponerar sig mot qvinnornas öfverlägsenhet öfver männen, särskildt i fråga om renlefnad — att »Mænd og Qvinder ere af een Slags Materie, og een Slags Maskineri.»

När man vidare läser, hvad Holberg säger om sin tids akademier, kan man naturligtvis icke anförä hans argument såsom träffande omedelbart in på nu varande institutioner af samma slag. Men det anmärkningsvärda är, att anledningarna till hans opposition äro de samma, som ännu återkomma. »De, som komma till universiteten», säger han, »liksom till det ställe, der de skola lära sig allt godt och nyttigt, komma nog lärare derifrån, men icke bättre eller mera 'skjærpede'; ty i stället för att deras gamla fördomar skulle blifva borttagna, hvilket är det, som skiljer de lärde från gemene man, så förökas de i stället mera än förut. De gamla fördomarna borde alldeles utplånas, och de ungas hjerlor alldeles rensas, innan de sättas till att studera. Ty iakttagar man icke detta, så tro de icke, att något annat är sannt än det, som stämmer öfverens med den gamla sekt, som de en gång hafva antagit.» Strax ofvanför talar han om universiteten såsom ställen, »der de unga studenterna, tillhållas att tro allt, hvad deras lärare säga dem... och der de få lära saker, som de sedan måste ha besvär med att glömma bort igen.»

Med samma reservation kan det kanske vara intressant att höra Holbergs mening om tryckfriheten. Den lyder så: »Jag anser, att bokliga idrotter icke litet hindras af den stränga censuren öfver böcker, hvarigenom uträttas, att intet annat kan komma i dagen än all slags obetydlig, kraftlös och mager strunt: ty genom censorernas antingen rädsla, okunnighet eller förskämda smak blifva ofta de allra bästa böcker undertryckta och de förträffligaste tankar hållna tillbaka. Fördenskull anse auktorerna det också för rådligare

att gräfva fostret vid födelsen eller att lägga det undan till näring för mått och mal, hellre än att lemna det till att skamferas af censorerna. För så vidt nu någon icke vill tro, att dessa censurer kunna hafva denna verkan, så må de då för en gång jemföra de böcker, som på detta sätt hafva sprungit gatlopp, med andra böcker, som äro tryckta utan censur; så skola de få se, om det icke är skilnad på dem som på natt och dag. Ty att sätta 'imprimatur' på skrifter är det samma som att säga: Se, der är en bok, som icke innehåller någonting annat än tarfliga och utslitna saker, som man hört af andra så ofta, att man vämjes vid att läsa dem; eller också: Låt detta arbete tryckas; ty det innehåller endast sådana sanningar, som alla veta förut, och sådana meningar, hvilka af gammalt varit antagna i vår republik. Man påstår visserligen, att en del skriftställare taga sig allt för stora friheter, hvarför de på det sättet absolut böra hållas i tukt. Men af två onda ting är det alltid bäst att välja det minst onda; ty den nytta, som denna försigtighet medför, betyder så godt som intet i jemförelse med den olägenhet den åstadkommer. Vårt Norden frambringar goda hufvuden, men enligt min mening blifva de aldrig mogna, förrän dessa hinder blifvit borttagna, och förrän lemningarna af den gamla gothiska surdegen blifvit fullständigt bortrensade. Ju mera hyfsad en nation är, dess mera ser den genom fingren med skriftställarne. Hvad frukten af detta är, kan man se af Frankrike, der det under konung Ludvig XIV:s tid uppstod historieskrifvare, vältalare, filosofer och skalder, hvilkas arbeten våra tidens skriftställare må beundra, men förgäfves söka att efterlikna. Men när friheten i att skrifva inskränktes genom skarpa lagar, och när vältalare, poeter, ja, till och med komediförfattarne måste låta censurera sina böcker, då föll alltsammans på en gång, och efter den tiden hörde man icke något särdeles godt af dem. I Sverige började de lärde att i någon mån lyfta upp sina hufvuden, när kriget var slut och man fick fred. Men jag kan icke se, att något stort och ansenligt kan komma fram der, så länge de gamla censurerne vara, hvilka äro liksom ett betsel på goda hufvuden. Den regeln: Att intet bör skrivas mot religionen eller de goda sederna anser jag vara alldeles nödvändigt, men de, som skola censurera skrifter, utsträcka den också så oändligt långt och göra sig ofta betänkligheter, der alldeles inga finnas, och slå larm, så ofta de bara läsa något, som

de icke vetat förut. Jag skulle önska, att censurerna inrättades på sådant sätt: nämligen att censurerna skulle se till, att man icke fick trycka dåliga skrifter eller gamla utslitna saker, eller något, som är stulet af andra författare, hvarigenom den lärda världen kunde förfördelas. Verkan af den lagen skulle blifva: att vi i stället för sludder och nedfläckadt papper, som vi nu hafva en sådan mängd af, finge goda, sunda och vackra skrifter, som vårt sekel kunde hafva ära af.»

Dessa och många andra dylika uttalanden innehålla dessa Holbergiska bref, och när man läser detta, förvånas man ovilkorligen öfver nationernas underbara förmåga att i århundraden se på sina lyten utan att göra något vid dem, alldeles som vissa menniskor, hvilka aldrig kunna komma sig för att sy felande knappar i sina rockar, äfven om de aldrig så ofta påminnas derom och aldrig så ofta förarga sig deröfver. Och man citerar osökt Holbergs egen klangreplik i »Ulysses»: »Ligesaa akkurat er det hos os.»

Utrymmet förbjuder vidare meddelanden ur dessa intressanta bref, hvilka kasta en så egendomlig belysning öfver den författare, som man först lärt sig att känna och förstå i hans arbeten. Ty hur det är, det är dock sällsynt, att en författare lyckas gifva en fullt klar eller kanske rättare en fullt begriplig bild af sig sjelf i sina literära produkter. Ofta behöfver man kännedomen om hans bref, hans person, hans uttalanden, för att uppfattningen skall bli fullständig. Och det finnes än i dag menniskor, som äro nog naiva att misstänka en person för brist på allvar, därför att han skrifver uppsluppet. Men för sådana gäller gemenligen, hvad Holberg säger om sig sjelf. Det var nämligen en gång en person, som tillrättavisade honom med dessa ord: »Hvorledes kan I skrive saadan Skiemt, da I dog selv er saa ærbar.» Härpå svarade Holberg: »Hvorledes kan I skrive saadanne alvorlige Ting, da I dog selv er saa komœdiantisk?»

Hvar har statskyrkan sitt starkaste stöd?

Af Vilhelm Svartling.

Frågan om nyttan eller skadligheten af religionens fastkedjande vid staten är redan gammal och kan till och med anses någorlunda utredd i närvarande ögonblick, då man mer än väl lärt sig inse, att fördelen af det gamla förbundet mellan stat och kyrka icke under form af något slags »skydd» ligger på religionens sida, men väl kommer en del bestående samhällsformer till godo. Statskyrkans helgd i flertalets ögon skulle, om den funnes i den grad, som några föreställa sig, vara ett verksamt maktmedel i det konservativa samhällselementets hand, bl. a. därför att man ur de förnuftsbekämpande kyrkdogmerna lätt deducerar den sociala dogmen om allt det beståendes helgd. Det torde väl till största delen vara därför som man ser staten med öm omsorg uppträda och söka »skydda» statskyrkan mot anfall, som synas allt för farliga.

Hur litet dessa skyddande åtgärder i sjelfva verket gagna statsreligionen, är här icke platsen att utveckla. Den omständigheten må endast i förbigående framhållas, att hvarje »skyddande» ingrepp af den världsliga lagen på ett område, som det allmänna rättsmedvetandet tilldömer känslan och tanken med uteslutande besittningsrätt, alltid gifver den förnuftiga granskningen en ny väckelse och som resultat deraf alltid beröfvar ohållbara, förlegade, af forntida menniskor uppgjorda dogmer nya skaror af klentrogna, som dittills åtminstone icke högt opponerat sig deremot. Detta är helt enkelt en utvecklingslag, hvilken vår statskyrkas varmaste anhängare borde hafva lärt sig ur historien från samma kyrkas tidigare perioder, då hon sjelf arbetade sig fram genom förföljelser från den världsliga maktens sida. I yttre tvångsåtgärder har ingen lära något verkligt stöd.

Men då nyligen ett sådant lagens ingrepp i en religionsfråga upprört sinnena i landet och kraftigare än vanligt fäst tanken vid våra kyrkliga förhållanden, kan det ju anses som en fråga för dagen att undersöka, hvar vår statskyrka egentligen har sitt starkaste stöd.

Det är icke i sanningen och klarheten hos sjelfva dogmerna, ty dessas bygnad är redan nedrifven och söndersmulad af vetenskapen och det sunda förnuftet. Presterna sjelfva predika ju, att läran är obegriplig, att därför förnuftet måste tagas under trons lydno, d. v. s. tystas, dödas, och att den blinda, tillitsfulla tron ensam skall uppbära hela systemet. Man började med att ställa bibelordet öfver förnuftets granskning, men sedan kyrkans lärosatser blifvit färdiga, förälskade man sig i detta skröpliga människoverk och öfverflyttade på detsamma den vördnad, som enligt den reformatoriska grundprincipen blott borde tillkomma bibeln. Man stämplade som brott förnekelse (i någon punkt) af »den rena evangeliska läran», d. v. s. vår statskyrkas lära, och undandrog dermed i fullt katolsk anda äfven den menliga tolkningen af bibelordet, sådan denna föreligger i dogmerna, det sunda förnuftets kritik. Äfven här fick man blott »enfaldeligen tro» utan undersökning, och det är i denna enda läropunkt som statskyrkan hittills haft och ännu har sitt förnämsta stöd. Man lyckades gifva helgd åt *förbudet att i bekännelsefrågor begagna förståndet*, och denna negativa del af läran om tron har varit och är en vida starkare stödjepunkt än den verkliga trons varma, hängifna öfvertygelse hos statskyrkans anhängare.

Ätminstone hör man icke presterna, som dock säkerligen anse sig befogade att döma i denna sak, prisa vår statskyrkliga samtid för något större trosnit. Tvärt om klaga de öfver otro och söndring, brist på religiositet eller missriktad religiositet, och i någon mån vittna väl dessa klagomål om statskyrkans oförmåga att tillfredsställa det religiösa behofvet hos nutidens människor.

Detta hindrar naturligtvis icke, att enskilda predikanter inom den evangelisk-lutherska kyrkan, liksom inom hvilken annan som helst, kunna på det varmaste tilltala och underhålla den religiösa känslan, men det sker då icke med den oförnuftiga läran, utan trots denna och på ett allmänt religiöst område, der dogmen icke spelar någon roll. Det är då icke såsom *lutherska*, utan som generellt kristna prester som dylika predikanter verka. Man märker ofta, att prester,

hvilkas ord gripa och slå an, just kringgå lärans stötestenar och hålla allmänt religiösa föredrag utan färg af en bestämd kyrkas dogmsystem. De göra godt och handla klokt. Så särdeles ärligt mot sin statskyrka handla de väl icke, om de taga för vana att undanhålla den lära de svurit att förkunna.

Men vi kunna äfven på egen hand utan presternas ofvan åberopade vittnesbörd göra den iakttagelsen, att tron på läroformen, dogmerna, (här talas icke om sinnets varma religiositet, som ju kan finnas med förbiseende af dogmerna) icke visar sig synnerligt stark inom statskyrkan. Det är fåfängt, att hennes tjenare (herrar) skylla denna företeelse på allmänhetens förstockade sinnen, ty samma allmänhet, som likgiltigt vänder sig bort från statskyrkans gudstjänst och läror, är lätt nog på benen för att springa efter sekterister, s. k. kolportörer och lekmän öfver hufvud, som syssla med religiösa ting och föranstalta andliga uppbyggelsestunder. Hvar får man söka orsaken härtill annat än i ett religiöst behof, som statskyrkan till följd af sin brist på »anda och sanning» icke förmår fylla? Äfven om man invänder, att nyfikenlieten här vid lag spelar en stor roll, så måste ju denna dock ega sin grund i ett behof, som drifver till ett sökande. Man söker icke hvad man redan har. Söker man, sker det därför att man ännu icke funnit hvad man behöfver. Inom statskyrkan födas i vårt land de flesta menniskor, men det mesta trosnitet ligger utanför hennes rämärken eller hos separatistiska flockar derinom, som blott till namnet stå kvar inom statskyrkan. Sjelf tycks hon vara oförmögen att skapa något varmare trosnit.

Denna rörelse från statskyrkan till enskilda religions-samfund eller till den vidsträckta indifferentismen har ju redan länge varit så stark, att man i våra dagar med stöd af den allmänna opinionen sträfvar att förverkliga religionsfrihetens stora princip och till och med bland statskyrkans allvarligaste anhängare hör röster höja sig för andra religions-samfunds likställighet inför lagen med evangelisk-lutherska kyrkan.

Af allt att döma, ser det således i enlighet med ett temligen allmänt erkännande ut, som om det icke vore någon pluralitet af statskyrkligt troende (troende just efter statskyrkans föreskrift) som uppbär systemet. Men om den »kompakta majoritet», hvars opinion ännu uppehåller stats-

kyrkan, naturligtvis icke heller kan sökas bland de öppet *icke-troende*, så måste den finnas inom den återstående, tredje gruppen af menniskor, *de i religionssaker mer eller mindre likgiltige*.

Så synes det också vara i verkligheten. Såsom förut antydts, har statskyrkan, då hon ville skapa den blinda tron som sin grundval, mindre lyckats att framkalla tron än blindheten. Sin största framgång vann hon med förbudet att i fråga om lärosatserna bruka förståndet. Dermed har hon dogmatiserat en viss grad af *religiös indifferentism*, och på den lever hon — ännu.

Statskyrkan har i sin vida famn rum för religiös indifferentism af alla slag från den mest medvetna och mest vidsträckt till den mest oreflekterade och inskränkta (den som med föregående rader närmast åsyftats).

Den medvetna indifferentismen, som gerna sträcker sig till religion i allmänhet och företrädesvis återfinnes bland personer, hvilka åtnjutit en omsorgsfull undervisning med mångårig skolgång och tillfälle till grundligare eftertankar i hithörande ämnen, har icke låtit binda sig af den »kristliga» pligten att söfva förnuftet, utan pröfvat lärornas hållbarhet, läst och hört hvad som sagts emot dem och stannat vid öppen förnekelse eller tyst tvifvel. Der har statskyrkans uppfostran i detalj misslyckats, men hela andan inom den institution, som man formelt kan tillhöra, fastän man i sak är hennes fiende, som gynnar slappheten och halfheten, och som vänjer sinnet vid ett mindre ärligt väsen, har dock besmittat äfven dessa i sjelfva trossakerna likgiltiga, så att de aktivt eller passivt hjälpa till att uppehålla den statskyrkliga bygnaden.

Den aktiva delen af desse indifferenten, som så väl satt sig in i dogmerna, att de funnit dem utan förnuftig kärna och tröttnat vid alltsammans, ifrar af helt andra skäl än religiösa för statsreligionens bevarande som sådan, förnämligast emedan denna är ett »välgörande band» (ett maktmedel) i och för samfundsordningens upprätthållande. Man borde icke behöfva spilla ett ord på en teori, som åsyftar att hålla menniskor i styr genom den konstlade vördnaden för en i tysthet erkänd osanning. Der föreligger alltid ett bedrägeri. Den vördnad, dessa personer sjelfva hyckla, måste dock räknas till statskyrkans stöd, framför allt därför att den i all sin bedräglighet till en tid lockar andra, mindre reflekter-

rande till efterföljd. Men detta stöd är af den art, att dess falskhet endast behöfver blottas, för att i hvarje ärligt sinne förlora sin betydelse.

Den passiva delen af detta slags stödjepelare för statskyrkan utgöres af de lättsinnigt indifferententa, som både erkänna dogmernas värdelöshet och olämpligheten af en statsreligion, men som tycka, att de för sin del hafva det mycket bra inom statskyrkan, och hvarken taga ett steg för att utträda ur henne eller bekymra sig om hennes verkningar hit eller dit för andra menniskor. De skulle icke ha något emot hennes fall, men få de blott vara i fred, så som det nu är, och de i sitt umgänge fritt få skämta med allt hvad religion heter, så ha de icke heller det ringaste emot statskyrkan, eftersom de genom henne utan allt besvär tillfredsstält samhällets fordran på hvarje individ, att han skall bekänna sig till en viss lära. Det är *deras* religiösa behof. Och de stödja statskyrkan genom sin slapphet att finna sig i den medvetna lögnen, att tiga och göra ingenting, der de borde tala och handla.

Men det fins en indifferentism, som icke är så långt gående, som icke ens är medveten, utan ter sig som en genom uppfostran meddelad pligt, men som lika fullt gör sig gällande. Den är oreflekterad, har sin grund i kyrkans egen lära om förnuftets oförmåga att i ringaste mån döma i religionsfrågor och kan vara förenad med den största ärlighet i sinnesförfattningen. Den fins icke hos bedragarne, men hos de bedragne. Den består i likgiltighet för det obegripliga i dogmerna, som hafva intet att göra med den religiösa känslan, men deremot vålla det stackars förståndet oändliga bestyr, hvilka böra undvikas.

Om religionen, såsom man plägar uttrycka det, innebär hela menniskans förhållande till Gud, och det därför är hvarje individs oafvisliga behof att icke blott med känslan, utan äfven med fantasien och tanken bilda sig en uppfattning af den högste och sitt förhållande till honom, så måste det ju kallas en viss grad af indifferentism att under våldförande af naturen icke låta sin tanke medverka och rena den grumliga bild, som gifves af känslan eller från annat håll, till en i största möjliga mån klar och kraftig uppfattning. Visst är det likgiltighet, vare sig att grunden sedan falskt benämnas vördnad eller rätteligen fruktan, att utan pröfning låta utifrån påtruga sig en föreställning, mot hvilken

själens bästa och ädlaste krafter resa sig med tvifvel och motvilja, att inbilla sig tro hvad man erkänner vara orimligt, att lita på en vanlig menisklig auktoritet i det egna hjertats enskilda angelägenhet och att i livets viktigaste fråga döda reflektionen, därför att andra menniskor säga, att den icke skulle komma till något resultat.

Men till denna likgiltighet för en förständig uppfattning af dogmerna, vid hvilka människoverk dock kyrkan fäster en så ofantlig vikt, uppfostras den statskyrkliga menigheten, och den befinnes sedan ytterst beqväm både för dem, som icke hafva tid att utreda sitt personliga förhållande till kyrkans lärosatser, och för dem, som icke hafva lust att närmare befatta sig med frågan, emedan de tycka, att allt går bra ändå. Och det gör ju så, ty statskyrkans religion är icke främst en religion för hjertat, utan i första rummet en religion för samhället och kan därför nöja sig med den tomma bekvämelsen.

Man lär sig ändå från den första katekesläsningens tid, att man icke skall bry sig om att bråka med sitt förstånd, utan taga sakerna färdiga, sådana de läras ut, och bara tro derpå. Det senare kan man icke tvinga sig till, men det förra finner man sig i. Landsbygdens arbetare till exempel, som sex dagar i veckan vid plojen och spaden upptages af omsorgen om mat och dryck och kläder, men har den sjunde dagen ledig för hvilan och sin själ, finner ett visst lugnt behag i en sådan lära. Hans religiösa behof får ju på söndagen en slags näring i sången, i bönen, i känslornas allmänna lyftning i tro och tillit upp mot det högsta väsendet, men dogmerna lyfta honom icke, och dem bryr han sig därför icke om. De äro ju det otillräckliga förståndets sak och måste sålunda öfverlemnas åt det mera begåfvade prestskapet. Han lär sig af presten, att allt, som framställes i strid med kyrkans uppfattning, är villfarelse, och då han icke tilltror sig att granska någonting, nöjer han sig med att tro presten lika väl som dogmen, d. v. s. tysta sitt tvifvel. Detta är frukten af den traditionela uppfostrans stora makt.

Han får sina barn döpta, sin hustru kyrktagen, sina söner och döttrar vigda och sina döda begrafna, han får löfte om sina synders förlåtelse och evig salighet, om han med värdigt sinne går till nattvarden emellanåt, och han erhåller genom allt detta ett godt anseende, som skulle tryta,

om han icke stode på god fot med statskyrkan, förkroppsligad i kyrkoherden, komministern, adjunkten o. s. v., hvarförutom han efter detta lifvet har framför sig en evighet af helvetiska qval, i fall han börjar krängla i trossaker, hvilka äro så heliga, att människans heligaste gåfva, det sunda förnuftet, profanerar dem.

I allt detta fins tillräckligt utrymme både för ett slags tillfredsställande af en kroppsligen ansträngd människas religiösa behof på en viss grad af intellektuel utveckling och för de egna personliga fördelarnas tillgodoseende, och allt är mycket bekvämt under en fullständig indifferentism med afseende på kyrkans lärobyggnad, sedan denna en gång som en lexa inlärts mer eller mindre bristfälligt.

Hittills har det främst varit denna oreflekteradt indifferententa massa, som ärligt, trohjärtadt och utan undersökning hållit på statskyrkan, emedan denna bekvämast fyllt det religiösa behofvet och vant generation efter generation vid hennes helgd, sedan hon egenmäktigt tillskansat sig denna från bibelordet. Men den dag, då man vaknar äfven på det hållet och ropar: »vårt religiösa behof har fylts med osanningar», då är slutet nära. Och det ser hotande ut. En sak är härutinnan ledsam för statskyrkan, och det är, att det för denna religiösa hvila i allmänhet fordras den der *vissa* ståndpunkten i intellektuelt hänseende. Der den öfverskrides, börjar förståndet bråka med dogmerna, och benämnas de än icke »lögner» och »bedrägerier», kallas de dock oförnuftiga och ohållbara, hvilket blott är en annan sida af samma sak. Det är för statskyrkan blott en tidsfråga, hur länge hon med sin förståndsqväfvande lära skall lyckas hålla en större del af befolkningen qvar på den låga okunnighetens ståndpunkt, der indifferentismen tillfredsställer.

Börja nu presterna, såsom här och der sker, visa sig ogena mot befolkningen i fråga om barndop, bröllop och begrafningar, så att fördelarna af den världsliga trefnaden försvinna för religionens skull, så hjälper nog detta ett tveksamt förstånd ett godt stycke på väg mot en fruktad och farlig undersökning inom ett hittills likgiltigt område. Då vakna kanske *alla* och se, att apostlarne, som sändes ut att vara tjänare, förvandlats till herrar, alldeles som inom den katolska hierarkien, och då ramlar statskyrkans förnämligaste stöd, den indifferentism, som beror på bekvämlighet och kvarstående okunnighet.

Men detta ligger redan utanför det egentliga ämnet för denna uppsats, som mindre gör anspråk på att säga något nytt, än att påminna om gamla saker med anledning af dagens företeelser. Meningen har endast varit ett påpekande deraf, att vid en öfverblick af de faktiska förhållandena en större eller mindre, medveten eller oreflekterad *religiös indifferentism*, baserad på *qvarstående okunnighet* och *moralisk slapphet* eller förenad med *sociala biintressen*, som hafva intet att skaffa med religionen, synes vara det väsentligaste stöd inom den allmänna opinionen, på hvars fall vår föråldrade statskyrka måste göra sig beredd.

Stockholms teatrar.

Sept.-nov. 1884.

Af Claes Lundin*.

Det är icke på *operan* som man har att söka något nytt under spelårets tre första månader. »Den bergtagna», »Konung för en dag», »Den stumma», »Faust», »Wilhelm Tell», »Postiljonen», »Muraren», »Den vilseförda», »Mignon», »Målaren och modellerna», »Nürnbergerdockan», »Afrikanskan», »Carmen», »Fra Diavolo», »Romeo och Julia», »Friskyttan» — det är spellistan, en gammal bekant, men därför visst icke utnött lista, på hvilken en operateater kan lefva i många år.

Bland de uppräknade styckena är det »Konung för en dag», »Wilhelm Tell» och »Afrikanskan», som tyckas vara mest eftersökta. Därefter komma »Den stumma», »Mignon» och »Carmen». Detta, så vida man får döma efter antalet af föreställningar, hvilket väl skulle väl skulle vara en någorlunda tillförlitlig mätare på allmänhetens gunst. Men det är för öfrigt icke stor skilnad i föreställningarnas antal mellan de sist nämnda operorna och »Den bergtagna» samt »Faust». Om ett stycke gifves ett par gånger mer än ett annat, kan detta också bero af andra orsaker, t. ex. af sjukdomsfall, och dessa äro ju icke sällsynta i vårt för sångare och sångerskor mindre behagliga klimat.

Stockholms kgl. opera har under de tre sist förflutna månaderna icke i något afseende haft något anmärkningsvärdt att uppvisa. Det har till och med varit brist, om också ej fullständig missväxt, på debutanter, af hvilka skörden för öfrigt brukar vara, såsom det heter i årsväxtberättelserna,

---

* I fall stafsättet befinnes olika med hvad för öfrigt förekommer i häftet, beror detta på en önskan af uppsatsens förf., att här följa hans eget stafsätt.

»mycket god», i afseende på mängden, om ock stundom »under medelmåttan» i hvad beskaffenheten vidkommer. Men operan har äfven under dessa månader varit en anledning till god musikalisk njutning för Stockholms allmänhet, och då man icke hör något ondt om henne, kan man vara säker på, att hon skötes på ett tillfredsställande sätt. Anmärkningar bruka just icke saknas, och det är känt, att ingen myndighet är i så hög grad, som en kgl. teaterstyrelse, utsatt för motståndslust.

En föregående styresman för de kgl. teatrarne beklagade sig en gång för en tidningsman öfver, att bladen icke sade något om hans förvaltning. »Det bör ni vara glad öfver», sade tidningsmannen, »ty det bevisar, att man icke kunnat hitta på någon anledning att anfälla er. Tystnad är i detta afseende det samma som beröm.» Den i fråga varande teaterstyresmannen vardt sedermera föremål för åtskilliga omtalanden i tidningarna, men torde då hafva önskat sig till baka till tystnadens ljufliga ro.

Den kgl. talscenen har onekligen varit något mera lifaktig under de nu slutade tre månaderna. Den afdelning däraf som är förlagd till Stora teatern, d. v. s. det s. k. högre skådespelet, har under den tiden varit anförtrodd åt Sofokles och Shakspeare, af hvilka den förre dock icke kommit längre än till *en* föreställning af »Antigone». Detta skådespel hör för öfrigt till det föregående spelåret, men skulle otvifvelaktigt hafva behållit sin plats äfven under det innevarande, om ej titelrollens innehafvarinna, fröken *Björkegren*, nödgats till återvinnande af förlorad hälsa afbryta sin verksamhet och företaga en resa. Det är den resan som anses vara en följd af de resor som fröken Björkegren gjorde under sin sommarledighet i år, då hon, i stället för att njuta hvila och vederkvickelse, öfveranstängde sig med triumfer i Köbenhavn och i Kristiania, i Jyllands småstäder och vid Höganäs stenkolsfält.

Huru vida sommarfärderna och sommaraftnarne vid rampen verkligen voro en orsak till skådespelerskans ohälsa, torde väl vara oafgjordt, men de kunna dock gifva anledning att tänka på vådan af att icke hvila sig på de tider, da hvila är möjlig. Att kgl. teaterstyrelsen skulle, såsom man hört någon föreslå, rakt af förbjuda sina sceniska konstnärer att under sommarledigheten fara omkring och gifva föreställningar uti in- och utlandet, torde väl icke böra komma i

fråga, när skådespelarne själfva kunna hafva nytta af att någon gång uppträda inför en främmande allmänhet, och teatervännerna i Sveriges landsortsstäder ej böra förmenas att stundom få se några af konstnärerna från den skådebanan, till hvars upprätthållande hela riket bidrager. Men skådespelarne själfva borde väl förstå att undvika öfveranstängningar, vare sig på scenen eller vid gästabuden och på de nattliga balerna, under en tid, hvars största del borde egnas åt hvilan.

Emellertid har fröken Björkegren varit otjänstbar under dessa tre månader till stor skada för teatern, ty om spel-listan likväl kunnat upprätthållas, har väl detta dock icke gått för sig utan ansträngning. Ingen är omistlig, heter det, men en framstående och påräknad skådespelerskas frånvaro måste dock orsaka teaterstyrelsen åtskilligt hufvudbry. Lyckligtvis tyckes den närvarande styrelsen kunna godt reda sig ur en eller annan svårighet. I brist på »Antigone» har hon låtit gifva »En midsommarnattsdröm» och »En vintersaga» samt åter upptagit »Hamlet», till sammans omkring ett dussin skådespelsaftnar på Stora teatern, d. v. s. ungefär *en* talföreställning i veckan, hvilket ju är som sig bör.

En sak för hvilken man måste hålla teaterstyrelsen räkning är att hon tyckes bemöda sig om att gifva de stora dramatiska föreställningarna med de bästa krafterna från tal-scenen. Förr har ej sällan händt, att dessa föreställningar till stor del besatts med mindre goda förmågor, af den orsak, att styrelsen ansett sig böra ovilkorligt på samma aftnar gifva talstycken på båda scenerna, hvarvid det kanske inträffat, att Shakspeare fått gifva vika för någon mindre betydande nutidsförfattare och på Stora teatern nöja sig med skådespelare af andra eller tredje ordningen, under det första ordningens tjänstgjort på Dramatiska teatern eller varit splittrade och uppblandade på bägge scenerna. Detta har naturligtvis gjorts för att visa, huru rika på konstnärliga tillgångar de båda kgl. scenerna äro samt att det därför aldeles icke skulle besvära dem att på samma afton gifva dramatiska föreställningar på två håll. Därjämte har det ansetts fördelaktigt för inkomsterna. I så väl det ena som det andra afseendet hafva beräkningarne slagit fel. Nu tyckes en förändring hafva inträffat, onekligen till teaterns bättnad.

Om de sednaste Hamlet-föreställningarna vill jag här icke yttra mycket, när jag redan i en daglig tidning haft

tillfälle att uttala min åsigt om dem. Enligt hvad jag från flera håll erfarit, delas den åsigten af ett stort antal teatervänner. Flertalet af våra bildade teaterbesökare låter förleda sig af allt det braskande som omgifvit hr *August Lindbergs Hamlet*, utan kan mycket väl skilja realismens kärna från förkonstlingens ytlighet. Af den förre har hr Lindberg för litet, af den senare för mycket, och det är detta som står i vägen för en god utveckling af hans konstnärskap. Men han är ej blott skådespelare, utan äfven regissör och instruktör. Den nya uppsättningen på Stora teatern i Hamlet är hans verk, och den uppsättningen hafva hans beundrare, ty han eger verkligen sådana, mycket prisat, ehuru hon egentligen icke värd stort loford.

Iscensättningen är ingalunda fri från tidsförväxlingar och oegentligheter. Det kan vara en smaksak att låta stycket spela i renässansens tidevarf, ehuru befogade skäl kunde anföras mot att flytta det så långt fram i tiden; men nog förefaller det något meningslöst, att sagokungen Claudius uppträder i Kristan den andres drägt, och detta hjälpes sanneligen icke upp af att han bär och icke ett ögonblick lägger af sig elefantorden, som instiftades först af Kristian den femte på 1670-talet. Hvarför lyser han ej äfven den daunebrogens stjärna? De ordnarna äro samtidiga. Detta är visserligen en småsak, och jag är ej säker på, att icke elefanten dinglat på äldre upplagor af Claudius på Stora teatern, men vill man göra sig förtjänt af det myckna berömmet för förträffligt regissörskap, så bör man ej låta *några* oriktigheter komma sig till last.

Att tornet Kärnan synes i fonden från Helsingörs vall tillhör det slags realism, som man i ett skådespel af »Hamlets» art borde undvika, det kan väl ingen med någon närmare kännedom af Shakspearesdikten förneka. Praktiskt är det kanske, jag förmodar det åt minstone, att undvika dekorationsförändringar för öppen ridå, s. k. »changemanger»; men då den rätta dramatiska verkan uteblir, borde det »praktiska» ej allt för ofta ställas i vägen för hvad författaren själf föreskrifvit. En sådan alldeles nödvändig föreskrift i första akten, att vålnaden skall föra Hamlet till en annan plats, iakttagas icke, då ingen scenförändring försiggår mellan vålnadens första uppenbarelse för Hamlet och då den lockat honom till den »aflägsna platsen på terrassen». Detta sammanföres nu, så att de spelande åter uppträda på ett och

samma ställe, hvarigenom illusionen störes. Vålnadens försvinnande är också alt annat än illusoriskt. Det samma kan äfven med fullt skäl sägas om andeuppenbarelsen i tredje akten, hvilken framställes alt för nära åskådarne och försvårar derigenom både Hamlets och drottningens spel.

En annan »praktisk» förändring är att för undvikande af dekorationsombyte låta konungens bönmonolog försiggå i samma rum, där hela hofvet nyss förut åsett skådespelet, en stor sal med kommande och gående och ingalunda ett bönkabinett, således bestämdt oriktigt i scenanordning. Och riktigt kan det väl ej häller vara, att i detta renässansens tidevarf, som tydligt nog angifves i den nya uppsättningen, ställa upp tronstolar från slutet af adertonhundra- eller början af nittonhundratalet, hvilka stolar, kanske för att åskådarne aldrig skola glömma dem, flyttas från det ena rummet till det andra. Min afsigt är ingalunda att ingå i någon detaljkritik öfver iscensättningen — sådant vore alt för vidlyftigt — men jag kan dock icke underlåta att fästa kännares uppmärksamhet på den stora slutscegen, hvilken är ovanligt slarfvigt hopkommen, hvarför också hela spelet med bägarne, fäkningen o. s. v. ej gör tillbörligt intryck, liksom Hamlets slutrepliker, hvilka genom hans utväljande af trontrappstegen till dödsbädd, kastas bort i bakgrunden, i st. f. att de borde från förgrunden riktigt fångsla åskådarnes intresse.

Det anförda torde vara tillräckligt för att visa, det den nya iscensättningen icke just är alldeles otadlig samt att den icke borde så anses ens af dem hvilka aldrig sett någon annan. Ej må man fästa alt för stort afseende vid ett styckes dekorations-utrustning, ty det är dock icke denna som är skådespelets hufvudsak — den kan till och med skada hufvudsaken — men alt som bidrager till illusionen och därigenom underlättar den rätta uppfattningen af skådespelsförfattarens afsigt bör dock iakttagas, och i synnerhet bör detta icke försummas af den som vill hafva namn af utmärkt iscensättare.

Innan vi lemna Hamlet-föreställningarna, de tre månadernas anmärkningsvärdaste dramatiska företeelse på Stora teatern, må det tillåtas mig att i allra största korthet nämna något om styckets utförande af hufvudrollens medspelande. Fru *Dorsch-Bosin* har redan för några år sedan, på Nya teatern, utfört drottningens roll, och det var icke stor skillnad mellan hennes spel då och nu. Sannolikt intresserar rollen

honne icke mycket. Hon har möjligtvis större intresse för Ofelia, hvilken hon vida verksammare återgaf på Nya teatern, sedan hon där upphört att spela drottningen. Fru Bosins drottning är allt för lugn, och man ser ej mycket af striden mellan modersömheten och den syndiga kärleken till den man som mördat hennes förste make. Uppgiften borde dock vara tacksam för denna skådespelerska, mycket mera kanske än Hermiones i »En vintersaga», och likväl lyckas hon vida bättre i sist nämnda roll.

Fröken *Zetterberg* gör af Ofelias roll, som hon äfven förut spelat, alt hvad som står i den unga skådespelerskans förmåga, men förmågan sträcker sig icke långt, hvilket åter icke beror på bristande begåfning, men väl på yttre naturhinder, som af orsaker, hvilka flere gånger uppgifvits, ej kunnat öfvervinnas. Emellertid är hennes Ofelia i mångas ögon mycket tilltalande, hvilket för öfrigt snart sagdt hvar enda Ofelia-framställarinna är, och det måste äfven medgifvas, att hon spelar den rollen mycket bättre än Perditas i »En vintersaga».

Man har anmärkt, att hr. *Thegerström* är en allt för borgerlig Polonius, men den anmärkningen är icke fullt rättvis. Sagde skådespelares natur öfverensstämmer kanske mer med det borgerliga än det aristokratiska, men dock är hans Polonius en ganska fin hofman, hvilken bugar och svansar för höga öfverheten och smickrar kungligheten, en något slö, men i själfva verket ej så alldeles dum, gammal man, hvilken ej alltid låter helt och hållet lura sig. Man kan få se en mycket borgerligare Polonius. En sådan var en af Tysklands förnämste skådespelare, Theodor Döring i kgl. Schauspielhaus i Berlin, och likväl gjorde han lycka i den rollen. Hr. *Fahlbecks* konung är allt för stel, och han framhåller ej tillräckligt den smygande ormen i denna karaktär. Såsom Horatio är hr. *A. Örtengren* på långt när icke hvad hr. *Elmlund* har varit i denna roll, en af hans allra bästa, men hr. *Elmlund* är just icke bättre än sina föregångare såsom vålnaden, och det samma kan väl med skäl sägas om hr. *Törnquists* Laertes. Det torde icke vara orättvist, om man uttalar det omdöme, att *ingen* af de spelande lemnar i något afseende något mera framstående än hvad man förut sett, då Hamlet uppförts på Stora teatern. Det hela är snarare medelmåttigare än förut — och likväl måste man gilla att skådespelet åter upptagits.

Det innebär i sig själf en förmåga att skärpa både framställares och åskådares omdöme och smak.

Den mest betydande nyheten på Dramatiska teatern har under dessa månader onekligen varit »En skandal» af den danske författaren O. Benzon, men den som gifvit de flesta fulla husen är tysken Franz von Schönthans »Roderik Heller», som visserligen icke mycket höjer sig öfver de nyare tyska lustspelen, men onekligen är roande, mest kanske genom utförandet, synnerligen på fru *H. Kinmanssons* och hr *Hedins* händer. Någon behållning lemnar stycket dock icke hos åskådarne, och det torde väl vara tvifvelaktigt, om många sådana lustspel skulle kunna intressera allmänheten, i fall det vore sant hvad som uppgifves, att teaterstyrelsen hade för afsigt att förnämligast söka upp nya arbeten inom Tysklands dramatiska litteratur. Vår inhemska torde i främsta rummet ihågkommas, synnerligen sedan den nu börjat visa sig så lifaktig och innehållsrik, och dernäst lära väl de franska styckena, vanligtvis mästerliga i tekniskt afseende och därigenom intresseväckande, icke kunna glömmas.

Det ser dock ut, som skulle vinden vid den kgl. talscenen nu blåsa mot franska teaterarbeten, men den vinden måste dock snart kantra, ty, oaktadt alt det fåkunniga prat som under ett par år här låtit höra sig mot Frankrikes dramatik, innehar denna ännu i formelt afseende första platsen, och åtskilliga tecken tyda därpå, att den nog snart vinnlägger sig äfven om mera djup i innehållet. Att ett sådant djup skulle hafva hittills helt och hållet saknats är ett ogrundadt påstående, men användes gärna af dem som icke kunna inse, att den lätta och behagliga formen mycket väl kan vara omhölje för ett kärnfullt innehåll. Därmed må ej vara sagdt, att icke fransk dramatik skulle vinna på att göras kärnfullare än förut. Men hvar, utom lyckligtvis i den nordiska, synnerligen i den norska nutidsdramatiken, finner man något som går upp mot den franska? Tysklands gör det icke på långt när, ej heller Italiens, och om England i våra dagar löner det ej mödan att tala. Om öfriga lands känna vi nästan intet.

Det förnämsta af de franska styckena som under spelårets tre första månader uppförts på Dramatiska teatern är »Moderna vinglare», öfversättning af Emile Augiers »Les effrontés», hvilket för tjugutre år sedan väckte så mycket uppseende i Paris och för öfrigt i Europa samt spelades med stor fram-

gång på Edvard Stjernströms teater i Stockholm, för den scenen öfversatt af Lovisa Granberg, nu enkefru Stjernström. Det var i Frankrike en riktig brandfackla och anklagades för att angripa pressen, medelklassen och hela det ur franska revolutionen framgångna samhället. Och nu förefaller det tämligen spakt. Hvad som då var nytt och smakade af omstörtningssanda är nu redan gammalt och långt ifrån revolutionärt. De dialoger öfver allmänna samhällsfrågor, som fylla större delen af första och tredje akterna och för ett par årtionden sedan eldade så många sinnen, äro nu mycket tama och hvardagliga, tycker man, och man nästan förvånar sig öfver, att det stycket kunnat åstadkomma så mycken oro. Huru mycket starkare revolutionärt få vi icke nu höra från scenen! Men tjugu år härefter säges kanske det samma om Ibsens och Björnsons teaterstycken, och man kan då icke begripa, att de en gång kommit så mycket buller å stad. Tiderna ändras, och vi med dem, det är hela saken, och framåt går det, de rörelsefruktande stillaståndsmännen må säga hvad de vilja, och de mörkhågade pessimisterna må aldrig så mycket predika nödvändigheten af världens tillintetgörelse.

Om framställningen af »Moderna vinglare» under det tiotal gånger stycket i år gifvits skulle jag gärna vilja yttra ett och annat, i allmänhet till denna framställnings beröm, men jag har så mycket annat att vidröra i detta häfte och måste därför afstå från den önskans tillfredsställande. Jag kan dock icke underlåta att uttrycka gamla teatervänners glädje öfver att återse gamla bekanta, såsom hr *Hartmans Henri*, hr *Fredriksons Vernouillet* och hr *Lagerqvists Giboyer*, lika goda nu som för sjutton år sedan, då stycket också spelades på samma scen. Det ser ut, som skulle Henri icke hafva åldrats det ringaste på dessa år. Någon som icke minnes hr Fredrikson från den tiden har nu uttryckt sin belåtenhet med att se, det nämde skådespelare också kan utföra karaktersroller. Det låter besynnerligt för oss andra som varit med litet längre och veta hvad hr Fredrikson verkligen förmår. Önskligt vore, att icke den från visst håll visade obenägenheten för fransk dramatik också medförde orättvisa mot en af denna dramatikens förnämsta tolkare på vår scen.

Hr Lagerqvists Giboyer är en intressant framställning. Däruti spåras intet tecken till återgång i skådespelarens ko-

miska kraft, snarare kanske tvärtom, något som man för öfrigt har tillfälle att se och glädja sig åt i flera andra af hans senaste roller. Den benägenhet för öfverdrift han ej sällan förut visat ser man nu just icke mycket till, utan att styrkan lidit af ett mera konstnärligt jämnmått.

Öfriga franska stycken på Dramatiska teatern under de sist förflutna tre månaderna äro »Herr Derblays giftermål», »Ett grått hårstrå», »Fjärilsfebern», »De onyttiga», »Resan utför», och »När damerna föra krig», alla mer eller mindre gamla, men som allmänheten gärna återser. Af nordiska stycken har det redan nämnda »En skandal» och dess författares »Surrogat» samt J. Lehmanns »Sista hvarfvet» tillhört den danska dramatiken. Den norska har under början af spelåret icke varit företrädd, men Ibsens »Vildanden» väntas nu. »Surrogat» är ett från förra året känt och omtyckt arbete, och om »En skandal» har jag redan i en daglig tidning yttrat mig tämligen fullständigt. Det är ett stycke som sannolikt kommer att kunna spelas då och då under längre tid. »Sista hvarfvet» har med hr *Fredrikson* och fröken *Ahlanders* goda framställning gjort lycka. Det är ett ganska kvickt, men alt för tillspetsadt och ej fullt naturligt konversationsstycke, förträffligt öfversatt af hr *Fredrikson*.

Bland de svenska styckena ha »En räddande engel» af fru *Edgren* och »Mellan bjudningarna» af *Frans Hedberg* uppförts de flesta gångerna och ses ännu med lika stort nöje, väl både för styckenas egen skull och för fru *Hartmans* goda naturliga förmåga att vinna åskådarnes bifall. Nämnda skådespelerska är en högst ursprungsfrisk företeelse på scenen, något egendomligt sitt slag och förtjänar onekligen alla de handklappningar och framropningar som egnas henne. Det skall varda intressant att för den som detta förunnas i en framtid se hvartåt hon utvecklar sig. Åt subrettroller, skulle man nu ha anledning att tro, men det området är nästan helt och hållet öfvergifvet i nutidskomedien och varder väl knapt åter upptaget. Fru *Hartman* måste därför utveckla sig åt annat håll, och ej behöfver man oroa sig öfver hennes framtid på scenen, om denna också icke ännu kan klart förutses. Hvad man däremot i den unga skådespelerskans och vår sceniska konstns intresse måste undanbedja sig är att få se henne i sådana roller som *Louise* i »En séance», ty så obetydlig den rollen än är, kan den dock gifva anledning till en missriktning, åtminstone till ett stillastående, att ej

säga en tillbakagång för den unga, talangfulla skådespeler-skan. Det är bland härvarande teatervänner känt, att ett annat inhemskt, litet originalstycke, hvori förf. tänkt att fru Hartman skulle ha en roll, icke mottagits till spelning just på den grund, att rollen skulle verka en tillbakagång i hennes konstnärsutveckling, något som den hvilken haft tillfälle att taga kännedom om i fråga varande originalstycke finner högst besynnerligt och ännu besynnerligare, då man ser, att den ofvan nämnda rollen i »En séance» icke ansetts vådlig för samma utveckling.

»En séance» är en obetydlighet som mycket roat åskådarna, men egentligen icke värd att uppföras på den kgl. scenen, och det är icke till den goda smakens främjande som det stycket tillskansar sig bifall.

Fru Agrells interiör »Räddad!» är bland de stycken som aldrig borde lemna spellistan. Det har också nu åter upptagits och gjort samma djupa intryck, som då det först uppfördes. Det spelas fortfarande af sina ursprungliga framställare, och fruarne *Dorsch-Bosin* och *Swartz* samt hrr *Thegerström*, *Törnquist* och *A. Örtengren* visa sig alla från sina bästa sidor. Skada är, att samma författarinna »Dömd» icke kunnat uppföras under början af detta spelår, enär fröken Björkegren varit frånvarande, men stycket upptages sannolikt efter denna skådespelerskas återkomst. Hr Harald Molanders »Vårflod» har också åter upptagits, och därmed torde listan öfver de svenska originalstyckena på Dramatiska teatern under de tre månaderna vara full. Om jag tillägger, att Runebergs »Kan ej» uppförts en gång, och det italienska stycket »En brist i uppfostran» tre gånger — med lyckad debut af fröken *Reis* — samt att »Målaren och modellerna» och »Nürnbergerdockan» låtit höra af sig på äfven Dramatiska teatern, är, skulle jag tro, hela spellistan genomgången. Ännu återstår dock mycket att säga om åtskilliga förhållanden vid denna teater, men jag nödgas uppskjuta det till en kommande månad.

Under det de kgl. teatrarne nu mer arbeta under jämförelsevis trygg tillvaro, tycks Nya teatern ej håller frukta för sin framtid, fastän han har endast allmänhetens bevägenhet att lita sig till. Förhållandena vid denna teater äro i det hela oförändrade sedan förra spelåret, om man undantager tillkomsten af några nya krafter och främst bland dem hr *Hillberg*, bättre än någonsin förr, en i sanning utmärkt skådespelare, samt fru *Ulf* som öfvergifvit den kgl. scenen

och såsom Rosalinda i Shakspeares »Som ni behagar» samt i titelrollen af Schillers »Jungfrun från Orléans» visat, att hon fortfarande är den samma, icke så varm just i sin framställning, men i allmänhet »korrekt», om man undantager en och annan gammal synd mot den rätta tonvigten, samt ännu ganska ungdomlig, i Rosalinda till och med lifligare än förr.

Bland öfriga nyvunna krafter är den unge, begåfvade skådespelsförfattaren *Harald Molander*, hvilken nu biträder hr Josephson i »régien». Den rikhaltiga spellistan har, såsom vanligt, varit ganska blandad — Shakspeare, Strindberg, Hertz, Daudet, Offenbach, Millöcker, George Sand, Edvard Brandes — oupphörligt nya stycken, grundliga repetitioner dag och natt, till och med ända till gryningen af den dag, då första föreställningen skall ega rum, strängt arbete, höga anspråk på skådespelarnes krafter, mycket lif och intresse, friska ansatser och inga omöjligheter — med ett ord: *Ludvig Josephson!* Det är Nya teatern under de sist förflutna månaderna, liksom under förra spelåret och alla föregående, sedan denna skådebana öfvertogs af hrr Josephson och Holmqvist, ty hr *Holmqvist* får naturligtvis icke glömmas. Han sköter operetten och ekonomien och gör öfrigt glada gubbar på scenen. Ja, det är en lifaktig teater, det är visst.

Största antalet af föreställningar har »Lycko-Pehrs resa» haft, hvartill särskilda, icke dramatiska omständigheter visserligen bidragit, men stycket varder dock ej så lätt gamsalt. Så ser det åtminstone nu ut, men det samma sådes om »Amors genistreck», Henrik Hertz' komedi, då den 1861 första gången uppfördes på då varande Mindre teatern. Stycket förklarades, enligt hvad man finner i en stockholmstidning, vara af den »evigt ungdomliga art, öfver hvilken tiden icke har någon makt.» Och nu tycker man, att dessa »genistreck», hvilka för öfrigt äro vida skilda från August Strindbergs Lycko-Pehrs-dramatik, äro ofantligt föråldrade. Något därtill torde väl äfven hafva bidragit, att stycket på Nya teatern nu icke fick just någon god framställning. Återgifvandet af detta stycke visar, att ej ens en så omsorgsfull inöfning, som meddelas af en bland de insigtsfullaste, kraftigaste och mest uthållige af alla teaterdirektörer, är alltid tillfyllestgörande, hvilken omständighet gifver ytterligare stöd åt yrkande på en verklig teaterlevskola i förbindelse med konservatoriet, ej blott oundviklig för de kgl. scenerna, utan också af stor nytta för enskilda teatrar, något hvarom den som skrifer detta

många gånger yttrat sig och hvartill han nog torde få tillfälle att återkomma.

Det mest betydande af nya stycken på Nya teatern under hösten är onekligen Edvard Brandes skådespel »Ett besök», hvilket hör till det bästa som någonsin uppförts på våra skådebanor, tilltalande icke blott genom ämnet, hvilket flera gånger under senare tid, om ock med olika vändningar, utgjort föremål för nordisk dramatik och nära sammanhänger med den stora kvinnofrågan, utan ock genom det verkliga mästerskap i dramatiskt afseende som förf. visar. Värdigt styckets stora förtjänster är äfven hr *Hillbergs* utförande af en mycket osympatisk figur. »Han är så förskräckligt rå», sade någon om skådespelaren i *Repholts* roll. Det är ett beröm, om ock framkommet på omvägar, ty *så* och icke annorlunda skall rollen uppfattas, *sådan* är karaktären och på *det sättet* måste den framställas på scenen. Det är just råheten hos denne samvetslöse fruntimmersjägare som måste framhållas. Hr *Hillberg* gör det utan öfverdrift, men fullt betecknande, icke i sitt yttre, men på det sätt hvarmed han lägger sina åsichter i dagen. I två andra roller har samme konstnär efter sin återkomst till Nya teatern visat sin stora förmåga. I den ena af dem, *Gerdt Bokpräntares* i »*Mäster Olof*», har man förut haft tillfälle att beundra honom; i *Remys* i *George Sands* intressanta skådespel »*Claudie*» har han visat sig första gången och åt en gammal fattig hedersman förlänat så mycket tilldragande, att man måste förvåna sig öfver, att stycket icke kunnat gifvas mer än några få gånger. Allmänhetens tycke är stundom ganska nyckfullt. Då »*Claudie*» icke kan spelas mer än ett par eller tre gånger, rusar »*Ninische*» öfver tiljorna tio aftnar, och »*Tiggarestudenten*» föga mindre. Sannolikt kommer »*Madame Favart*» att också upplefva en lång följd af föreställningar.

En stor andel i operetternas lyckliga framgång på Nya teatern har onekligen fru *Östberg*, en sängerska som få och en, om ock ej alltid så fin, dock ständigt genom sin friska uppfattning och kraftiga otvungenhet utmärkt skådespelerska. Fru *Östberg* i operetten och hr *Hillberg* i skådespelet äro stora krafter vid en enskild teater och kanske ensamma i stånd att göra den omtyckt hos allmänheten. Men Nya teatern har lyckligtvis äfven andra, om ock ej fullt så betydande konstnärer, t. ex. hr *Engelbrecht* och fru *Hwasser-Engelbrecht*, af hvilka den senare nu på ett högst angenämt sätt öfverraskat teatervännerna genom utförandet af titelrollen i

»Jungfrun från Orléans», i hvilken hon inlägger en värme som man icke tilltrott henne. Vanligtvis förefaller hon något kall och stel, stundom nästan färglös i sin framställning, men i det schillerska sorgespelet har hon visat sin förmåga i god färgbehandling. Efter detta prof på värme och lif bör man kunna återvända till de förhoppningar, man ansåg sig ha rätt att hysa, då skådespelerskan i mycket unga år först uppträdde på den kgl. scenen. Om öfriga förhoppningar vid Nya teatern torde jag få tillfälle att yttra något en annan gång.

Södra teatern visar mycket verksamhet och aktningssärliga sträfvanden, äfven om man har anledning att önska, det operetten just icke måtte där inrymmas så stor plats, ty i vanliga fall räcka teaterns krafter icke till i det afseendet. Det är snarare bättre att spela sådana stycken som »Familjen Petterssons husläkare», så fattigt det än må vara ur en dramatisk synpunkt. Men det ställer icke så höga fordringar på teaterns tillgångar och det roar allmänheten. Om det också icke höjer den goda smaken, innehåller det likväl ingenting af förderfligt inflytande. Södra teatern fortfar att gifva det på Djurgårdsteatern under sistliden sommar med så stor framgång uppförda folklustspelet »Rospiggarne», hvilket uppföres af samma skådespelare, med undantag af att hr *G. Bergström* öfvertagit hr *Nymans* i sitt slag utmärkta skapelse, f. d. gardisten *Hulting*, och däråt förlänar all den godmodiga komik som är hr *Bergströms* utmärkande kännetecken. Något bestämt företräde hos den ene eller den andra af dessa två skådespelare i rollens utförande torde ej kunna upptäckas. Framställningen är för öfrigt aktningssvärd alt igenom, och man måste fortfarande skänka sitt bifall åt hr *Wagners* storbåtsskeppare, hr *Nilssons* hemmansegare, hr *Lindströms* länsman, fru *Rundbergs* bondflicka, fröken *Malmgrens* stockholmsjungfru och hr *Kellbergs* besättningskarl och alla de andra, kan man säga. Det är en synnerligt god sammanhållning i det hela. Hr *Abjörnsons* utsvultne länsmansskrifvare är onekligen lustig, men dock alt för mycket vrängbild för att kunna göra fullgod verkan. Samme skådespelares schåare i första akten är otvifvelaktigt en mycket bättre verklighetsbild och gör jämte hr *Rådeströms* andre schåare ett på sitt sätt förträffligt intryck. Sist nämde skådespelares fiskare i tredje akten är en rätt god framställning.

Om sjelfva »folklustspelet» är i dramatiskt afseende ej mycket att säga. Det tål icke att jämföras med *Holger*

Drachmanns »Strandbybor», men är likväl i och för sig en frisk bild ur en del af vårt skärgårdslif och fritt från hvarje falskt utsmyckande. Man måste beundra *Frans Hedberg*, styckets författare, hvilken efter att hafva skapat eller anordnat och tillämpat ett rent af ofantligt antal teaterstycken, efter att hafva varit nära att nöta ut sig under mångårigt släp som intendent vid Stora teatern och därmed förenade obehagligheter, t. ex. lång och skarp polemik med tidningarnas teateranmälare, i hvilken också jag haft min andel, efter att hafva som egen teaterdirektör ökat sina mödor och besvär och därpå äfven gjort ekonomisk förlust, efter att, med få ord sagdt, hafva utstått mer än de flesta andra författare och teaterledare, likväl ännu, vid några och femtio år, har sin kraft ej blott oförsvagad, utan till och med hurtigare, friskare och mer än någonsin färdig att våga nya slag.

Det är sådana författare som Södra teatern behöfver. Med dem och sin goda skådespelarpersonal kan den teatern uträtta ej så litet, synnerligen under en så sakförståndig ledning, som den f. n. äger.

Efter oväder och munväder.

Politisk återblick vid årsskiftet.

Af Albert Seberg.

»Om adeln och presterna träda till baka, så komma kanske bönderna att flyta ofvanpå, och de ha så tjock hud att ingenting biter på dem.»

Denna fingerade klagan i en komedi, hvars handling sammanfaller med representationsfrågans afgörande, har under halftannat årtionde varit ett ständigt återkommande tema för alla dem, som med missnöje sett förutsägelsen om »böndernas» öfvertag delvis gå i fullbordan. Då landtmannapartiet bildades, möttes det med fiendskap eller misstroende af nästan hela pressen, såväl den konservativa som den liberala och den radikala. Men efter hand som partiet visade demokratiska anlag, förvandlades motviljan i vänskap hos den del af tidningarne och allmänheten, som i ståndsskilnadens upphäfvande såg början till en hel rad af politiska, sociala och ekonomiska reformer. Omvänt blef förhållandet med alla dem som af princip voro konservativa eller åtminstone uppfattade liberalismen efter en måttstock, som ej passade in på »jordbrukareintresset». För dessa blef det en hufvudsaklig uppgift, i brist på någon bättre, att af all makt bekämpa det uppväxande partiets sträfvanden och företag. Det blef dock ett ganska fruktlöst arbete, ty landtmännen lefde i traditioner och voro föga mottagliga för literära råd eller varningar. Qvickheten utträttade lika litet som grundligheten mot sinnen, som voro stålsatta af århundradens undertryckta folktankar. Förgäfves kastade sig städernas ypperste representanter i striden mot plutoner, som svarade med »folkvilja» och röstsedlar. Förgäfves spetsades den ena pennan efter

den andra på »hudar», som visade sig vara ogenomträngliga för dylika vapen. Brumkören i den konservativa stockholmspressen utträttade lika litet som de pikanta historietterna i en känd korrespondents riksdagskaleidoskop. Icke ens då andra begåfvade artister tecknade hela album fulla med partiledarnes »silhuetter» spordes deraf något inflytande på landtmannapartiets hållning.

Men, som en grekisk fältherre brukade säga, »då lejonhuden ej räcker till får man taga till räfskinnet». Det fanns ett medel, som var temligen oförsökt och som dock alltid är förmånligt gentemot öfverlägsna motståndare. Med förenad styrka var landtmannapartiet oåtkomligt uppifrån lika väl som nerifrån, från högra sidan lika väl som från venstra. Annat skulle det bli, om man lyckades ställa till ett inbördeskrig både inom partiet och bland dess valmän. Redan länge hade spårats en viss antagonism mellan ombuden för olika provinser. Östgötarne betraktades ännu för ett tiotal år sedan ganska misstroget af det öfriga landtmannapartiet. Norrlänningar och sydsvenskar hade städse ett otaldt ord med hvarandra, då jernvägsfrågor stodo på dagordningen. Hittills hade likväl ingen tänkt på att sätta provinsmotsatserna i system. Eller om någon tänkt derpå, voro de krafter, som verkade till sammanhållning allt för öfvervägande. Men krafterna åldrades, afnöttes eller bortfölo, och nu ansågs tiden för det stora intrigspelet vara inne.

Uppslaget gafs, som bekant, af valen till särskilda utskottet vid 1883 års riksdag. Under natten till den 6 februari föddes den tvillinggrupp, som skulle kasta de gamla »ledarne» ur sadeln och slå hela partiet med blindhet, så att den ene ledamoten icke skulle känna igen den andre. Åt ena sidan hr Abraham Rundbäck med hela den del af gamla »intelligensen», som till hvad pris som helst ville hindra att något utträttades på grundvalen af de framlagda regeringsförslagen. Åt andra sidan hr Jöns Rundbäck, en af landtmannapartiets stiftande bröder, hvilken nu skulle, likasom monsieur Thiers, försöka det konststycket att intaga den stad han sjelf varit med om att befästa. Den med beundransvärd klokhet planlagda kombinationen lyckades i sin första uppgift. De k. förslagen förkastades; ministèren Posse afgick och svenska folket fick betala bortåt 3 millioner i krigsomkostnader till byggande af ett pansarfartyg, höjdt anslag till Karlsborgs fästning o. s. v.

Fälttågets andra del blef valkampanjen år 1884. Man började med att i tidningar och broschyrer utmåla landt-

mannapartiet såsom ett »skåneparti» och dess medlemmar såsom »skåningarnes» helpare eller tjenare. Man gräfdde upp 1883 års arméförlag med värnepligt och allt och förklarade det för en skånsk-preussisk junkerprodukt, som »bröderna Rundbäck» och första kammaren lyckligen befriat oss från. Man tröskade i östgötarne, att de genom nämnda förslag skulle ha mist sina augmentsränder, i smålänningarne, att hvar fjerde bondson skulle blifvit knekt, i uppsvearne, att de skulle ruinerats på soldatlegor, och i norrlänningarne, att de aldrig skulle fått i hop det rekrytanttal som »skåningarne» velat affordra dem. Anonyma angifvare lemnade godhetsfullt uppgifter på de gamle riksdagsmän, som fångats i det skånska »spindel nätet». Ett korrespondentbolag höll öppen taffel för en mängd landsortstidningar, af hvilka många dittills aldrig haft en politisk artikel i sina spalter. Här skildrades i kraftiga drag huru eländigt det gamla flertalet i andra kammaren skött sig, hvilka förluster jordbrukarne lidit på dess politik och hvilken herrlighet som väntade dem, i fall den lilla oppositionsgruppen finge öfverhanden. Ett »nytt landtmannaparti» skulle då uppstå ur det förras aska, ett parti, som redan hade ett program, påminnande om »kejsarens nye kläder», ett parti som lofvade med *en* fras hvad det tog igen med en annan, ett parti som hade sin gudomlighet: indelningsverket, och sin djefvul: den »värfvade» stammen.

Åtskilligt af detta läste allmogen, som numera är ganska läskunnig, och hvad den icke fick läsa det fick den höra på den mängd folk- och valmöten, som under sommaren höllos rundt kring landet. Brukspatroner och kyrkoherdar, kronofogdar och häradshöfdingar, allt hvad bygderna egde upplyst och intelligent, deltog i dessa folkets små riksdagar. De, som länge hållit sig tillbaka eller ansett all inverkan på hemmansegarne vara spild möda, de hade nu funnit den trollformel, hvarmed de skulle få berget att öppna sig. De upprepade och varierade den inlärdas lexan, det gamla landtmannapartiets oduglighet, några i ren välmening, andra af beräkning.

Till dem sällade sig ofta de gamla riksdagsmännens motståndare bland allmogen, hvilka så länge »legat under i debatten» men nu helt plötsligt funno sig rika på både argument och bundsförvandter. Alla hade med ens fått så mycket att säga, att tio års riksdagsprotokoll knappast skulle rymma deras tankar. Alla voro de eniga om att »den gamle»

måste bort och hans plats intagas af en som »gillade mötets resolutioner.» Och det fanns ingen brist på så beskaffade kandidater. Tvertom föreslogos de vanligen till så stort antal, att alla blefvo förbryllade — utom de »upplysta».

Då 1884 års valmän samlades vid urnorna, voro de således väl preparerade att afkasta det ok, som landtmannapartiets flertal förmenats vilja pålägga dem.

I några län väntades, att valmännen skulle göra rent hus, vare sig emedan »de gamle» befunnos för gamla eller af andra orsaker. Från flera håll omtalades, att de nuvarande ombuden undanbedt sig återval och på många ställen syntes det stora antalet kandidater och sprängkandidater göra utgången oviss. Med mer än vanlig spänning motsågos resultaten af valen, särskildt i de provinser der agitationen varit lifligast.

Efter det öfverslag, som nu kan göras, befinnes det, att af landsbygdens representanter i Andra kammaren ha 89 blifvit återvalda, hvaremot 52 platser fått nya innehafvare och 3 sådana tillkommit i följd af ökad folkmängd. Ett val, nemligen för en valkrets i Norrbottens län, är, då detta skrives, ännu oafgjordt.

Omsättningen har således varit betydligare än den någonsin varit sedan nya riksdagsskickets början. Endast i ett tiotal valkretsar var den betingad af dödsfall, flyttning till annan ort eller en bestämd anhållan att mandatet icke måtte förnyas. I öfrigt kan det tagas för afgjordt, att valen utvisa en ganska utbredd önskan att i en eller annan riktning modifiera landsrepresentationens politiska »system», och att låta denna förändring »föregås af ett ombyte af personer». Detta antagande bekräftas deraf, att personombytet varit störst i sådana län, der oppositionen mot den verkliga eller inbillade landtmannapolitiken gifvit sig högljuddast till känna. Så ha af Östergötlands 8 representanter blott *en* och af de 4 för Vestmanlands län ingen enda samt af de 6 för Jönköpings län endast två blifvit återvalde. Å andra sidan ha Upsala, Södermanlands, Elfsborgs, Skaraborgs och Kopparbergs län låtit ungefär hälften af den gamla representationen stanna hemma. Mindre omsättning — mellan $\frac{1}{3}$ och $\frac{1}{4}$ — har egt rum i Kronobergs, Kalmar, Malmöhus, Örebro och Vesternorrlands län. Här af synes, att ombytligheten haft sitt centrum i Östergötland med utgrening åt Jönköpings

län och Vestergötland samt med en filial, om ock af något olika karakter, i Vestmanland.

Dessa fakta och siffror utgöra emellertid inga bevis för, att landtmannapartiet genom årets omval lidit afbräck eller att något nytt parti derigenom vunnit stadga. Politiska kännare från både ena och andra sidan ha tvertom medgifvit, att andra kammaren under instundande riksdagsperiod skall erbjuda väsentligen samma skaplynne som under de föregående. Allt beror i sjelfva verket på hvad man förstår under begreppet landtmannaparti. Och för att kunna skarpt fixera valens betydelse är det i främsta rummet nödigt att fasthålla vissa i ögonen fallande moment af landtmannapolitikens utveckling.

Grunddragen af denna politik voro mycket enkla: *spar-samhet i förvaltningen, rättvisa i beskattningen*. Under det senare önskningsmålet inbegrepos dels en sträfvan att få alla jordbruksonera utjemnade så som redan år 1809 var begärdt, dels en tendens att nedbringa jordbeskattningen till likhet med skatt å annan fastighet eller å inkomst af kapital och arbete. Parallelt med detta program uppkom ett annat, som var en frukt af den pånyttfödda liberalismen i städerna. Bland dess många reformpunkter var en, som lydde å *progressiv beskattning efter förmögenhet*, och en annan, som proklamerade *allas lika skyldighet att deltaga i fosterlandets försvar*. Det var onekligen ett rent demokratiskt program, men ett som hade det väsentliga felet att vägen till dess förverkligande skulle leda öfver två vördnadsvärda sekularinrättningar som hette grundräntor och indelningsverk. Ett tredje program, af kungligt och militäriskt ursprung, fanns äfven och det lydde helt enkelt å *försvarskrafternas ökande*. Den gamla föreställningen om Sveriges stora betydelse för Europas jemnvigt, entusiasmen för ändra nationers kamp mot öfvermakten samt åsynen af de uppskakande världshändelser, genom hvilka tyska folket återvann sin enhet, samverkade här till att i många kretsar stärka tanken på militärväsendets utveckling. Men det militära programmet hade samma öde som det demokratiska: i vägen för båda stod det rof fasta indelningsverket, som i folkets sinnen alstrat en afgjord obenägenhet att åtaga sig nya bördor utöfver de nuvarande.

Det var oundvikligt, att landtmannapartiet skulle påverkas af de båda strömningar, som så nära berörde klippor, mot hvilka dess egna vågor bröto sig. Från ena hållet understöt

i sträfvandet till likställighet både i beskattning och försvar, från det andra ganska imperatoriskt uppmanadt att »göra något» för ökande af våra stridskrafter, fattade landtmannapartiet ett beslut som syntes vara egnadt att tillfredsställa alla parter. Beskattningen borde vara rättvis, men det kunde den ej blifva med mindre än att grundskatterna afskaffades, och som aflösning visat sig outförbar, proklamerade man hädanefter ren *afskrifning*. Försvarskrafterna borde ökas och värnpligten borde utsträckas, men som alla borde lika deltaga i bördorna och som detta ej kunde ske utan jordbrukets befriande från ensidigt pålagda militära onera, så blef andra punkten *indelningsverkets upphäfvande*. Under sommaren 1871 höllos nära 120 folkmöten och uppsattes en mängd adresser som fullkomligt gillade partiets hållning i sistnämnda hänseende. Öfverallt, till och med i Östergötland, lydde mötesresolutionerna på indelningsverkets afskaffande och försvarets grundande på allmän värnpligt.

Hvad derefter följde är för noga bekant att vidare behöfva upprepas. Vare det nog sagdt att landtmannapartiet vid tillämpning af 1871 års grundsatser, förmenats ha gått något längre i eftergifter för de militära anspråken, än hvad det sjelf och nationen ursprungligen afsett. Detta synes framgå af de protester *mot* indelningsverkets afskaffande och *mot* värnpligtens utsträckning, som höjdes på en mängd möten under vintern 1882—83. Men härvid bör ihågkommas, dels att partiet länge fått höra häftiga beskyllningar för »nihilism» i militära frågor, dels att det förslag som dömdes på de nyssnämnda mötena *icke* var landtmannapartiets. Hvad partiet som sådant ville bjuda, det visade sig i andra kammarens beslut vid 1883 års riksdag, och om *detta* anbud varit öfverdrifvet, så har det åtminstone förtjensten att säkerligen — icke göras om igen. Friadt från alla förbindelser och kompromisser, och seende, att ifvern för militärväsendet på de flesta håll svalnat, kunde landtmannapartiet efter försvarsfrågans senaste fall återupptaga 1871 års program, det och intet annat.

Vid detta slutomdöme får dock ej lemnas ur räkningen de ansatser, som vid de båda senaste riksdagarne gjorts att återföra programmet ännu längre tillbaka, nemligen till de sväfvande önskningsmålen vid nya riksdagsskickets inbrott. Det har städse inom landtmannapartiet funnits en mer

eller mindre manstark grupp, som i hvarje löfte om försvarskrafternas ökande »på värnpligtens grund» ser en fara för landets välstånd och frihet. Denna åsigt har sin helt naturliga förklaring i de allt för starka militära ansatser, hvarmed »generalerna» i all välmening trott sig främja rikets trygghet. Den fann sitt första bestämda uttryck i hr Carl Ifvarssons särskilda mening vid förslaget till 1873 års kompromisskrifvelse. Den framträdde senast 1883 i de reservationer mot särskilda utskottets betänkanden, som afgåfvos af hr Anders Svensson i Lösen. Den sistnämde reservanten håller nog lika strängt som den förstnämde på jordens befriande från skattebördor, som äro stridande mot likställighetens grundsats, och på andra skatteföremåls deltagande i försvarskostnaderna efter samma grund som för jordbruket. Skillnaden dem emellan är, att hr C. Ifvarsson under årens lopp blifvit öfvertygad, att detta önskningsmål kunnat vinnas på det sätt flertalet godkände, hvaremot den andre väl önskar en utjemning men vill undvika indelta arméns afskaffande. Ganska långt från båda, men skenbart nära den senare, står den grupp, som i 1883 års särskilda utskott representerades af kombinationen A. Rundbäck—G. Hægström. Hvad dessa hvar för sig föra i skölden, är svårt att säga, men deras gemensamma syfte, sådant det framgår af deras reservationer, var en »begränsad» utveckling eller »fixering» af indelningsverket och — en lika begränsad »lindring» i jordbrukets bördor. Båda föreslogo de — tillsammans med hr A. Svensson — åtskilliga »lättnader» och minskningar i rustnings- och roteringsbesvären. Båda önskade, de att 15 % af kronoräntan skulle afskrifvas, der hr A. Svensson ville 25 % afskrifning å både ränta och tionde. Båda ville pålägga dem, som ej äro rustnings- eller roteringsskyldiga, en »stamskatt» utgörande blott 20 % af bevillningen, der hr A. Svensson ansåg dylik skatt böra sättas »något högre». Detta är det enda program som i egentlig mening kan kallas det »Rundbäckska» och det står ungefär lika långt från landtmannamajoritetens fordran på en *verklig* skattereform som från »generalernas» anspråk på ett »fullt betryggande försvar», hvarvid dock ej bör förbises att hr A. Rundbäck uttalat sig både för värnpligtens utsträckning lika långt som landtmanpartiet föreslagit och för en utveckling af försvaret i öfrigt, som i verkligheten blir måhända dyrbarare, än den synes på papperet.

Att de här nämnda meningsskilnaderna blifvit skärpta af vissa personliga förhållanden, har allt för väl visat sig såväl inom riksdagen som under valkampanjen. Men den upphetsning, som på många ställen gifvit sig till känna, skulle dock säkerligen ej nått en så hög grad af intensitet, om den ej blifvit vederbörligen underblåst af dem, som i landtmannapartiets krossande sett stridens högsta mål. Att bringa folket i harnesk mot de män, som stått bocken för dess egna kommissioner, att aflocka det ett misstroendevotum mot hela den riktning landtmannapolitiken tagit och att för lång tid uppskjuta de »stora frågornas» lösning eller göra den beroende af den förra minoritetens godtycke, detta var ett hufvudsyfte med agitationen mot den afgående majoriteten. Då härtill kom, att man litet hvarstädes börjat tröttna på den mångåriga grälet om grundskatter och indelningsverk, att man på allvar gjorde sig den frågan, om vårt lands läge öfver hufvud kräde någon bättring i försvarsväsendet och att man i värnpligtens utsträckning fann en tryckande börda på de arbetande klasserna, vore det ej underligt, om det flydda årets folkmöten gifvit rätt åt dem, som förutsågo en fullständig omgestaltning af partiställningen vid riksdagen.

Huru vida så skett, skall följande korta öfersigt af mötesresultaten kunna gifva vid handen. Under juli — september månader 1884 ha på landsbygden hållits öfver 110 folk- eller valmöten, som genom tidningarne kommit till allmänhetens kännedom. Af dessa möten har likväl endast ett 90-tal afgifvit bestämda opinionsyttringar rörande en eller flera frågor på dagordningen. Af det senare antalet falla 16 på Östergötland, 10 på Jönköpings, 11 på Malmöhus, 7 på Kristianstads och 5 på hvardera af Skaraborgs och Örebro län samt mindre antal på hvardera af fjorton andra län.

I *skattefrågan* ha 54 möten, deraf 12 i Östergötland, 9 i Jönköpings och 7 i de skånska länen uttalat sig för *grundskatternas afskrifning*, somliga på en tid af 33 år, andra på endast 10 à 15 år. I ett par af dessa fall ha mötena resolverat alternativt afskrifning eller »billig aflösning», hvilket ansågs i ekonomiskt hänseende komma på ett ut. Endast på 7 möten, deraf 4 i Östergötland, förordades grundskatternas *aflösning*, »så billig som möjligt», och på 5 möten deras »utjemnande och fördelning på alla skattdragande». På *intet enda* möte, såvidt det blifvit bekant, fattades beslut om någon partiell afskrifning eller om någon s. k. lindring

eller om någon skilnad mellan ränta och tionde. Det står således fast, att Sveriges jordbrukare nu lika väl som för 13 år sedan hålla på grundskatternas totala afskrifning såsom en kardinalpunkt i kommande riksdagens beslut. I detta hänseende har den gamla majoriteten i andra kammaren icke blifvit försvagad utan snarare ej obetydligt stärkt i sina ledande grundsatser.

I *försvarsfrågan* ha förhandlingarne både på möten och annanstädes erbjudit den mest brokiga mångfald, enär insigten i militära ämnen tyckes vara så utbredd i vårt land, att hvarje talför medborgare kan framställa ett förslag för sig. Så har man hört den ene vilja bibehålla indelta armén men obarmhertigt nog drifva knektarne från torpen redan vid 30:de å 35:te lefnadsåret. En annan tager helt godtyckligt och parcellerar ut kronans egendomar i nya soldattorp, oaktadt tusentals af de gamla försakas af sina innehafvare. En tredje skänker ogeneradt alla nuvarande torp till staten, alldeles som då stormakterna i våra dagar göra hvarandra presenter af turkisk egendom. En fjerde är mera strategisk af sig och vill flytta alla torpen till närheten af jernvägarne för att kunna mobilisera soldaterna på dressin. Det var antagligen för att undvika dylika bizarrerier som mötesarrangörerna stundom bemödade sig att tillämpa den bekanta regeln: »Une question bien posée est à moitié résolue». Man kunde svårligen misstaga sig om svaret, då det t. ex. på ett möte i Vester-Fernebo frågades: »Bör indelningsverket i sitt nuvarande skick bibehållas eller är värnpligten att föredraga?» Här funnos tydligen ej mer än två alternativ att välja på, men mötesmännen valde ändå ett tredje och förklarade, att indelningsverket bör bibehållas, *men* kostnaden jemnare fördelas och beväringstiden *icke* utsträckas. Det var ett beslut, som hvarken värnpligtsvänner eller »rundbäckare», knappast ens landtmanapartister, kunde vara belättna med. I Arvika frågade man: »Anser mötet, att landtförsvaret bör byggas på indelningsverkets grund och att kostnaderna därför böra dels begränsas och dels fördelas på alla samhällsklasser, att utgå efter bevillning enligt 2:a artikeln bevillningsstadgan, icke allenast för all fastighet utan äfven för inkomst såväl af stad som land, *eller* anser mötet, att landtförsvaret bör byggas på värfvad stam?» Den, som uppstälde den frågan, var onekligen ett lika stort slughufvud som den negerprest, hvilken sporde sina svarta åhörare, om de ville äta

fläsk, dricka rum och betjenas af »hvit man» i himmelen eller ideligen gå och bära tunga bomullsbalar i helvetet. Arvikafrågan upprepades märkvärdigt nog ord för ord i Vimmerby, fast der var man ändå försigtigare och framstälde det andra alternativet särskildt för sig och först, väl vetande att jordbrukarne gerna säga »nej» till en första hemställan. En annan fråga af mycket vägledande beskaffenhet stod på ett mötesprogram i Sala och lydde: »Skulle den för jordbruket högst skadliga utvandringen af- eller tilltaga genom 1883 års förslag?»* Mötet svarade, att utvandringen troligen »i någon mån» skulle tilltaga, men det tillade försigtigt: »särdeles om värnpligten komme att utsträckas». Mest tillkonstlade voro de politiska deokt, som utgäfvos för det »nya» landtmannapartiets program. Af sådana utbjödos ej mindre än fyra eller fem af olika sammansättning, men alla med anspråk på att vara den »äkta» Jean Maria Farina. Man tyckes dock på mötena ha kommit öfver ens om att anse äktheten stå i omvänt förhållande till tankarnes klarhet och språkets bestämdhet.

Med allt detta försvarsbråk för ögonen är märkvärdigt att iakttaga, huru mötena i allmänhet redt sig ur den labyrinth, hvori förslagsmakarne invecklat dem. Jordbrukarne, till hvilka man vädjade, fasthöllo vissa bestämda synpunkter och tvungo derigenom ofta förnämna mötesledare att betydligt omredigera de tillämnade resolutionerna. Dessa blefvo naturligtvis derigenom stundom mindre tydliga än man kunnat önska, men de låta dock reducera sig till några få grupper af ganska begripliga meningsyttringar.

En första grupp bildas af de resolutioner, som utan omsvep proklamera *indelningsverkets afskaffande*. Antalet af

---

* Det var på samma möte man antog en resolution af följande lättfattliga innehåll:

»Mötet anser, att alla grundskatter böra jemt fördelas på all jordendom samt 10 % deraf äfven på öfriga skattskyldige, och detta under loppet af 30 år på så sätt, att hvart tredje år 10 % af grundskatterna sålunda fördelas.»

Man kan hålla 10 % mot 1 %, att flertalet mötesdeltagare ansågo denna resolution lyda på *fullständig* afskrifning af grundskatterna och successiv fördelning af motsvarande skatter på samtliga skatteföremål. Andra åter kunde med lika säkerhet påstå, att resolutionen blott innebar en önskan att 10 % af grundskatterna borde fördelas på icke-jordegande skattskyldige. Hvilkendera parten som har absolut rätt, kan måhända kapten Fredenberg afgöra, ty han var mötets *homme remarquable*.

dylika mötesbeslut utgör 22, af hvilka 19 tillika beteckna 1883 års af andra kammaren antagna arméförslag såsom den bästa grunden för en blifvande härordning. Naturligtvis är det i främsta rummet de skånska länen, som opinerat i denna riktning, så att Malmöhus län ensamt uppställer en kontingent af 7 möten och Kristianstads län 5. Öfriga 10 möten fördela sig på Upsala, Södermanlands, Kronobergs, Hallands, Skaraborgs, Gefleborgs och Vesternorrlands län.

I en *andra* grupp af mötesbeslut förordas, att *indelningsverket skall öfvertagas af staten* och, såsom formeln stundom lydde, att alla försvarskostnader skola bestridas efter »allmän bevillning». Antalet af så beskaffade resolutioner utgör 13, deraf 6 komma på Östergötlands län (särskildt i framlidne C. A. Larssons valkrets) och de öfriga på Södermanlands, Jönköpings, Skaraborgs, Örebro och Kopparbergs län. Närmare sedt sammanfaller denna grupp med den föregående, ty ett indelningsverk, som hvilar helt och hållet på staten, är icke mera något indelningsverk i egentlig mening. Enda skilnaden mellan de båda grupperna ligger i soldattorpens bibehållande eller afskaffande, en fråga som endast medelmåttigt intresserar de skånska länen.

Tredje gruppen, som är svår att skilja från den nyssnämnda, omfattar sådana beslut, som gå ut på en lika jemn och rättvis »*fördelning af indelningsverkets kostnader på alla beskattningsföremål*. Dylika beslut ha fattats på 28 möten, deraf 7 i Jönköpings och 5 i Östergötlands län, samt de öfriga i Stockholms, Upsala, Kronobergs, Kalmar, Malmöhus, Elfsborgs, Vermlands, Örebro, Vestmanlands och Kopparbergs län. I de allra flesta fall ha mötena tillika betonat, att kostnadsfördelningen bör ske »efter hvars och ens skatteförmåga», således ungefär på samma sätt som enligt andra gruppens beslut. På några ställen åter har man uttryckt sig mera sväfvande men likväl i omissskänneligt syfte af full likställighet med hänsyn till försvarsbördor.

En *fjerde* och sista grupp utgöres af sådana mötesbeslut, i hvilka endast yrkas på en »utjemning», en »reglering» eller »fixering» af indelningsverket eller till och med, i några fall, dettas utveckling. Till denna grupp höra 8 eller på sin höjd 11 beslut (några af dem synas nemligen afse inga förändringar alls), af hvilka 4 tillkommit i Östergötland och de öfriga i Södermanlands, Jönköpings, Skaraborgs, Vestmanlands och Kopparbergs län. Hit höra de resolutioner, som af sina

upphofsmän utgifvits såsom det »Rundbäckska programmet» eller, som etiketten stundom lydde, »det nya landtmannapartiets» program.

Derjemte torde nämnas, att ett tiotal möten af det ena eller andra slaget äfven fält ett godt ord för *sjöförsvaret*, vare sig man ansett, att detta skulle »uppmärksammas» eller »stärkas» eller inskränkas till ett *kustförsvar*.

För så vidt försvarsfrågan betraktas som en skattefråga ha således folkmötenas beslut onekligen gått i samma riktning som det hittills varande landtmannapartiets sträfvanden. Allmogen (såvida dennas tankar äro uttryckta i mötesbesluten) står ej allenast fast dervid, att en utjemning bör ske af försvarsbördorna, utan den fordrar äfven dessas fördelning »efter hvars och ens skatteförmåga». De, som förestälde sig, att en genomgripande jordskattereform kunnat afväjas med flertydiga fraser och dunkla »program», få nu konstatera, att det finnes »klokare hufvuden än klockarens». Sfinxen kan när som helst kasta sig i hafvet, ty folket har gissat hans gåta.

Å andra sidan måste erkännas, att landtmannapartiet af folkmötena fått en tydlig fingervisning om ett och annat, som för framtiden måste undvikas. Att blott ett mindretal opinerat för 1883 års förslag kan visserligen förklaras deraf, att gengångare sällan äro populära, men det vittnar ändock, att vissa delar af förslaget mottagits med verkligt misstroende. Det är nämligen möjligt, att den »värfvade stammen» ej skrämt folket så mycket som man låtit påskina, men det stora rekrytantal, som skulle fordrats för denna stam, har gifvit lastarenom mer än behöfligt rum. Hade det till en början begärts 3,000 å 4,000 man om året, d. v. s. något mer än som nu åtgår till indelta och värfvade truppslagen, skulle oppositionen i bygderna saknat en viktig anfallspunkt. Vidare har det af mötesförhandlingarne blifvit klart, att folket i allmänhet ej är böjdt för någon märkbarare ökning i försvarskostnaderna, dessa må i öfrigt fördelas rättvist eller orättvist. Och slutligen har man vunnit ny bekräftelse på, att en längre eller kortare utsträckning af värnpligten till det omfång som våra armé-reformatorer önska, icke vidare kan godvilligt erhållas. Man må betrakta dessa fakta huru man vill, så har dock ordet »begränsning» i fråga om militärbördor vunnit sympatier, som landtmannapartiet icke *kan* lemna ur räkningen, om det vill med öppen panna åter möta inför valmännen.

Den folkpolitik, som gifvit sig tillkänna genom valrörelsen, har funnit ett motsvarande uttryck i valresultaten. För ett arméförslag sådant som det år 1883 af andra kammaren antagna finnes väl knappast mera någon majoritet. Och om fälttåget mot landtmannapartiet fortsättes ännu några år blir väl slutet, att der icke finnes majoritet för något annat än ren afväpning. Men — »du har så velat, George Dandin» — de, som ifrat för ett utveckladt försvar »på indelningsverkets grund», ha sjelfva gifvit fart åt nihilismen. För fullständiga reformer i skatteväsendet och för sparsamhet i förvaltningen är derimot majoriteten lika gifven nu som vid slutet af föregående riksdagsperiod. Om den nya uppsättningen af riksdagsmän i en del valkretsar har en mera konservativ anstrykning än den gamla, så är förhållandet omvänt i lika många andra. I Östergötlands län, der man tillämnat en Bartholomæi-natt åt landtmannapartismen, är det egentligen tre nyvalda, hrr A. E. Peterson, C. A. Ekeborgh och J. Öhrvall, som möjligen kunna ställas till höger om sina företrädare, ehuru de nog äro goda landtmannapartister, då det gäller sparsamhet. Häremot har frih. Koskull i samma län fått vika för en mera demokratisk representant och i Södermanlands län ha »rundbäckarne», »centermännen» eller hvad de heta, handlanden Weckman, greve A. Mörner och kammarherre Celsing förflyttats till privatlivets lugn. De förändringar, som timat i Upsala, Stockholms, Jönköpings, Kalmar, Blekinge, Kristiansstad, Malmöhus och Hallands län ha ej rubbat förhållandet mellan höger och venster inom landtmannapartiet. Landtmannapartiets motståndare ha uttryckt mycken glädje öfver hr Ola Anderssons (i Burlöf) afgang och nekas kan ej att icke blott partiet utan hela riksdagen i honom förlorat en bland sina ypperste förmågor, men å andra sidan har måhända hr Andersson genom sitt, man kan gerna säga frivilliga, tillbakaträdande brutit udden af det vapen, som riktats mot den falskeligen benämnda »skänepolitiken». Af de båda nya ombuden för Vexjö län har den ene visserligen oturen att vara uppställd som ett slags oppositionskandidat, men det enda man om honom fått veta är, att han är en »redbar» och omtyckt man. Om den nytillkomne representanten, hr Gibson, från Göteborgs och Bohuslän skall gå länskamraten hr Jöns Rundbäcks eller sin egen väg, kan ej sägas på förhand, men om en annan nyvald från länet, hr G. Mellin, vet man att han accepterar

hvilket förslag som helst, som går ut på afskaffande af bördor, dem jordbruket ej kan bära. Likaså uppgifves t. ex. om bruksegaren C. E. Roth, nyvald för Kopparbergs län, att han icke vill främja någon »militärlyx». Två platser har landtmannapartiet vunnit i de nya valkretsar, som tillkommit i Gefleborgs och Vesternorrlands län, men har deremot möjligen förlorat en äldre plats i sistnämnda län samt ett par dylika i Vermlands och Vestmanlands län. Om så skulle vara, balanseras de dock af den konservativa fraktionens förluster af hrr Otterborg i Elfborgs och hr N. Boström i Vesterbottens län, utom det att hr E. Olsson i Sännersta af Örebro län fått en efterträdare, som betecknas såsom ren vensterman.

I öfrigt synes valagitationen på landsbygden ha haft den vanliga utgången att man slår ner en »hemmansegare» för att se en annan uppstå. Omsättningen har visserligen varit något större än vanligt, men detta har ofta berott dels derpå, att så många riksdagsmän ansetts ha »ingått i pensionsåldern», dels på en helt och hållet personlig antagonism, som städse förefunnits i orterna och nu fått ett tillfälle att mångenstädes ändra valens utgång. Möjligt är likväl, att landmannapartiet, äfven då det betraktas blott som ett sparsamhetsparti, lidit några förluster, men om så är, torde de tjena partiet som ett ingalunda obehöfligt »gif akt», och de uppvägas utan tvifvel af de 4 à 5 röster som vunnits genom valen till första kammaren.

Städernas riksdagsmannaval ha sällan erbjudit något större intresse och göra det ej heller mycket i år, ehuru det från några håll försäkrats, att äfven stadsrepresentationen skulle betydligt omskapas. Bortsedt från Stockholmsvalet ha 33 stadsvalkretsar behållit sina gamla ombud och endast 14 skaffat sig nya sådana, hvarjemte 2 nya platser (för Göteborg och Malmö) tillkommit samt ett val (för Halmstad-Engelholm) är upphäfdt. De skedda förändringarne ha dock med få undantag icke haft någon politisk betydelse, hvilket på många ställen kan förklaras af valkretsarnes opolitiska indelning, så att valstriden stundom inskränkes till en strid om borgmästare. Antalet af dylika funktionärer, som förut var 9, har af Malmö stad ökats till 10, hvarjemte borgmästaren i Borås besegrat sin kollega i Ulricehamn, hvilken senare tagit sin reträtt till första kammaren. Helsingborg har skaffat sig en öfverste i stället för sin förre demokratiske representant, hr

F. T. Borg, och Landskrona har ersatt venstermannen hr Öberg (som undanbedt sig återval) med en rådman G. Thestrup, mot hvilken stadens högerparti uppställt en kapten med samma namn. I Eskilstuna och Torshälla, der den gamle representanten blef återvald men nedlade sitt mandat, uppstodo tre kandidater med pretention att vara »Rundbäckare», men valkretsen utsåg en fjerde, nemligen fabrikör K. Söderblom.

Fyra stadsval äro emellertid af den art, att de påkalla särskild uppmärksamhet. Genom valen af dr Wretling för Göteborg, lektor Waldenström för Gefle och skolföreståndaren E. J. Ekman för Kristinehamn m. fl. städer har det *frireligiösa* elementet inom andra kammaren ej allenast vunnit ansenlig tillökning, utan äfven fått de ledande krafter som behövas för en inflytelserik ställning. Möjligen hade den begäfvade och rättsinnade Göteborgsrepresentanten, hr S. Wieselgren, kunnat på denna sida spela en ledarroll, om han ej föredragit att som Caleb följa hr Abraham Rundbäck på tåget genom centerpolitikens ödemarker, — en uppoffring som en af Josuas stridsmän inom pressen lönat med det vitsordet att hr Wieselgren »äfvén i annat än sin relativa ungdom har ett hinder för lämpligheten att med bästa möjliga effekt bära upp en partifana». Jemte de ofvannämnda får valet af smedsmästaren J. Nyqvist för de botteniska städerna betraktas som en seger åt vare sig nykterhetssträfvandet eller de demokratiska rörelerna på det religiösa området. Då dessutom erinras, att ett par val på landsbygden (särskildt i Vestmanlands län) hafva en frireligiös eller pietistisk karakter, synes det, som om de stela högkyrkliga formerna skulle komma att betänkligt skakas under den närmaste framtiden. Mycket beror dock på huruvida de män, som inom det frireligiösa lägret åtnjuta största auktoritet, fatta sin ställning rätt och erinra sig, att frikyrkligheten är till sin natur demokratisk, att den så väl som demokratién i allmänhet kan ha sina brister, men att båda suppleras och behövas hvarandra för att sjelfva förädlas och så kunna tillsammans genomföra det, som är för nationen gagneligt.

Några literära nyheter.

Notiser

Af Oscar Levertin.

Björnsons nyutkomna stora roman »*Det flager i byn og paa havnen*» är ett af den moderna nordiska litteraturens mest originela arbeten. Kraftigt och starkt som det är skrifvet alltigenom, genomströmmadt af de stora granskogarnes och de blanka fjordvattnens friska dofter, af alla dessa sunda vindfläftar, som spola undan hvarje sjukdomsfrö från Norges bergsbygder, kunde det blott hafva den det har till upphofsman, den underligt rika individualitet, som ännu vid framskridna år förmår verka med en naturkrafts hela obändade ungdomsentusiasm.

Ty en sådan frodig alstringskraft som »*Det flager*» lägger i dagen, en sådan ursprunglighet och energi i utförandet af idéerna, en sådan öfverlägsen, segerviss humanism i lifsuppfattningen — och allt detta efter så många års oafbrutna produktion och outtröttliga fejder i alla riktningar — torde väl gifva den tydligaste fingervisning om, att Björnson utan gensägelse är en af diktens »utkorade härliga». Här är icke meningen att påstå, att Björnsons sista arbete är något helstöpt mästerverk utan vank eller lyte. För ingen del. Långt derifrån. Kompositionen är dålig, på många ställen utförd med en rent barnslig eller tölpig hand. Långa episoder inflätas, som icke leda till något resultat, t. ex. uppslaget med den oäkta linien inom den Kurtska familjen, och den vidlyftiga skildringen af alla de unga flickorna, »generalstaben», tränger i så fullständig grad Thomas Rendalens utvecklingshistoria i bakgrunden, att läsaren hvarken förstår honom sjelf eller hans ytterst illa motiverade kärleks-historia.

Ej heller gifver den sluttendens, i hvilken bokens alla spridda maskor till sist löpa ut, något väsentligt nytt eller öfverbevisande. Och jag tror knappast, att Björnson med den mer än med »*En handske*» förut förmår öfvertyga oss om riktigheten af sin uppfattning angående könets inbördes ställning.

Hvem är det då i sjelfva verket, som tror på denna så ensidigt, ja asketiskt predikade rigorism? Björnson sjelf — och många damer, men märk väl, dessa senare de göra det instinktmässigt, kanske mest af obekantskap med lifvet, af obekantskap med att man måste veta för att kunna döma i saken, der icke principen — såsom i åtskilliga äldre ogifta fruntimmerskottier — anammats egentligen som en sorts »*soulagement du coeur*».

Men från ett sådant arbete som »Det flager» kan man fråse i mycket, därför att det i alla händelser står så mycket kvar. Tänk bara, huru oändligt mycket sant B. påpekar om försummadt i uppfostran, huru många förbisedda faktorer Rendalen påvisar i sitt tal... och så de konstnärliga förtjensterna.

Som bekant inledes »Det flager» med en släghistoria. Och det är der det förekommer ett gammalt dokument, i hvilket Björnson skildrar släktens grundläggning och första representanter i form af en gammal klerks naiva memoarer, författade på 1600-talet. Och ton, språk, sederdrag, allt har der bidragit till skapandet af en kulturbild, som står rakt »hors de concours» i den nordiska literaturhistorien. Och mot dessa rysliga tilldragelser, hvilka teckna sig ännu skarpare gent emot den hederlige prestmannens sirligt urmodiga vändningar, kontrastera på det skarpaste de ljusa och leende bilderna från de unga flickornas uppväxt, skildrade som de äro med de yppersta franska qvinnotecknarnes hela sjäfulla älskvärdhet. Med ett ord, alla literaturvänner böra läsa och omläsa detta arbete — ty intet annat i samma väg finnes så uppmuntrande, välgörande och stärkande, beroende på den omständigheten, att hvarje sida i boken andas en tro på världens utveckling och människoslägtets perfektibilitet, som är så fast, att den kan försätta berg.

Något sådant kan deremot minst af allt sägas om Henrik Ibsens sista verk, femaktsskådespelet »Vildanden». Tvärtom så rik samtidens literatur än är på fullblodiga och energiska uttryck af pessimism, måste man dock leta med ljus och lykta för att hitta något som i dyster verldsleda och intensivt människoförakt går upp emot detta.

Ibsen har ju sjelf oftare än någon annan nordisk skald demaskerat människornas och samhällslifvets skrymtande lumpenhet. Han har förföljt futtigheten med infall, som verkat förtärande, så brännande som stänk af en frätande syra, och han har piskat småsintheten med skorpioner. Men just därför att hans utgångspunkt var så hög, blef hans indignation så stark. Och alltid kunde man förstå, om man bara ville, att det låg sundhet i hans straffdomars beska dryck. På hvar och en, som verkligen ville lära, kunde hans pjeser verka botande som lapisbränningen på en sjuk.

Men »Vildanden» är skriven af en man, som ytterst litet tror på, att det lönar mödan att »agera kärigen emot strömmen» gent emot de menskliga lytena. Skrattet i »Vildanden» förekommer så underligt hårdt, nästan skadeglåd, och pjesens totalintryck är qväljande sorgmodigt och tungt.

Med ett ord, dess tonfärg är sådan som man allra minst väntade det efter »En folkefjende», som dock — trots sin tragiska slutakt — hade något för Ibsen ovanligt frimodigt och friskt öfver sig. Eller var det icke öfver dr Stockmans förklaring på folkmötet något af ett aprilvädors käcka islossningsbullen?

Men i »Vildanden» har Ibsen löpt hela skalan ut. Han inför ju der en ung man vid namn Gregers, hvilken lider af kronisk »rättskaffensfeber» och efter allt hvad man kan förstå är skildrad som en karrikatyr på bärarne af hans egna idéer; i mun på Hjalmar Ekdal, den skräf-

lande fotografen, åt hvilken författaren egnat hela fem akters skarpsinniga psykologi, lägger han anmärkningar om sin egen äktenskapsuppfattning hvilka låta som det blodigaste hän. Den som skriver dessa rader förefaller det, som låge det något af literär öfverspekulation och onatur i en själfprisning af denna art.

»Vildanden» är alltigenom ett karaktersdrama och innehåller som sådant mängder af rent förträffliga och geniala drag. Liksom i alla sina senare pjäser har Ibsen här totalt vräkt undan alla konventionela figurer och händelser från sin framställning. I karaktersteckning, samtalsspråk och scenbygnad står »Vildanden» kanske närmare lifvet än de flesta nordiska skådespel. Man läse t. ex. andra akten med dess ypperligt teknade familjeinteriorer från en fattig fotografers hem. Husliga små missöden, existensbekymmer, tusen drag från hemlifvet, hvilka mäterligt belysa de olika viljorna i den lilla kretsen — allt sådant är ju nytt och ovanligt på scenen. Och denna detaljernas och teknikens naturalism står i underlig motstrid med den lust för allegorier, som i »Vildanden» får mera uttryck än eljes hos Ibsen och i det kuriösa menageriet på fotografens vind när sin bisarraste höjdpunkt.

Af karaktererna är Hedvig, den unga flickan, med hvars tragiska död pjesen så gripande och hemskt slutar, den mest sympatiska. Och den egendomligt poetiska och fina framställningen af den öfverspända, fantastiska flickan och de underliga infallen, det själfulla väsendet, det kärleksfulla hjertat och det brådmogna sinnet påminner i åtskilligt om Björnson. Mest utförd är fotografen, teknad alltigenom med en beundransvärd, saftig styrka, en förvånande rikedom af träffande enskildheter. Men så genomgående ynklig och kräkaktig som han är, har han nästan fått för mycket af skaldens uppmärksamhet. Han är för mycket blott och bart »pjalt» för att kunna binda intresset vid sig under hela pjesens gång. Vi genomskåda mannen redan i början, och under den femaktslånga exekutionen kommer man ofrivilligt att tänka på den gamle Upsalaprofessorns träffande uttryck: Man lyfter icke en slägg etc. etc.

Af personerna äro flere i all sin raska skizzerings helstöpta mästerverk af sann och humoristisk karakteristik.

Men att Ibsen i »Vildanden» verkligen förmått, hvad han förmått, att det verkligen blifvit något spännande, intressant lif öfver ett ämne, som till hela sin tankesfer är så abstrakt och allegoriserande, detta vitnar mer än något annat om den hänförande och storartade dramatiska förmåga, han eger.

I sammanhang med dessa två nyheter torde jag få påpeka ett äldre arbete, som derigenom att det nyligen för första gången kommit ut i svensk drägt, har rätt att fordra ett omnämnande. Det är Kristian Elsters »Farliga Folk», under titeln »Farliga karlar» öfversatt af Gustaf af Geijerstam. Elsters bok har i Sverige icke uppmärksamrats som den bort. Men dess beundrare äro deremot så mycket mera fanatiska. Icke att undra på. Ty det finnes knappast något verk (med undantag af Niels Lyhne), der dagens unga människor bättre skildrats, och intet fins som kärleksfullare, med en storsintare humanism låter vår tids olika lifsåskådningar drabba samman. Man måste gå till Turgeniew

för att återfinna en sådan anda af nobless och rättfärdighet och flere af bokens scener kunna i poetiskt kraft och fin karakteristik blott jemföras med romanlitteraturens yppersta. Som bekant dog Elster, medan han sysslade med korrekturet på »Farlige Folk». Allt hvad hans skrifvit förut, är som studier till detta arbete, der han koncentrerat hela sin lifsgerning. Och det så, att det sent skall glömmas. Ypperst i boken är Kornelia Vik. Ingen qvinnogestalt i de nutida författarnes stora porträttgalleri är mig kärare. Och det att tusende före Elster gått förbi henne, utan att fästa sig vid den bleka, stilla qvinnan, utan att förstå att hon i all sin bräcklighet var starkare än de starka, ty hon förmådde med sin kärlek upplösa motsatser, dem intet mannaförstånd kunnat hällägga, detta, att så många före sett henne öfver hufvudet och trott, att hon var obetydlig, därför att hon intet hade att pråla med, det, säger jag, gör sannerligen icke Elsters triumf mindre. Snarare tvärtom.

Väntade nyheter i svenska bokmarknaden.

I dessa dagar har man, enligt hvad red. erfarit af den aktade firman, att från *P. A. Norstedt och Söners förlag* emotse följande viktiga arbeten.

Första delen af *C. T. Odhners »Gustaf III:s historia»*, det verk hvarpå förf. nedlagt så många års forskningsmödor.

En ny del af *P. F. Carlsons »Carl XII»* samt *Boströms föreläsningar i religionsfilosofi. Efter det munliga föredraget redigerade och utgifna af Sigurd Ribbing* (520 halfspaltiga sidor).

Utländsk litteratur.

»Les filles de John Bull.»

För läsarne af det i fjor äfven i svensk drägt utkomna arbetet »John Bull et son ile» torde det vara en angenäm nyhet att en fortsättning af de pikanta skildringarne nyss under ofvanstående titel lemnat pressen. Äfven detta verk lär vara att förvänta i svensk öfversättning. Förbehållande oss att i ett kommande häfte möjligen meddela ännu ett eller annat utdrag ur originalet, skola vi i dag återgifva något som särskildt bör intressera med anledning af Strindbergs uttalanden i häftets första artikel. Att en i och för sig frisk och sund friskara — den som yrkar rättighet för qvinnan att, icke mindre än mannen, få tillgodogöra sin begåfning och sin arbetsförmåga — hos oss råkat i händerna på en förment frälsningsarmé, Ibsen och hans imitatorer, hvilka förr eller senare skola fastna i en återvändsgränd, förefaller oss alldeles påtagligt. Reaktionen måste förr eller senare komma. August Strindberg har i »Giftas» kastat ut en svärm af raketer som belyser återvändsgränden. Han har vår tidskrift i mera direkt uttalat sina meningar. Den spirituelle franske författaren må nu sekundera Strindberg, i det han skriver:

Qvinnan är ett konstalster, farligt att handtera, och har man några små sanningar att säga detta skapelsens mästerverk, så erkänner jag, att man måste iakttaga stor försigtighet. Emellertid, när qvinnan, med eller utan vårt samtycke, blifvit oss gifven till följeslagerska, hvarför skulle vi inte helt artigt och vackert, men uppriktigt, kunna säga henne »Lätom oss försöka att förstå hvarandra. Hvad viljen ni? Jag hör er ständigt med hög röst åberopa qvinnans emancipation. Ni behöfven icke längre vårt beskydd och kunnen vara oss förutan. Under århundraden hafva vi dragit värjan för er och nu anses vi knappast goda nog att draga vexlar. Ni viljen blifva likställda med männen; ni som borde vara fullt tillfredsställda med att vara dem obestriddligt öfverlägsna.

Ni äro sköna och sinnrika, med ett ord, ni äro englar och männen egna er en tillbedjan, som gränsar till dyrkan. Önsken ni nya pligter, för att ställa mannen i större skuld? Jag försäkrar er, att då kommer han att göra bankrutt.

Era förnämsta pligter äro att vara sköna, behagliga och älskvärda, och att ni fortfarande viljen vara sköna betvifla vi ej, men ni viljen upphöra att vara älskvärda och behagliga. Ni ämnen kanske göra uppror, såsom under Aristophanes' tid. Under hvilka förhållanden skulle ni känna er tacksamma mot oss?

Viljen ni byta roller med oss?

Jag erkänner att i framalstrandet af människoslägtet er lott är mer smärtsam, än den som tillkommer oss, men är den ej också den skönaste?

Lyckans beherskarinnor, ligger ej världen för era fötter?

Ni viljen blifva fria? men vi äro ju redan era slafvar. Ni viljen stifta lagar! och det gören ni ju för oss alla. Och till och med, oss emellan sagdt, låten ni icke männen rösta efter er smak, i Deputeradekammaren? Ni viljen hafva större inflytande. Kunnen ni då ej vara lyckliga och nöjda i medvetande af att det är en qvinna, som gjort människoslägtets olycka; och att en qvinna varit orsak till alla stora händelser från trojanska kriget till det fransk-preussiska; och att med ett ord qvinnan leder oss till alla våra vackra handlingar och alla våra brott.

Ni säger med stolthet att Jeanno d'Arc, Charlotte Corday, M:me Staël och George Sand hafva tillhört ert kön; men som jag nyss sagt är qvinnan ämnad att vara mannens följeslagerska, — huru många männer kunnen ni nämna som skulle känna sig lyckliga af att få en af nämnda damer till hustru?

Qvinnans emancipation, hvilken vacker fras! hvilket nätt skämt! hvilken välljudande platthet!

Nej, mina damer, följn icke de råd de gifva er, dessa blåstrumpor med glasögon, som vilja aflägsna er från oss och oss från er. Ju mer ni tänken att likna oss, dess mer förloren ni ert behag. Elektriciteter af olika namn draga till hvarandra, men de med samma namn stöta bort hvarandra.

Qvinnans namn skall alltid förblifva ärofallt, ty det är liktydigt med skönhet, ömhet, mildhet och försakelse och alla dygders heliga trupp; det skall äras tack vare Lukretia, Penelope och Cornelia, antika och moderna, tack vare alla hängifna döttrar, ömma hustrur, beundransvärda mödrar och tusentals obemärkta hjeltinnor, som påminna oss om skaldens uttryck, att de dygdigaste qvinnorna hafva varit de, om hvilka man talat minst.

Orvar Odd om helgonen i Lund.

I »Nya kinesiska bref», i Aftonbladet 1844.

Det gamla Lund käns ej igen
Den fordna korsverksstaden,
Stenmur stiger vid stenmur opp,
Re'n hela långa raden.

Det Brunius är, som med näpen konst
Här medeltiden härmar;
Moderna verk uti fickformat
Med götiskt pressade permar.

Fru »Karolina» käns ej igen
Se'n blott i går. Besinnom,
Att götisk är hon utanpå
Och rent »katolsk» är hon inom.

Der förr Esaias strödde sitt skämt
Eller sjöng om frihet energiskt,
Der smyger nu pietisteri t
Gulögd, gräfenbergiskt.

Der fordom snille och lifslust ej
Behöfde samvetsplåster,
Der suckar nu ett maktlöst ve
Inom götiska fönsterposter.

Så har till det bättre sig staden vändt
— Den annat tror, Gud straffe! —
Och lefver af fromhetens clost nu
Och af dygdens cikoriekaffe.

På P. A. Norstedt & Söners förlag har utkommit:

Medelhafsskizzer.

Dagboksanteckningar under en resa i Norra Afrika, Grekland och Turkiet år 1884 af H. Wachtmeister. Med 20 teckningar (i ljustryck) af F. von Dardel.

Pris häft. 5 kr.; eleg. inb. 6: 50.

Ivan Turgenjefs noveller.

Från ryskan öfversatta af —k—.

1. Susanna Ivanovna. Pris 1: 50.
  2. Rudin. 2 kr.
  3. Elena. 3 kr.
-

Noveller af Helene Nyblom.

Fyra samlingar inbundna i två band med skinnrygg.

Pris 10 kr.

Svensk kalender för 1885.

Med porträtt af *Prins Oskar* samt bidrag i bunden och obunden form af Frithiof Holmgren, Carl Snoilsky, C. R.

Nyblom, Fredr. Sander, Herman Säterberg, Edv.

Bäckström, Helene Nyblom, Claude Gérard,

Augusta Braunerhjelm och Mathilda

Lönnberg.

Pris: häft. 1: 75; eleg. inb. 2: 50.

På **Oscar L. Lamms** förlag har utkommit:

Minnen från Carl XIV Johans, Oscar I:s och Carl XV:s dagar af General **Carl Akrell** och Landshöfding **S. G. von Troil**. Första delen 2 Kr. 50 öre.

Från Europas hof, dess furstehus och aristokrati. Fullständig i 3 band 18 kronor.

— Arbetet är fullt af de mest spännande drag, hvilka man knapt kan tänka sig hafva passerat så nära vår egen tid, som fallet verkligen är.

(*Ur Stockh. Dagblad.*)

Europas Konstnärer. Alfabetiskt ordnade biografier öfver vårt århundrades förnämsta artister, utgifna under medverkan af **L. Dietrichson**, **C. Eichhorn**, **Claes Lundin**, **G. Nordensvan**, **Karl Warburg** m. fl. 1—3 häftet à 1 kr.

— Detta arbete måste helsas med stor tillfredsställelse af hvarje vän af konsten — biografierna äro innehållsrika och väl skrifna.

(*Nya Skånska Posten.*)

Hufvudjägarna på Borneo, berättelse om en färd genom Borneo och Sumatra, af **Carl Bock**. Fullständig i 8 häften, 8 kronor. (Rikt illustrerad.)

— Ett mera underhållande och undervisande arbete har icke utgifvits på många år.

(*Morning advertiser*)

— Framställningen i detta högst intressanta verk är liflig och underhållande.

(*Göteb. Posten.*)

Nemesisberättelser af **M. A. Goldschmidt**. Bemyndigad öfversättning af C. H.—rg. 2 kr. 25 öre.

— Det är en färdlös, gedigen och sanningskär författare, som här träder allmänheten till mötes. Hans arbeten erbjuda en egendomlig blandning af mystik och realitet, skarp uppfattning och djup människokänedom.

(*Aftonbladet.*)

— Vi rekommendera varmt detta arbete — dessa små noveller äro verkliga perlor.

(*Nya Skånska Posten.*)

Färliga Karlar af **Kristian Elster**, Bemyndigad öfversättning af **G. af Geijerstam**. 1 kr 75 öre.

— Boken är af stort värde, hvilken ingen vän af nordisk litteratur bör försumma att läsa, dess djuptänkta innehåll, dess många levande sanningar göra den förtjent att läsas från perm till perm.

(*Skånska Aftonbl.*)

— Hvarje vän af god litteratur skall med glädje göra bekantskap med detta arbete.

(*Arb. T.*)

Noris, skildring ur Paris literära lif, af **Jules Claretie**, öfversättning af **O. A. Swahn**. 2 kr. 50 öre.

Detta fängslande arbete har i förf:s hemland vunnit så stor framgång, att på kort tid 60,000 ex. utgått häraf.

Den unga qvinnan, hennes lif och väsen, af **C. Milde**. Öfversättning af **A. W.** 1 kr. 75 öre.

— En uppfostringskrift af bästa slag. Den djupa känedom af qvinnans sjäslif, det ädla språket — allt rekommenderar detta arbete hos goda mödrar.

(*Vestern. A.*)

På Jos. Seligmann & C:s förlag:

Nya böcker till julen 1884.

Sånger och Bilder

af

C. D. af Wirsén.

8:o. 312 sid., häft. 4 kr., i praktband 6 kr.

Min Historias Historia

Autobiografisk uppsats

af

Anders Fryxell.

Försedd med upplysningar och utgifven

af

E. A. Fryxell.

Med porträtt och bild af Fryxells grafvård. 2: 50.

Molière.

En Lefnadsteckning

på grundvalen af den nyaste Molière-forskningen

utarbetad af

Karl Warburg.

2: 50.

Kaleidoskop.

Qväden och Oqväden

af

Sigurd.

1:a och 2:a uppl. 3: 25.

Svenskt Literatur-Lexikon

utarbetadt af

D:r Bernh. Meijer.

1:a häftet 1 kr. Utkommer fullständigt i ca 4 häften à 1 kr.

Vid Allfarväg

Dikter af

A. U. Bååth.

Häftad 2: 25; eleg. inb. 3: 75.

Från Land och Stad

Skildringar af

Alfhild Agrell (Thyra).

2: 75.

På **Adolf Bonniers** förlag har nyss utkommit:

MENNISKOKROPPEN,

dess byggnad och lif.

Populära föredrag af

C. RECLAM,

Med. Dr., Professor vid universitetet i Leipzig.

Med 15 planscher i färgtryck och öfver 300 illustrationer i, träsnitt. Autoriserad öfversättning af **O. H. Dumrath.**
2 delar. Pris komplett häft. 14 kr.; inb. i eleg. halffranskt band 17: 50.

Det vore väl, om arbeten af sådan art som detta verkligen trängde in bland folket; ty kunskapen om människokroppen är ju en lefvande och, om någon, en praktisk kunskap.

Nyaste Förposten.

Detta arbete är säkerligen ett bland de mest förtjenstfulla som utkommit inom fysiologiens område. Det är en lära om lifvet, och denna måste alla tänkande människor tillgodogöra sig. Författaren har på ett intressant och lättfattligt sätt i sina populära föredrag lyckats framställa våra dagars fysiologiska vetande. De två upplagorna utgöra ett bevis härpå.

Oscarshamns tidning.

Dr Reclams bok förtjenar att blifva en verklig folkbok.

Jönköpings tidning.

Ett populärt verk af stor förtjenst, som med skäl kan rekommenderas åt en större allmänhet.

Vesternorrlands Allehanda.

Innehållet är så lättfattligt, som den vetenskapliga framställningen skunnat tillåta, hvarför det kan begripas äfven af dem, som inhemtat ett ringa kunskapsmått.

Jönköpingsposten.

Menniskans helse

och vilkoren för dess bestånd och förkofran af **O. H. Dumrath.** Med 129 illustrationer i träsnitt. Pris häft. 10: 50, inb. i clothb. 12 kr.

Hvardagslivets Kemi.

Af **James F. W. Johnston.** 3:e uppl. Med 170 illustrationer i träsnitt. Pris: häft. 8 kr., inb. i clothb. 10 kr.

Samlade skaldeförsök

af

ANNA MARIA LENNGREN.

Praktupplaga

med 140 illustrationer af **CARL LARSSON.**

Ny lefnadsteckning af Dr **Karl Warburg.**

Pris häftad 20 kr.; eleg. inb. 27. kr.

- På **Albert Bonniers** förlag har utkommit till julen:
- Zach. Topelius:** Fältskärns berättelser. Illustr. godtköpsupplaga. Med 326 teckningar af *Carl Larsson*. 12 kr. Inb. i 3 band 16 kr.
- Zach. Topelius:** Läsning för Barn. *Sjette boken. Visor och Sagor*. Med teckningar af *Aug. Malmström*. Inb. i pappb. 2: 75; i clothb. 3: 50.
- K. Aug. Tavaststjerna:** För Morgonbris! *Dikter*. Ny, reviderad och tillökad upplaga. 2: 75; Inb. 3: 75.
- Viktor E. Lennstrand:** Rosor och Törnen i *Kärleken och Äkten-skäpet*. Tankar och reflexioner af öfver 300 svenska och utländska författare. Inb. i eleg. clothb. 2: 75.
- Svea. Folk-kalender för 1885.** 41:a årgången. Häft. 1: 75; inb. i pappb. 2: 25; i clothb. 2: 75; med guldsn. 3: 50. Med bidrag af *Ernst Ahlgren, Amalia Fahlstedt, Daniel Fallström, G. af Geijerstam, Fr. Hedberg, Lea, Oscar Levertin, Alb. Lysander, G. Nordensvan, C. R. Nyblom, O. Th. Sandahl, Carl Snoilsky, Daniel Sten, K. Warburg, H. Wieselgren, H. Wranér, N. P. Ödman m. fl.* samt med 24 illustr. i ljustryck och träsnitt.
- Daniel Sten:** Bland ödebygder och skär. Berättelser från Finland. Med en omslagsvignett af prof. *Aug. Malmström*. 2 kr.
- Gubben Noach:** Skogvaktarens berättelser. Bilder ur folk- och jägarlivet i Norra Sveriges skogsbygder. 3:e häftet 1: 25. Innehåll: *Tre skott. — Ett säterbesök. — I skogsbygd. — Hans, elgskytten.*
- H. af Trolle:** Silfversmedens Son eller Resan utföre. *Romantiserad berättelse*. Med omslagsteckning af *Jenny Nyström*, 2: 50; inb. i pappb. 3 kr. i clothb. 3: 50.
- Albr. Segerstedt:** Svenska Folksagor och Äfventyr. Med teckningar af *Jenny Nyström*. Inb. i färgtryckt omslag 2: 50.
- Holger Drachmann:** Valda Noveller. Med förf:s porträtt 2: 50. (Innehålla bl. a. Drachmanns ryktbaraste arbete: *Derborta från gränsen.*)
- Frank Stockton:** Styr-gård. *En amerikansk skämthistoria*. Öfvers. af *Alb. Montgomery*. Pris 2 kr.

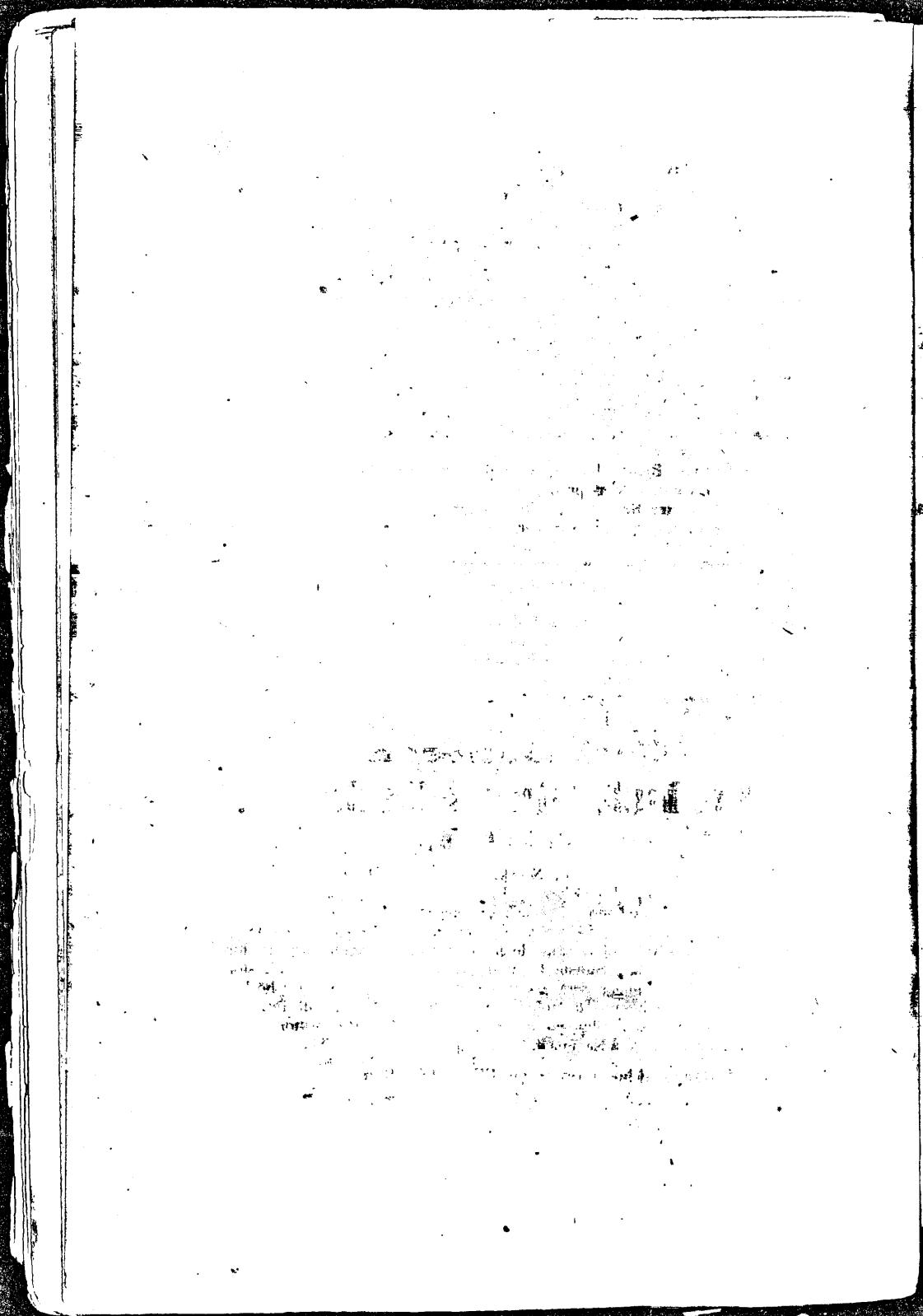
Carl Suneson

Bok-, Musik-, Pappers- & Konsthandel STOCKHOLM.

Fullständigt lager af Svensk, Norsk, Dansk, Tysk, Fransk och Engelsk literatur. Planschverk, skolböcker & kartor. Psalmböcker inbundna i såväl billiga som dyrbara band. Musikalier, strängar. Skrif- och ritmaterialier. Post-, skrif-, Concept- & ritpapper. Couverter. Kontors- & annotationsböcker. Album, såväl enkla som de mest eleganta. Exponering och försäljning af oljemålningar. Största lager af gravyrer & fotografier i alla storlekar. Ramar, beställningar derå emottagas äfven. Förteckning öfver böcker, passande till konfirmations- & julpresenter. Uppgör förslag till inköp af böcker för skolor, läse-, allmoge- och sockenbibliotek. Requisitioner från landsorten expedieras skyndsammast.

Bokförlagsartiklar emottagas till distribution.

Telegrafadress: Suneson, STOCKHOLM.

Anmälan.

Ofta har utgifvaren, under "Dagens krönikas" fyraåriga tillvaro, erhållit uppmaningar att låta de fria häftena öfvergå till regelbundna månadshäften. Emellertid har utgifvaren först velat se, om denna publikation skulle vinna fast fot hos allmänheten samt om möjlighet vore för handen att alltjemt bjuda på ett omvexlande innehåll. Vid en återblick på de utkomna årgångarne vågar utgifvaren föreställa sig, att dessa förutsättningar för ett mera omfattande företag visa sig någorlunda uppfyllda, i det att många välvilliga uttalanden hafva kommit tidskriften till godo, liksom ock åtskilliga framstående författare hafva deruti medverkat.

Ur de uppmuntrande omdömen, hvilka förekommit inom pressen, tillåta vi oss anföra följande utdrag:

"Hvad tidskriftens plan och hufvudsakligaste beskaffenhet angår, har den en stor förtjenst. I den syndaflod af enskilda notiser, ledare och riksdagsdebatter, hvarmed tidningarne öfversvämma oss, är det svårt att taga sig fram. Då är det godt att som landkännigar hafva några ledande idéer, under hvilka vi kunna ordna massan af enskilda företeelser. Det är ett sådant behof, som af ett stort antal uppsatser i denna tidskrift blifvit tillfredsstäldt. För öfrigt är dess omvexlande innehåll egnadt att tillvinna den bifall."

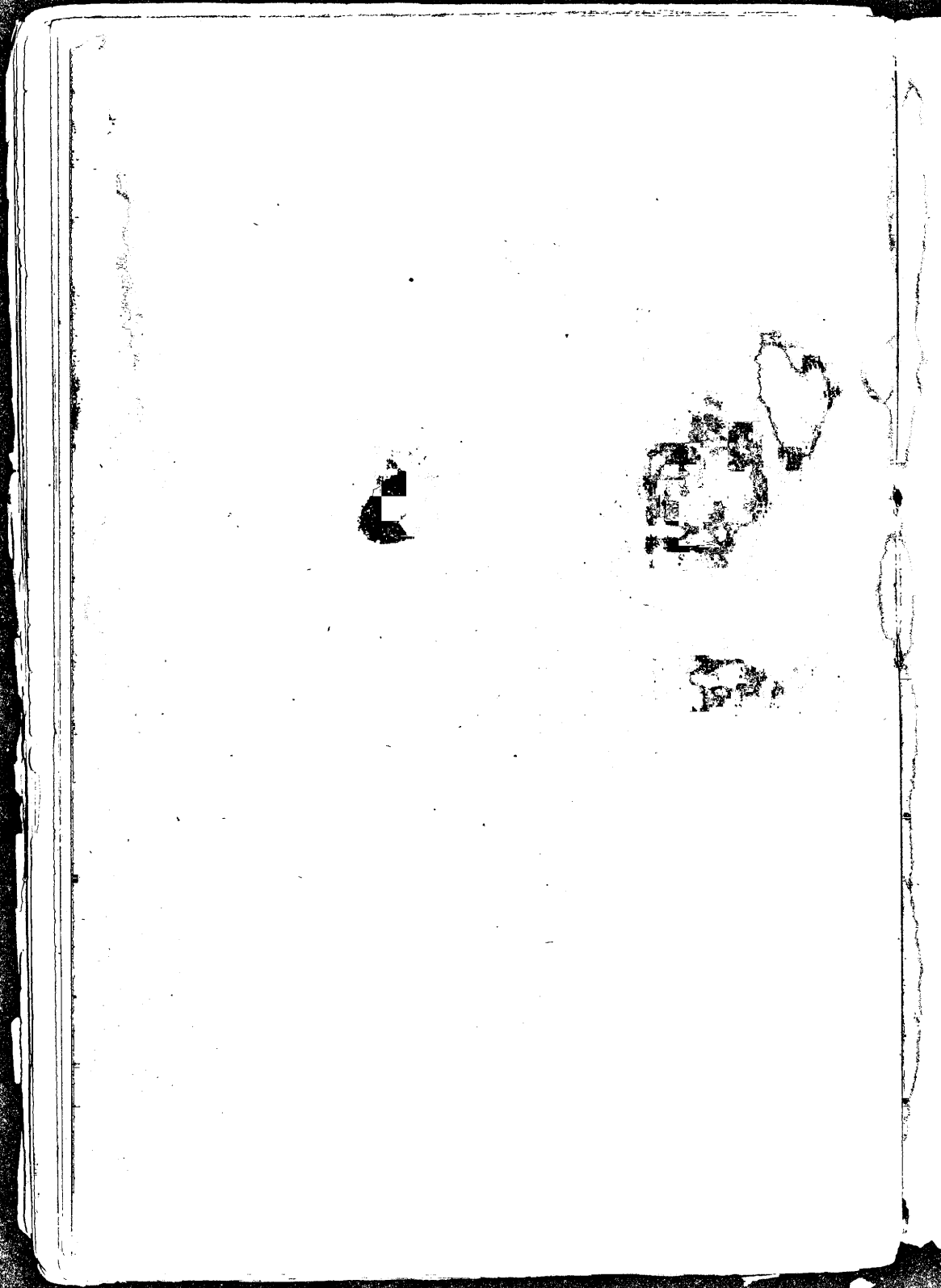
Finsk Tidskrift.

"Både med afscende å valet af ämnen och planen för de utredande och granskande uppsatserna har utgifvaren visat att han besitter den mångsidiga *savoir faire*, som redaktionen af ett dylikt literärt arbete kräfvär."

Skånska Aftonbladet.

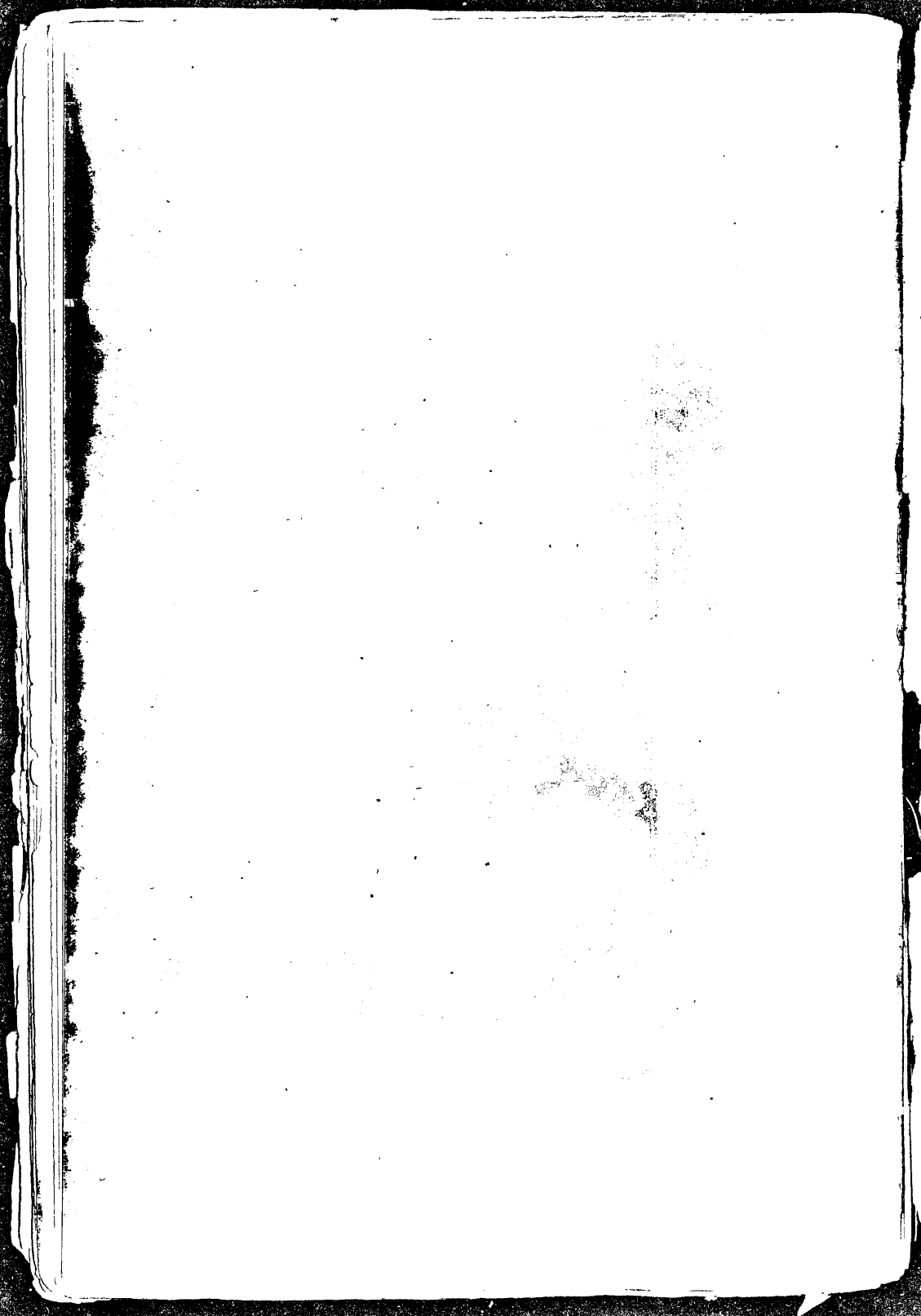
"Under sin fleråriga tillvaro har tidskriften visat sig såsom ett verkligt organ för bedömande af dagens företeelser."

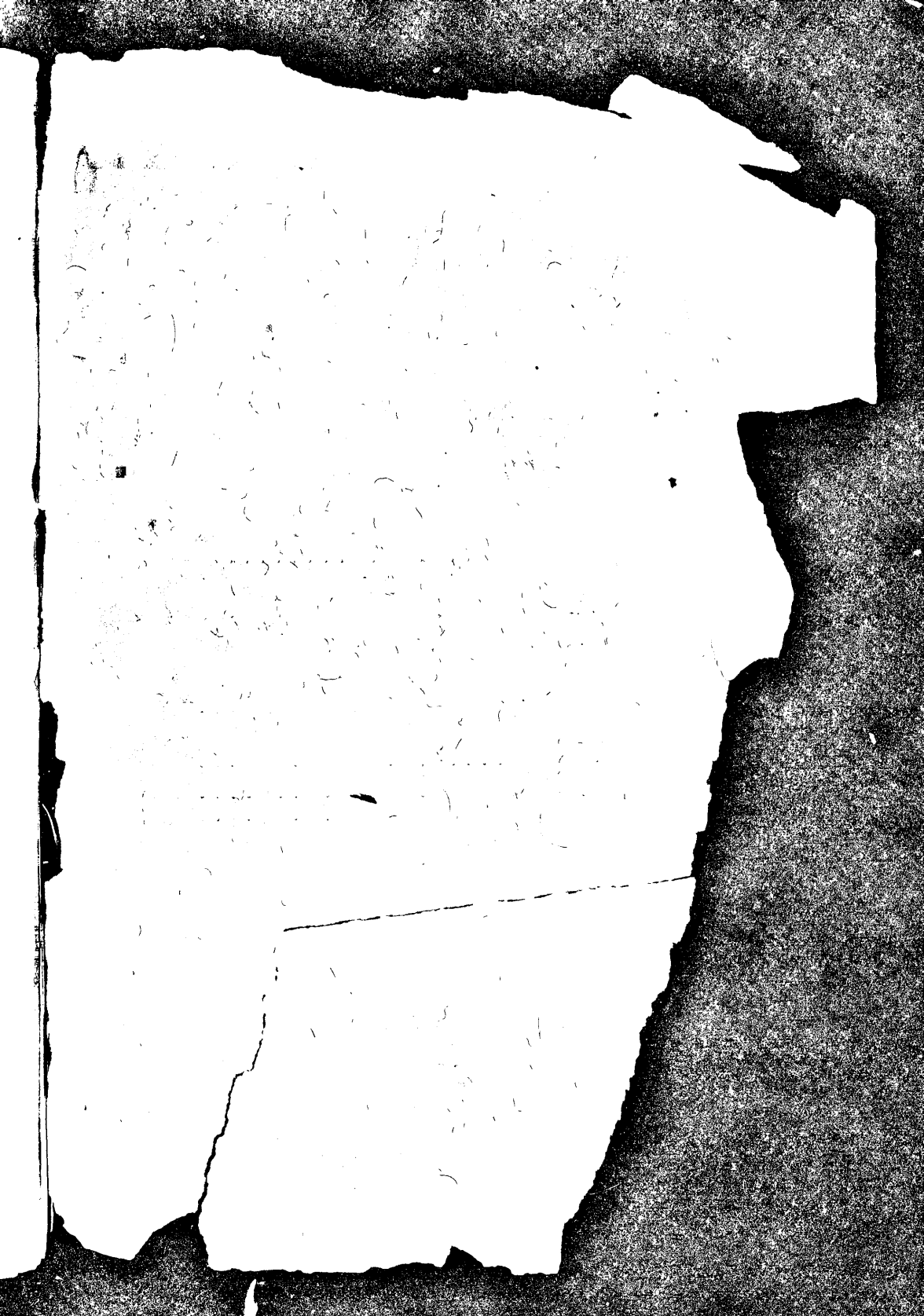
Tidning för Venersborgs stad och län.

Ur dagens krönika

utkommer under 1885 efter en något förändrad plan, hvarom ett detaljeradt tillkännagifvande förelignes i slutet af detta häfte.

Januarihäftets innehåll:

	S.
August Strindberg: Likställighet och tyranni. Strödda anmärkningar till »Giftas»	1.
Erns Wallis: Nya bidrag till kännedomen om Gambettas stora minister	34.
G. af Geijerstam: Med anledning af Holbergsjubiléet.	64.
Vilhelm Svartling: Hvar har statskyrkan sitt starkaste stöd?	71.
aës Lundin: Stockholms teatrar sept.—nov. 1884	79.
bert Seberg: Efter oväder och munväder. Politisk återblick vid årsskiftet.	93.
ar Levertin: Literära notiser	108.
Utländsk litteratur (»John Bulls döttrar»)	112.
Ett åpropos vid opinionsyttringen i Lund om utgången af Strindbergska målet	114.

STOCKHOLM 1884.

EUGÈNE LEMMES BOKTRYCKERI